ఆంధ్రభోజుడు

పదునొకండంకముల

నాటకము

గ్రంథకర్త:

పరాంకుశం వేంకట నరసింహాచార్యులు

బాలసరస్వతి శతావధాని

ఆంధ్రభోజుడు

పదునొకండంకముల

నాటకము

గ్రంథకర్త:

పరాంకుశం వేంకట నరసింహాచార్యులు

బాలసరస్వతి శతావధాని

కారుమంచి

1969

ప్రథమ ముద్రణము
సౌమ్య శ్రావణం

ప్రాప్తిస్థానం :
గంజాం రాఘవాచార్యులుగారు,
M. B, B. S
ఒంగోలు.

హక్కులు గ్రంథకర్తవి

ముద్రణ :
జూపిటర్ ప్రింటింగ్ ప్రెస్
7వ లైను - అరండేల్ పేట
గుంటూరు

ఉపోద్ఘాతము

క్రీస్తుశకము పదునైదవ పదునారవ శతాబ్దులలో విద్యానగర సామ్రాజ్యమును మహోచ్ఛదశలోనికి గొనిపోయి దక్షిణాపథమున మధ్యాహ్న మార్తాండునివలె ప్రకాశించిన యాంధ్ర భోజుడగు శ్రీ కృష్ణదేవరాయ సార్వభౌముని చరిత్ర నెరుగని యాంధ్రులుండరు. ఆ మహాపురుషుని చరిత్రయే యీ నాటకమునకు ప్రాణము — నా ఈ గ్రంథమును విని అవసరమైన సలహాల నొసగిన సుప్రసిద్ధ సాహిత్య వేత్తలు, సాహితీసమితి అధ్యక్షులు శ్రీ స్వామి శివశంకరులకును, ఈ గ్రంథము నచ్చొత్తించునపుడు నా కన్నివిధముల తోడ్పడిన మన్మిత్రులు మల్లంపల్లి వీరేశ్వరశర్మ గారికిని ఈ గ్రంథమును తగినంత త్వరలో ప్రీతితో నచ్చొత్తింపజేసి సకాలమునకు మా కందించిన జూపిటర్ ప్రింటింగ్ ప్రెస్-గుంటూరు వారికిని నా హృదయపూర్వక కృతజ్ఞతాంజలులు—

ఇట్లు
గ్రంథకర్త.

కృతిభర్త

డా॥ శ్రీమాన్ గంజాం రాఘవాచార్యులు, M. B. B. S.

గారి

వంశక్రమము

శ్రీమహిళానివాసము, ప్రసిద్ధుడనంతుడు పవ్వళించి, ప
త్నీమణిలోత్తబాదముల, దివ్యసుఖానుభవమ్ము నొందు, మా
ధాముడు, బద్మనాభునికితావు సముద్రతటమ్ము బెద్దగం
జాము చెలంగు, నిర్జరులసంఖ్యముగా గొలువన్దిసంధ్యలన్॥

ప్రాక్సముద్రతీర పావనక్షేత్రమౌ
గ్రంధిపురిని, విష్ణు, గమలనాభు
నర్చనమ్మొనర్చియలరిన పూర్వులు
విఖనసర్షి శిష్యవృత్తివారు ॥

వారుగంజామువారన - వాసిగాంచి
నిష్ఠమెయివైదికాచార నియతితోడ
నయ్యనంతుని బద్మనాభాంకుగొల్చి
బ్రజలమన్ననలకు గడు బాత్రులైరి.

పుత్రపౌత్రులుగడువృద్ధి పొందపొంద
దన్యగోత్రమ్ము తామరతంపరగుట
నంగవోల్సమనెల్ల వ్యాపకముబెంది
యెన్నియోంయూళ్ల నివసింపనేగినారు॥

చిన్నపెద్దగంజాముల జెంతనున్న
దేవరంపాడు చందలూర్పావనమగు
గొనసపూడియునాడిగా - గుదురుకొనిరి
గ్రామములలోన హరియర్చకత్వమందు॥

ఆతపోధనులార్షవైద్యమున మనులు
గాన చరకాదిఋషుల వాక్యములదెలసి
నాడిగురుతించి రుజ్నిదానంబు సరిగ
జేసి యౌషధదానమ్ము సేయుచుండ్రు॥

గ్రామజనులకు దలలోనగల్గునాల్క
పోల్కి స్వార్థమ్ములేక సంపూజ్యులగుచు
త్యాగధనులయి సద్గురుత్వప్రశస్తి
కష్టసుఖములయందు భాగస్థులైరి॥

గంజాము నామకాన్వయ
సంజాతులి, లెచటనున్న సంపమెతామై
రంజిలుచుందురు - త్యాగులు
కంజాయతనయనుగొల్చి ఘనులెల్లపుడున్.

దేవరంపాటిలో దేవతామూర్తియై
ప్రజలచే మన్నింపబడుచునున్న
నారాయణాచార్యనామున కా హరి
పంచాయుధమ్ములభాతి, నైదు
గురుపుత్రకులు, వేదకోవిదు లాగమ
ధుర్యులు - వేంకటాచార్యులనగ
నరసింహయార్యులు - బురుషోత్తమాచార్యు
లన యనంతార్య కృష్ణార్యులనగ

వెలయుచుండిరి యందులో విదితవైద్యు
డైన పురుషోత్తమాచార్యులరిగె దత్తు
కొమరుడగుచును జ్ఞాతికి గొనసపూడి
నామకగ్రామమునకు - విన్నాణమొప్ప॥

వరలు నాయుర్వేదవైద్యమ్ము నంబ్రవీ
 ణతగాంచి ప్రజల మన్ననలనొందె
నియమానజపతపోనిష్ఠాగరిష్ఠుడై
 భగవదనుగ్రహ పాత్రుడయ్యె
వశ్యవాక్కనుచు దా బల్కినమాటలు
 జరుగుట మిగులయశమ్మునొందె
సర్వవేళల దైవసన్నిధి నచ్చనా
 కార్యమందుండి సౌఖ్యంబుగాంచె॥

భళిర పురుషోత్తమాచార్య బాడబేంద్రు
మహిమ వర్ణింప సామాన్య మానవులకు
సాధ్యమాయని యెల్లరు సన్నుతింప
వాసికెక్కెనా జనపదవాసులందు॥

సలలితహృదయుం డతడు
జ్జ్వలరూప వయోగుణాది సంపన్నను న
య్యలమేలమ్మను - విధి బెం
డిలియై సంతతినిగాంచె నిర్మలమతులన్॥

ఆ మహానుభావు డలమేలమాంబ నా
సాధ్వి పెండ్లియాడి సాటిలేని
ధైర్యమున గృహస్థధర్మమ్ము నడపుచు
నొక్కపుత్రి బుత్రు నొకనిగాంచె॥

ఆ మహనీయుని, నిరత త
పోమహిమకు ఫలమనంగ బుట్టెనొకండే
శ్రీ మహితుడైన బుత్రుడు
శేముషికిన్ నిలయమతడు శేషార్యుడన్నన్

సుహృద్ధరణయందు సూర్యతనూజుని
జెప్పి శేషాచార్య జెప్పవలయు
నహహ! బంధుప్రీతి నా భరద్వాజుని
జెప్పి శేషాచార్య జెప్పవలయు
ఆత్మీయ సేవయందా సుమిత్రాత్మజు
జెప్పి శేషాచార్య జెప్పవలయు
నాప్తుల మన్నింప నా ధర్మతనయుని
జెప్పి శేషాచార్య జెప్పవలయు.

వంశగౌరవ రక్షణావసరములను
శ్రేష్ఠు నలచక్రవర్తిని జెప్పి, వెంట
జెప్పగాదగు ధర్మాత్ము శేషయార్య
ననగ బ్రస్తుతి కెక్కిన య్యనఘుడవని॥

సీతాదేవిని, రాఘవు
డాతత మోదమున బెండ్లియాడిన మాడ్కిన్
సీత మనామక సాధ్విని
బ్రీతిస్గ్రహించె, దాను బెండిలియాడన్॥

మాన్య సీతమాంబ మాతయుం దండ్రియు
దీవి వంశమందు దేజరిలుచు
బేరుగన్నవారు, చీరాల పురమున,
నచ్చమాంబ - జగ్గయార్యులనగ॥

చిన్నారి పొన్నారి చిఱుత వయస్సున
గాంధర్వ విద్యకై గాంక్షసేసి
యెరికిం జెప్పక యేగి తంజావూరు
నందు విద్వాంసుల యండనుండి
సంగీతశాస్త్ర ముత్సాహియై నేర్చి, వీ
ణావాదనమున విన్నాణమొప్ప
నభ్యాస మొనరించి యత్యంత విద్వాంసు
డై గృహమ్మున కప్పుడరుగుదెంచి

గానకళ నుద్ధరించి - సన్మానమంది
కీర్తిచంద్రికల న్వెలిగించి యాంధ్ర
దేశమెల్ల నిండించినధీ మహితుడు
శ్రీ జగన్నాథ విఖనో మనోజసుండు.

అతీవ్ర వ్రతుడౌ - సం
గీత మహావిభుని వల్లకీ రావమునన్
ప్రీతిన్బెరిగిన బిడ్డయు
సీతమ, సహధర్మిణిగద, శేషార్యునకున్॥

అట్టి భవ్యాత్ములౌ నాదర్శదంపతు
లకు జనియించిరి ప్రకటయశులు
త్రేతాగ్నులట్టుల దివ్యమూర్తులు ముప్వు
రాత్మజు లిర్వురు నాత్మజలును
రాఘవాచార్యుండు - రమ్యుండు - జ్యేష్ఠుడీ
కృతిభర్త డాక్టరు - కీర్తనీయ
మూర్తి, రెండవవాడు పురుషోత్తమాచార్యు
డా మీద నారాయణార్యుడనగ.

ధన్యజీవులు బీదసాదలను గాంచి
జాలిపడువారు తమతమ శక్తికొలది
సాయమొనరించువారు భైషజ్యమందు
నేర్పుగలవారు - కళల మన్నించువారు॥

సత్త్వగుణమూర్తి రాఘవాచార్యుడపుడు
పూత - నాత్రేయగోత్ర సంజాతయైన
ప్రియ ననంత లక్ష్మ్యంబికన్ బెండ్లియాడె
పార్వతిని శంకరుండు జేపట్టి నటుల॥

ఆ పావన దంపతులకు
నేపున బుత్రకులు ముప్వురే పురుతనయల్
శ్రీ పతిదయ జన్మించిరి
ప్రాపింపగ బుత్రపౌత్ర భాగ్యశ్రీలున్॥

శ్రీమదనంతదేవుని విశేషదయార్ద్ర కటాక్షపంక్తిచే
నీమహనీయుకాపురము నిత్యనవోదయమై మహత్తుచే
సేమముచే ధనాధికతచేత సుపుత్రకపౌత్రమండలిన్
దామరతంపరైసతము ధన్యతజెంది ప్రశస్తిగాంచుతన్.

మంగళంమహత్

శ్రీశ్రీశ్రీశ్రీశ్రీ

శ్రీరస్తు ।। శుభమస్తు ।। అవిఘ్నమస్తు

అంకితము

శ్రీ, వైదుష్యములు స్వయం
బా వర్ధితములుగ, నేమహామహుడెంతేన్
గావించె, దీన మానవ
సేవ కళాశాలబెంపుసేసెడిసేవల్.

గంభీరహృదయుండు, కారుణ్యమూర్తి ని
జాంతరంగంబు సుధాలయంబు
రాజోచితము రీవి - రమ్యహాసుండు లా
ఘవమెట్టి యెడలను గాంచలేము
వాత్సల్యనిధి పేదవారిపై, వైదికా
చార నిష్ఠస్ఫ్రీతి సలుపువాడు
ఆర్యసూక్తులయెడ నధిక విధేయుండు
యం.బి బి యస్-డిగ్రికందమిచ్చు

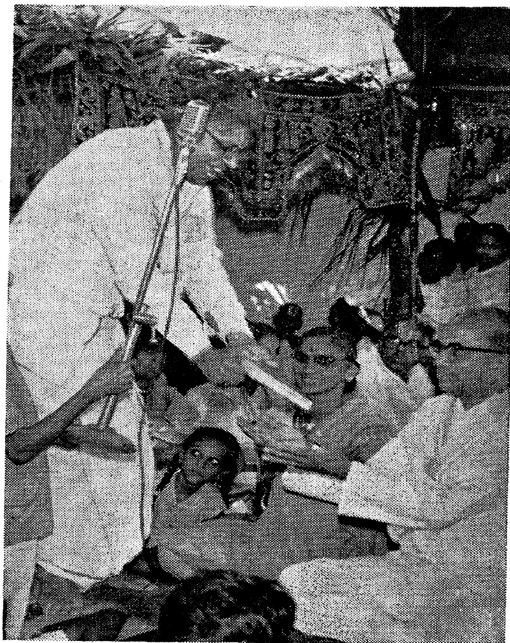
డాక్టరుగ వంగవోలుపట్టణమునందు
ముప్పదేండ్లుగ యశమంది బొలుచువాడు
అట్టినాప్రాణదాతకు నంకితముగ
నిత్తునీపొత్తమును బ్రీతిహత్తుకొనగ॥

ఆపదుద్ధారకా ! రాఘవాచార్యా !!

అన్యుడవా ? మేనల్లుడ
వన్యవరులకన్నమిన్న వని యిడితి నసా
మాన్య కృతజ్ఞత, మత్కృతి
కన్యకనీ - షష్టిపూర్తికౌతుకవేళన్॥

మంగళంమహత్ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ

కృతిసమర్పణము

కృతికర్త :	కృతి నందుకొనువారు ;
బాలసరస్వతి శతావధాని పరాంకుశం వేంకట నరసింహా చార్యులుగారు	డాక్టర్ గంజాం రాఘవాచార్యులు యం. బి. బి. యస్. గారు వారి ధర్మపత్ని శ్రీమతి అనంతలక్ష్మమ్మ గారలు

ఈ నాటకమున వచ్చు పాత్రలు

పురుషులు

సూత్రధారుడు—

మారిషుడు—

(శ్రీ) విబోధానందస్వామి— మహాపండితుడు-గురుకులాచార్యుడు

రాయలు— విద్యానగర సార్వభౌముడు – (కథానాయకుడు)

రామకృష్ణకవి— రాయల సహాధ్యాయి

తిమ్మరుసు— మహామంత్రి

(శ్రీ)మత్తాతాచార్యులు— రాజగురువు, పండితుడు

అల్లసాని పెద్దన—	కవిదిగ్గజములు
నందితిమ్మన—	
ధూర్జటికవి—	
మాదయగారి మల్లన—	
కుమారభట్టుమూర్తి—	
దామోదరుడు—	ఆశుకవి

ప్రతాపరుద్ర గజపతి— కటకము ప్రభువు

కుమారవీరశ్యామలరాయలు— మైసూరుప్రభువు

మరియు స్వామివారి శిష్యులు— వందులు, మాగధులు, వైతాళికులు- భట్టులు- ప్రతీహారులు- సేవకులు- కార్యదర్శులు- లేఖకులు- దౌవారికులు- పండితులు- పురోహితులు- వేదవిదులు- శిష్యులు- చిత్రలేఖకులు- మొదలగువారు వత్తురు.

స్త్రీలు

తుష్టాదేవి— (అన్నపూర్ణాదేవి) కటకపు ప్రభుని పుత్రిక - కథానాయిక

పద్మావతీదేవి— కటకప్రభుని రాణి తుష్టాదేవితల్లి

పార్వతీ-భానుమతి— తుష్టాదేవి చెలికత్తెలు

మణిమంజరి— మహావిద్వాంసురాలు-సర్వస్వవేదిని

తిరుమలదేవి— మైసూరుప్రభువు పుత్రిక - రాయలరాణి.

అవసరమునుబట్టి చామరగ్రాహిణులు-ప్రతీహారిణులు-కంచుకులు-వారకాంతలు- ప్రక్క-వాయిద్యముల వాయించెడివారు - దాసికలు-మరికొందరు వత్తురు.

ఓమ్

ఆంధ్రభోజుడు

(నాటకము)

—ః—

(నాంది)

శ్రీరమణీ విభుండు, సరసీరుహనేత్రుడు, హేమచేలుడం
భోరుహవైరి వంశమణిభూషణ, మార్తశరణ్యమూర్తి, దు
ర్వారవిరోధిభంజన విభాసితకీర్తి, మహానుభావు, డిం
పారగ, గృష్ణదేవుడు, కృపానిధి, యెల్లర బ్రోచుగావుతన్.

మాతృదేవికి జెఱబాపి, మధురగీతి
కాలహరి విశ్వముందేల్చి కాలయవన,
దళన, కాళింగమర్ధనాదుల నొనర్చి
విజయుడైపొల్చు, శ్రీకృష్ణవిభుడు వెలయు.

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుడు పుష్పాంజలిం జల్లి)

అహో! విబుధగణాలంకృతమును—గురువరానుగ్రహ సమగ్రమును — సుమనోభాసితమును — కవికంఠీరవాక్షీణకటాక్షగక్షితమును—రసజ్ఞశేఖర సమూహబహుళమునగు నీ పరిమణ్మండలము — కడుంగడు హృదయాహ్లాదకారియై, గగనమండల శోభం దీపించుచున్నది—చిత్రాతిచిత్రభాషణా నిపుణులనును సహంభావముతోడి యన్యోన్య జిగీషచే నసహ్యావేదనల గలిగించుచున్న భక్ష్యపానీయాది విక్రేతలగు బాలకుల తండములవెగటగు నఱపులును—కర్బనద్వ్యమ్లజిద మిశ్రిత జలగర్భకాచ

పాత్ర ప్రోడా, గళనిక్షిప్త కాచ గోళముల నూడగొట్టుటచే గలుగు చున్న కఠోరధ్వనులను – వివిధదేశానీత నానావిధ ధూమశకట ప్రజ్వాలితముఖనిర్గతములై, యూదరంబెట్టిన మూషక నిలయసంరంధ్రంబులందుం బలె రంగస్థలంబెల్ల నిండి, సామాజికలోకంబు నుక్కిరిబిక్కిరిసల్పు చున్న సర్వవ్యాపక ధూంజపు ధ్వజసమూహ దండయాత్రలును – ఇదికెంతయు జికాపు గల్పింపుచు, గుణదోషమిశ్రితమగు సృష్టిక్రమము నందలి వైచిత్రిని, – జ్ఞప్తికి దెచ్చుచున్నవి.

(సభనెల్ల బాఱజూచి) వాహ్వా! వేరువేరు విభాగములుగా గూరుచుండ నేర్పాటులొనర్పబడిన యీ నాటకశాలయందలి పురుష తరుణీ కక్ష్యలంగాంచిన, దివారాత్రవిభాగముచే బ్రకాశించు, దినము పోల్కి శోభాయమానముగా నున్నది – అది యటులేగదా!!

ప్రథితజనఘోషణములతో, ప్రబల ధూమ
పుంజములతో, దివస్మితము పురుషకక్ష్య
మల్లికావాసితంబు తాపోల్లసితము –
నిశవలెన్ శోభగను కామినీసదస్సు

(అటునిటు పాఱజూచి) నాతోడికుశీలవులెవ్వరు నిచటికింతదనుక వచ్చినట్లగుపింపరు – కర్తవ్య నిర్వాహణమునం దింతటి నిర్లక్ష్యము సహింపరానిది సుమా!

(వినయము నభినయించి) పౌరప్రధానులచే నాజ్ఞాపింపబడితిమి గదా! "ఏతద్వసంతోత్సవసమయ సమాహూతులై యేతెంచియున్న, రసికవతంసములగు నీ మహాజనుల హృదయముల నుప్పొంగింపజేయ గలదియు, 'నవరససమహితమును,' ఆంధ్రదేశాధిక్యమును – ఆంధ్ర సారస్వతౌన్నత్యమును జాటునదియును, ఆంధ్రులకు గర్వకారణమగు నొక సార్వభౌముని విజయగాథను,నాటకరూపమున బ్రదర్శించి, మెప్పు వడయదగినది" అని – ఏతన్మహాకార్యము నెట్లు నిర్వహింపగలనా? ఇంకెట్లు కృతకృత్యుడను గాగలను? అని నే గలవరపడుచుండ, –

ఈ కూడినసభంగాంచినదాది మరింత వ్యాకుల మందుచుండ, నాతోడి కుశీలవు లెటనుండిరో వారిజాడ యేమియు గనుపట్టదే - కర్తవ్య పాలనమునుగూర్చి నే నెన్ని దినములనుండియో హెచ్చరింపుచున్న దాని కిదియా ఫలము ! (విసుగుతో తెరవైపుగాంచి) మారిషా !

(తెరలో) ఆ—

సూత్రధారుడు :

ఎటనుంటివి - ఇటు రమ్మి !

మారిషుడు :

(ప్రవేశించి) బావా - యేమాజ్ఞ ?

సూత్రధారుడు :

(హస్తముతో నిర్దేశింపుచు) చూచితివిగదా! నిండిన యీ రసికసదస్సును ? శిరసావహించి నెరవేర్పదగిన పౌరప్రధానుల యాన తిని మరచి మీరందరెట కేగియుంటిరో దెలియజాలనైతిని.

(అర్ధోక్తిలోనే) మారిషుడు :

(విస్మయముతో) అదియేమి బావా ! ఇట్లనుచుంటిరి ? మీరు నాందియం దొనర్చిన సూచన నూతగా గొని, మా సోదరి - సర్వము నాయత్తపరచి, ప్రదర్శనమునకు సిద్ధముగా నున్నదిగదా! ఇంకను మీరింత యసంతృప్తులగుట యేలనో తెలియకున్నాడను.

సూత్రధారుడు :

(విస్మయము) నేను నాందియందేదియో సూచించి యుంటినా ? దాని నూతగా గొని మీ సోదరి ప్రదర్శనమున కాయత్తపరచి సిద్ధముగానున్నదా ! ఎంతటి యాశ్చర్యము ? మంగళాశయను నూహతో నాందియం దిష్టదైవప్రార్థనమేగదా నేనాచరించినది ? ఇందు మీ సోదరి గుర్తించిన సూచన యేమి ?

మారిషుడు :

దుష్టశిక్షణ శిష్టరక్షణములును – కాళింగమర్దన కాలయవన దళనములు – మొదలగు గొన్ని సూచనలు జేసియుంటిరిగదా !

సూత్రధారుడు :

(భ్రూకుటితో యోచింపుచు) అగును అవి శ్రీకృష్ణదేవుని మహా కార్యములు –

మారిషుడు :

(నవ్వుచు) అగును – ఆ శ్రీకృష్ణదేవుని మహాకార్యముల బ్రకటించు నాటకమే నేను మా సోదరి ప్రదర్శనమున కాయత్త పరచినది !

సూత్రధారుడు :

(కోపముతో ఆకాశము పలక్షించి) దుర్భరము దుర్భరము –

మారిషుడు :

(నవ్వుచు) ఇందంతగా భరింపరాని విషయ మేమున్నది బావా!

సూత్రధారుడు :

(ఆగ్రహముతో) లేదా మరి ? ఆంధ్రసారస్వతపోషకుడగు నొక సార్వభౌముని కథను చారిత్రక నాటకముగా బ్రదర్శింప, పౌరముఖ్యుల యానతియై యుండ, బౌరాణిక నాటకమునకు నేను సూచన యొనర్చితి నని యాయత్తమగుట –

(అర్థోక్తిలోనే) మారిషుడు :

(పకపక నవ్వుచు) పప్పులో కాలువేసితివి బావా ! మే మాయత్తపరచినది కంసదమనుడగు పౌరాణిక శ్రీ కృష్ణదేవునికి సంబంధించిన నాటకము గాదు–

సూత్రధారుడు :

(భ్రుకుటి విస్మయములతో) ఆ - కాక ?

మారిషుడు :

కాళింగులనెల్ల మర్దించి, కాలయవనుల విదళన మొనరించి, భరతఖండమందెల్ల జైత్రయాత్రసాగించి - కవిపండితుల నష్టదిగ్గజ నామమున జోషింపుచు - సకల కళాకుశలుర కాశ్రయదాతయై - స్వయము చిత్రలేఖకుడై, కవియై, గీర్వాణాంధ్రభాషల నెన్నియో యుద్గ్రంధముల రచించి, ఆంధ్రభోజుడన వినుతికెక్కిన - విద్యానగర సార్వభౌముడగు శ్రీకృష్ణదేవునికి సంబంధించినది !

సూత్రధారుడు :

(అనందాతిరేకమున) అవురా ! అటులనా? - శహబాష్ ! మీ సోదరి యఖండశేముషికివే నా జోహారులు - తినకయే రుచులందెల్ప గల తిమ్మరుసుమంత్రివర్యునివలె మీ సోదరి తనప్రజ్ఞను వెల్లడించినది- ఇంతకును, నాటక నామము ?

మారిషుడు :

ఇదే వచింపుచున్నాడను -

అన్వర్థనామమే - "ఆంధ్రభోజుడు" అని -

సూత్రధారుడు :

(సాలోచనగా) రచియించిన కవి యెవరు ?

మారిషుడు :

శ్రీ మదౌఖేయసశిష్యపరంపర

నత్యంత ప్రాముఖ్యమందినట్టి

యాత్రేయనామకగోత్ర భాసురము - బ

ళాంకుశ వంశమయ్యబ్ధిచంద్రు .

వేంకటరమణాఖ్య విబుధుని - ధర్మప
త్నీ గర్భశుక్తి, ముత్తియముపోలె
జననమ్ము నొంది - యొజ్ఝల యనుగ్రహమున,
నాంధ్రగీర్వాణమ్ము లభ్యసించి

కవితలల్లుచు - పండితగణములలర -
శతవధానాది - రీతుల సల్పనేర్చి -
విదితబాలసరస్వతి బిరుదమంది
నట్టి వేంకట నరసింహయాఖ్యుఁడతఁడు

సూత్రధారుఁడు :

ఈ కవి యే ప్రాంతమున నివసించువాఁడు ?

మారిషుఁడు :

గుంటూరు సీమయందలి, వంగవోలుపట్టణప్రాంతమున కారు మంచి నామకజనపదమున నివసింపుచుండును –

సూత్రధారుడు :

(స శిరఃకంపము) నిండియున్న యీ పండిత రసికపరిషణ్మండల మును ఈతనిరచన రంజింపజేయజాలునా ?

మారిషుఁడు :

అది నే నెట్లు చెప్పగలను బావా ? ఈ కవియే – తనకవనమును గూర్చి యీ నాటకమ్మునం దిట్లు చెప్పికొనియున్నాఁడు.

"రసికులు, పండితు, లీ కృతి
పసగని, తమ మెచ్చుకోళ్ళు పంపెదుదనుకన్
అసదనియే భావింతును
బొసగునె తన మెప్పు తనదు పొత్తమ్మునకున్ ?" అని,

సూత్రధారుడు :

అట్లైన నిక ఫలితము. పరిషదధీనము – సమయమునకు మన కభిలషించిన నాటకము లభించినదనియే సంతసింతము - మీ సోదరి రాజాలకపోయినందులకు నీవైన నీ వసంతమునుగూర్చి యించుక పాడి సభ నానందపరుపుము–

మారిషుడు :

మారుతములు వికసితసుమ -
సౌరభముల గొల్లగొనుచు. జగతిజరించున్
జేను సుమరజము, మాధవు
పేరిట గంధవొడిజల్లి, ప్రియమొనరింపన్

"తొలుదొల్త బండుటాకులు రాలె మహిమీద -
విలసిల్లె మలయాద్రిమలయునీద
ఒక్కొక్క కెందలిరుదయించెదరు రాజి -
దోరమై దనరెకంతుని వరాజి -
చెలగెదిక్తటుల గోయిలరావముల సౌరు
మెదలాడె గండుతుమ్మెదలబారు -
రహిమీరె నపుడు మరందధారల జెన్ను
పొలుపొందె మెఱుగు బుప్పొడుల పెన్ను

పొన్నగున్నలు సురపొన్నలన్నువలగు
క్రొన్ననల జెన్నులలరిన - విన్నెనెసగె
నెన్న యన్నన్న - యీ చైత్ర మెంతవింత
సంతస మొనర్చె, రమ్యమై జనులకెల్ల."—

చాలునా ? బావా ?

సూత్రధారుడు :

కాలహరణమునకు పెద్ద లోర్వరు – ఇకమనమేగి ప్రదర్శన మారంభింపజేయుదముగాక రమ్ము –

మారిషుడు :

(నవ్వుచు) ప్రదర్శన మింతకుముందె యారంభింపబడినది - చూడుము. సింహాచలప్రాంతాశ్రమమున, శ్రీ విబోధానందస్వామి వారి చెంత గూర్చుండి, రాయ లేకాగ్రతతో - (శ్రీ) స్వామివారు చెప్పు చున్న రహస్యముల నాలకించుచున్నారరుగో -

సూత్రధారుడు :

(ఆతురతతో) అట్లైన మనమిక నిచట నొక్క క్షణమైన దడయరాదు. పోవుదము రమ్ము -

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు)

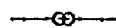
ఇది ప్రస్తావన.

ఓమ్

ఆంధ్రభోజుడు

(నాటకము)

రంగము ౧

స్థలము – సింహాచలప్రాంతారణ్యమునందలి శ్రీ విబోధానంద స్వామివారి ఆశ్రమాంతర్భాగము—

సమయము – అపరాహ్ణ మతిక్రమించిన కాలము—

(వేర్వేరుగా కృష్ణాజినములపై గూరుచుండి, శ్రీ విబోధానందస్వామియు శ్రీకృష్ణదేవరాయలును - రామకృష్ణకవియును - సంభాషించుచు ప్రవేశింతురు.)

శ్రీ విబోధానందస్వామి :

(రాయలతో) వత్సా, మా మిత్రరత్నము తిమ్మరుసుమంత్రి వ్రాసియంపిన లేఖ నేడందినది – అందలి విషయముల దెలుపుదమను నభిప్రాయముతో మిమ్ము రావించితిని. లోగడ మీ పెదతల్లి కుమారు లగు వీరనరసింహరాయ సార్వభౌముడు దీర్ఘవ్యాధిచే మరణాపన్నుడై యుండి, నిన్ను ప్రాణములతో నుండనిచ్చినచో పసివాడగు తన పుత్రు నకు తనమరణానంతరము, నీవు రాజ్యము దక్కకుండ జేయుదు వేమో యను దురుద్దేశమున, నిన్ను జంపింప దిమ్మరుసుమంత్రి కాజ్ఞయిచ్చుటయు– చక్రవర్తి లక్షణోపేతుడవగు నిన్ను జంపించుట కిష్టము లేక, రహస్య ముగా నీ మిత్రుడగు నీ రామకృష్ణకవితోగూడ, నిన్ను నా యాశ్రమ మునకు జేర్పించి, విశ్వాసపాత్రులగు కొంద రంగరక్షకులగూడ నంపి,

సమస్తవ్యయములను గోప్యముగ భరింపుచు, నిన్ను జంపించితినని మీ యన్నగారితో జెప్పి, మారువేసముల మిమ్మిచట నా శిష్యవర్గముతో గూర్చియుంచుటయును - మీ యన్నగారావ్యాధితో మరణించుటయు, మన మెఱిగిన విషయమే గదా! కొలఁదిరోజులక్రిందట మీ భ్రాతృపుత్రుఁడగు నా బాలకుఁడుగూడ ప్రబలమగు వ్యాధిచే నసువులబాసినాఁడట - అంతట సామంతదండనాథాది ప్రణిధులును - రాజ్యమునందలి ముఖ్యులగు ప్రజానాయకులును-గూడి పెద్ద సభజేసి రాజవంశము మూలచ్ఛిన్నమైనందున. నీ సామ్రాజ్యమిక నెవ్వరి కప్పగింపవలయునో దీని కెవ్వరైన వారసులు గలరో లేరో ? ఇత్యాది విషయములపై దీవ్రముగ చర్చల నొనర్చుచుండ, క్రమముగా శ్రీకృష్ణదేవరాయలు జీవించి యుండెననియును, ఆతఁడిప్పుడు శాస్త్రవిశారదుఁడై చతుష్షష్టి కళాకుశలుఁడై, వివిధాయుధప్రయోగదక్షుఁడై, రాజనీతి నిపుణుఁడై, రాజ్యపాలన కెల్లవిధముల నర్హుఁడై, యుండెననువార్త వారిలో నెటుల వెల్లడి యయ్యెనోగాని, జలముమీఁది తైలమువలె వ్యాపించెనట - దాని సత్యాసత్య నిర్ణయ మొనర్చుకొన వారెల్లరును మహామంత్రి తిమ్మరుసు బ్రార్థింప, వారు సర్వమును దెలిపి కర్తవ్య నిర్ణయమునకు వారియందే భారముంచిరట.

రామకృష్ణకవి :

(విచారముతో) అయ్యో పాపము! ఆరాజబాలకుడు దుర్వ్యాధిచే మరణించెనా? ఎంతఘోరమెంతఘోరము,

రాయలు :

(విచారబాష్పార్ద్ర నేత్రములతో మౌన మవలంబించును)

స్వామి :

"నాఽసతోవిద్యతేభావో - నాఽభావోవిద్యతేసతః'' గదా!!

నీవింకను జీవించియున్నందులకు వారెల్లరును పరమానందమొంది, తక్షణమే రప్పించి సార్వభౌమునిగా నభిషేకమొనర్ప వేడు

కొనిరట. అందుపై తిమ్మరుసుమంత్రి యీ జరిగినదెల్ల వ్రాయుచు, కొలది దినములలో దగిన బరివారము నంపుచుంటిమనియును, వీరి యిర్వురను బ్రయాణముజేసి పంపుమని యును, వ్రాసియున్నాడు.

రామకృష్ణకవి :

తమయానతివలెనే తిమ్మరుసుమంత్రి యానతియు మాకు శిరోధార్యమేగదా.

రాయలు :

సద్గురుపాదసేవాభాగ్యమునకు దూరమగుచుమను విచారము మాత్రము బాధింపుచున్నది.

రామకృష్ణకవి :

సర్వజ్ఞమూర్తులగు తమ శుశ్రూషయొనర్చి, యెన్నియో విషయముల దెలిసికొంటిమి. యింకను నెన్నియో దెలిసికొనదగినవికలవు. చాల సందేహములు తీరకయే మేము తిరిగి వెళ్ళవలసివచ్చెనను విచారము మమ్ము బాధింపకమానదు.

స్వామి :

వత్సలారా! సర్వజ్ఞమూర్తి యా పరమేశ్వరు డొక్కరుడు మాత్రమే! తదితరుల మగు మనమెల్లరము నల్పజ్ఞులము. సమాధానములు లభించుకొలదిని సందేహములు గలుగుచునే యుండుట సహజము. అందుకొఱకెల్ల కాలమును మానవుడు గురుకులవాస మొనర్ప నక్కఱలేదు. సుఖముగా జీవయాత్ర సాగించుకొనుచు, ననుభవము వలనను, పెద్దల సాంగత్యము వలనను సందేహముల నివారించుకొనుచుండుట వాంఛనీయము.

రాయలు :

తమయాజ్ఞ కెదురాడజాలము. (తలవంచును)

స్వామి :

దుఃఖబహుళమగు సంసారము నానందదాయకముగా జేసికొని, అహంకార మమకార తృష్ణా వ్యామోహాదుల నడుపులో నుంచుకొని సుఖమందుటయే, విద్యార్జనకు ఫలము. అంతకుమించిన విద్యనే మీరు నేర్చియున్నారు. అరాచకమగు నొక మహాసామ్రాజ్యము నీకొఱ కెదురుచూచుచున్నది. దానిం బాలించుకొనుచు, పెద్దపెద్దసందియము లేవైన యాదృచ్ఛికముగా గలిగిన విద్వాంసుడగు మీ మంత్రి తిమ్మరుసు వలన దీర్చుకొనుచుండవచ్చును.

రామకృష్ణకవి :

(ఆశ్చర్యముతో) మామంత్రిశిఖామణులు, విశేషధీమన్తులనియే మే మెరుగుదుముగాని, మహావిద్వాంసు లగుట యెరుగము,

స్వామి :

మీ రెరుగకపోవచ్చును. మేమిర్వురము సహాధ్యాయులమే గాక సతీర్థులముగూడ. సర్వతంత్ర స్వతంత్రులగు, చిట్టి గంగనామాత్యులకడ, శాస్త్రములేగాక, రాజనీతి,దండనీతి, సర్వవాహనారోహణ నైపుణ్యము, సర్వాయుధ ప్రయోగ సమరకౌశలము. తంత్రవిద్యలు, సర్వము సమముగా నేర్చుకొని యుంటిమి. తక్కుంగల శిష్యులతో గలియక మేమిర్వురము మాత్రము దేహములే రెండుగాని ప్రాణ మొక్కటి యన నుండువారము.

రామకృష్ణకవి :

(విస్మయముతో) ఈ విషయములెల్ల ప్రప్రథమముగా దమ వలన వినుచున్నారము.

స్వామి :

కాని, మొదటినుండియు నేను ప్రాపంచిక వ్యవహారములకు విముఖుడను, ఆముష్మిక సాధనయే ముఖ్యాశయముకాగ బ్రాకులా

డెడివాడను. తిమ్మరుసుమాత్రము సర్వవ్యవహారములలో తలదూర్చుచు నన్నిటిని బరిష్కరింప, యత్నించెడువాడు. తన ధీపటిమచే నెన్నియో చిక్కుల విడదీసి పలువురి మెప్పందుకొనుచుండెడివాడు.

రాయలు - రామకృష్ణకవి :

అటుల మీ రిద్దరెంతకాలమువరకు కలసి విద్య నార్జించితిరి ?

స్వామి :

మాగురుపాదుల యవసానకాలమువరకు - చదువదగినవెల్ల బూర్తియయ్యును, బూజ్యపాదులగు గురువరుల యనుజ్ఞ కెదురు జూచుచు నక్కడనే యుంటిమి. మా గురువరేణ్యు లొకనా డేకాంతమున నన్నుం బిలచి - వత్సా - నేనొక మహాకార్యమును సాధింప బ్రతినంబూని నా జీవితమెల్ల నందులకై ధారవోసితిని - కాని - దైవ దుర్విపాకముచే నా కార్యము నాకసాధ్యమాయెను. నేను మరణమునకు చేరువలో నున్నాను - ఏతత్కార్యశేషమును నాకు మారుగా నీవు సాధించి పూర్తి జేయుదునని, నా సమక్షమున బ్రతిజ్ఞ యొనర్తువా?" అని యడిగిరి. నేను నావైరాగ్య ప్రవృత్తిని వారి దృష్టికిం దెచ్చి మహానుభావ ! సర్వసంగపరిత్యాగినై తపమొనర్చుకొన నాకభిలాష గలదు దాని కిట్టి ప్రతిజ్ఞలు ప్రతిబంధకములుకాక యుండగలవా ? అని వారిసన్నిధి సాష్టాంగప్రణామ మాచరించితిని. వారునవ్వి, తిమ్మరుసుం బిలిచికొనిరమ్మని నన్నంపిరి. అటులే నేనేగి వానినిం బిలుచుకొని వచ్చితిని. వానిం దనచెంత గూర్చుండవియోగించి మద్గురుపాదులు నాకుజెప్పిన విషయములనెల్ల దెలిపి, ప్రతిజ్ఞచేయుదువా? అనియడిగిరి,

రాయలు :

(సాలోచనముగా - తిలకించును)

రామకృష్ణకవి :

(ఆతురతతో) తరువాత నేమైనది ?

స్వామి :

గురువర్యు నానతివినుట యేతడవుగా తిమ్మరుసు లేచి, పైనున్న యుత్తరీయమును - నడుమునకు జుట్టుకొని, వారిచుట్టును ముమ్మారు ప్రదక్షిణ మొనర్చి సాష్టాంగ దండప్రణామ మొనరించిలేచి, వినయముతో నంజలిబద్ధుడై, "స్వామీ! నేను పరధ్యానముగనుండి, తమ యానతిని పూర్తిగా విననైతిని, మరల సెలవిత్తురుగాక" అని ప్రార్థించెను. అప్పుడు పూజ్యపాదులగు మాగురువర్యులునవ్వుచు, దిమ్మరుసును గూర్చుండబెట్టి, వాని మూపున దనచేతివైచి, "వత్సా! నేనొకమహా కార్యసాధనకై కఠోరమగు దీక్షబూని దాని సాధింప నాజీవితమెల్ల నంకిత మొనర్చితిని. కాని మందభాగ్యుడను. అవసానకాల మాసన్న మగుటచే నాకార్యమును సాధింపజాలకయే మరణింపనుంటిని. నా యనంతరమా మహాకార్యమును సాధించి, నాయాత్మకు శాంతినొసగు భారమును నీపై నుంచుచున్నాడను ఏతన్మహాకార్యభారమును, దలదాల్చి, ఆత్మబలిదాన మొనర్పవలసివచ్చినను వెనుదీయక, సమర్థతతో నిర్వహింతునని మృత్యుశయ్యనున్న నా సమక్షమున, దృఢప్రతిజ్ఞ నొనర్చితివేని - మనశ్శాంతితో సుఖముగ మరణింపగలను" అని మద్గురుపాదులు, తిమ్మరుసు మోముగాంచుచు బలికిరి.

రాయలు :

(సోద్వేగముగ దిలకించును)

రామకృష్ణకవి :

(ఆత్రముగా) తరువాతో - తరువాత

స్వామి :

(చిరునగవుతో) అంతట తిమ్మరుసు లేచి మరల గురువరులకు ప్రదక్షిణ నమస్కారములొనర్చి నిశ్చలదీక్షతో "మహాత్మా! గ్రుడ్డిగవ్వ యుంజేయని, యనాథభిక్షుకుడనగు నన్ను జేరదీసి సర్వవిద్యల జెప్పి, సమస్తకళామర్మముల నుపదేశించి, మానవునిగా నీభూమిపై నిల్పి

తిరి. ఇట్టి మీాఋణమును సహస్రాంశమైన దీర్చుకొను నవకాశ మొదవి నపుడు వెనుదీయుదునా? తను యాదేశ మెట్టిదైన నగుగాక, ఇవె మీాపాదములంటి శపధమొసర్చుచున్నాను. నాయీాశరీరమున ప్రాణ వాయువు సంచరించుచున్నంతవరకు తమ యాజ్ఞతిని శిరమునదాల్చి, తత్సాధనకై నాసర్వశక్తులను ధారవోయగలవాడను'' అని ధృఢ ముగా ప్రతిజ్ఞావాక్యముల బలికినాడు.

రాయలు :

(గంభీరుడై మౌనముగ నాలోచింపుచుండును)

రామకృష్ణకవి :

(తృప్తితో) శహబాస్ - తరువాత.

స్వామి :

గురుపాదులందుల కానందించి, నన్నుగూడ దనచెంత గూర్చుం డనియోగించి, మాయిర్వురి శిరములపై దన కరయుగమునుంచి, సమాధిస్థితినందెను. మా కిరువురకుగూడ కనులు మూతలుబడినవి. గురుకర పద్మములనుండి మాదేహములలోనికి విద్యుత్ప్రవాహమువలె నొక మహచ్ఛక్తి ప్రవహింపనారంభించెను. మా దేహము లొకవింత యనుభవముతో కంపింపదొడగినవి. రక్తనాళములలో మెఱపులే ప్రవ హింపుచున్నట్లు అనుభవమునకు వచ్చుచుండెను. ఆప్రవాహ వేగమునకు మేమాగజాలక కంపింపజొచ్చితిమి. అనిదంపూర్వమగు నొక విచి త్రానుభూతితో ముహూర్తకాలముంటిమి.

రామకృష్ణకవి :

(ఉద్వేగముతో) తరువాత - తరువాత.

స్వామి :

ఆ మహానుభావు డంతట కన్నులుదెరచి మమ్ముగాంచి, ''వత్స లారా!! అరువదేండ్లు నేనార్జించిన తపశ్శక్తినంతయు యధార్థముగ

మీాయిద్వారకు నిపుడు ధారవోసితిని. సమయానుకూలముగ దాని నుపయోగించుకొందురుగాక ! ఇక నా దీక్షా స్వరూపమునుగూర్చి తెలియజెప్పెదను. సావకాశముగ వినుడు, అదిగో మన పవిత్రజనని, భరత భూమిని గాంచుచుంటిరిగదా !! దయాదాక్షిణ్యాశూన్యులును - ధర్మబాహ్యులునగు, విదేశీయుల దురాక్రమణాలకు లోనై - మణికనకాది సంపదలెల్ల గొల్లబోయి, సత్త్వహీనమై, గౌరవహీనమై, రక్తహీనమై, మానహీనమై, క్షుత్తృష్ణార్తులచే కృంగి, కృశించి, నశించి, విమతపదదళితమై - శకలచ్ఛిన్నమైపోయిన దీ భరతధాత్రి - ప్రత్యక్ష దైవస్వరూపులగు హిందూమహాచక్రవర్తుల పరిపాలనచే, ప్రపంచమందెల్ల బేరుగాంచి వెలిగిన యీరత్నగర్భ - మహత్తర మహిమాన్వితులగు మహర్షుల తపఃప్రభావమున, మణిదీపికవలె విరాజిల్లిన యీ కర్మభూమి - ఆర్యావర్తము.

'పరమపవిత్రమై నిగమ భాసురమై, శతకోటిదేవతా
కరమయి, కర్మభూమియయి, గ్రాలిన భారతధారుణిని, న్నిశా
చరులును-ముష్కరుల్-సకలసంకరజాతులుజొచ్చి, సంపదన్.
దరుణుల మానమున్, బ్రజ; వినాశమొనర్చుచునుండి, రక్కటా!!"

"కనుపట్టునవె ! శిల్పకళలుట్టిపడెడు, దే
వాలయమ్ములు భగ్నమైనదిబ్బ
లగుపించుచుదురు; శిఖల్దెగగోసి బలిమిమై
గోమాంస మొసగగా గుడుచుద్విజులు
గానుపింతురు; బలాత్కారమ్ముగా - మాన -
భంగంబొనర్ప క్షోభపడుసతులు -
దర్శనంబిచ్చు; షడ్దర్శనాదికములౌ
పొత్తముల్గాల్చిన బూదిరాసు -

లెచటగాంచిన, నెవ్వేళ, నెల్లరాజ్య
ములను, నీనాడు భారతభూమి యందు-
ఉన్నరాజులలో బొత్తు సున్న యాయె !
ఏక మొనరించు సమ్రాట్టులేకపోయె !

తమలోతాము నిర్నిమిత్తముగ కలహించుకొని, తమ శత్రువుల గూల్ప, విదేశ ముష్కరుల సాయ మపేక్షించుటయు, వారేతెంచి వీరి సాయమున శత్రురాజులగొట్టి, వారిరాజ్యమును, కడకు సాయము గోరిన వీరినూడగొట్టి, వీరి రాజ్యమును గబళింపుచు, మతిహీన మార్జాలముల భక్ష్యములను, మర్కట న్యాయాధిపతి పంపక మొనర్చిన రీతి నల్పి, యార్యావర్తమెల్ల గబళించి, యాక్రమించుకొని, మహామ్మారి, యవక్ర విక్రమమ్మున విజృమ్భించి మించినట్లిపట్టణములు పల్లెలు-జనపదములు - ఖర్వాటములు - సర్వమును - స్వాధీనపరచుకొని నాశన మొనర్చుచుండిరి -"

రాములును - రామకృష్ణకవియు :

(విని యిర్వురును - ఖిన్నులై) నిజము - నిజము

స్వామి :

"ఒక్క దక్షిణాపథమున మాత్రము అవక్రపరాక్రమమున నోరుగంటి కాకతీయ సామ్రాజ్యము చెలియలికట్టయై, యాముష్కర వైదేశిక సైనికార్ణవము నుప్పొంగిరానీక నడ్డుకొనుచు వచ్చినది, కాని - దుర్విధిచే నా చెలియలికట్టకూడ నంతరించిపోయినది. కావున నిప్పు డీ దక్షిణాపథము వివృతద్వారమగు వేశ్మము చందమయ్యెను. ఇట్టి దక్షిణ భారతమునైనను- ఆ హీనస్థితికి రానీక రక్షించి కాపాడగలుగుటయే, నాదీక్షకు మూలము. అందులకు వలయు సమర్థుని వెదకి, నిలువబెట్టుటయే, నాసాధన - అట్టి సమర్థుడు గానరాకున్న నట్టివానిని సృష్టియైన

జేసి సాధించవలయును. సాధించి తీరవలయును – ఇక నేనేమియును జేయజాలను – కాని – తిమ్మరుసూ! నీవు సాధించు పనిని పరలోక మందుండి కాంచుచు నాశీర్వదింపుచు సంతసమందుచుందును. నా యీ కార్యమెల్ల పూర్తిగా నీమీదబడినది – ఇక నీ 'యిష్టము" అని చెప్పు చునే మాగురుపాదులు దీర్ఘ సంభాషణాయాసముచే సొమ్మసిలినారు.

రాయలు :

(సాశ్చర్యము) అహో! మహానుభావత దేశభక్తికాదర్శము.

రామకృష్ణకవి :

స్వామీ! తరువాత – తరువాత.

స్వామి :

ఆయీ సాధిక్యముచే రెండు గడియలకాలము విశ్రాంతిగొనిన తరువాత యించుక సేదదేరి – యీ మహానుభావుడు.

"తంత్రీ తిమ్మరుసూ! ధర్మబాహ్యులగు నాముష్కరుల నీడ బడకుండ నీ దక్షిణాపథమును తప్పక రక్షించితీరవలయును. ఇక నార్యావర్తమును మానవులు రక్షింపలేరు కాలమే తద్రక్షణ బాధ్యత పరమేశ్వరు నాజ్ఞచే నెపుడు వహించునో జెప్పజాలము. కాని దక్షిణ భారతమును గాపాడుట యటువంటిది గాదు. మరొకమాట.

శ్రీముఖశాతకర్ణి ప్రతాపమ్ముచే,
బాటలీపుత్రమ్ము బట్టెనెద్ది ?
పులమావి రాజేంద్రుదులలేని శౌర్య వి
స్ఫూర్తిన జేయమైబొలిచెనెద్ది?
ఆంధ్రవిష్ణుప్రతాపాగ్ని దైత్యులగూల్చి
దుష్టశేషంబు బోద్రోలెనెద్ది ?
కాకతీయప్రభు గంధసింధుర శక్తి
దవిలి దిగంతముల్దాకె నెద్ది ?

అట్టి మనయాంధ్రతేజ, మనార్యగణము
పాలబడకుండ రక్షింపజాలునట్టి
సార్వభౌముని కీవ స్రష్టవయి యొక్క
వెలుగు వెల్గింపుమా! వత్స ! తెలుగుగడ్డ.

ఇక నీదే భారము. నేనీలోకమును వీడి పోవుచున్నాను. తండ్రీ! తిమ్మశర్మా!! నాయాత్మ యేలోకమున నున్నను, నీ యీమహాకార్యమున కాశీర్వాదముల నందించుచుండగలదు'' అని చెప్పి మా గురువరుడు నాదెసంజూచి, ''వత్సా! నీవు విరాగివై, తురీయాశ్రమమున నెచటనున్నను నీయీ మిత్రుని కార్యమునకు యథాశక్తి సాయపడుచుండువుగాక'' అని పలుకుచు-పలుకుచు నింతక నాయాసపడుచున్న రీతి నభినయించి, మా చేతులలోననే పరమపదమును జేర ప్రాణముల నా పరమాత్మయం దైక్యమొనర్చిరి.

రాయలు :

(దీర్ఘముగ విశ్వసించి) అహో! అనుపమాన మహానుభావులు.

రామకృష్ణకవి :

(అనిర్వచనీయానందముతో) ఆ మహామహుని త్యాగనిరతికివే నా జోహారులు. అవురా! ఎంతటి దృఢదీక్ష ? దీపాద్దీపమను న్యాయమున, దేశోద్ధరణాభిలాషతో జీవితమెల్ల వెలిగిన యా దివ్యజ్యోతి. మరొక జ్యోతిని వెలిగించిగాని యారకుండజాలకపోయెనుగదా !!

స్వామి :

(కొంచెమాగి రుద్ధకంఠమున) గురుపాదుల పారలౌకికక్రియా వరి సమాప్తి పర్యంత మిరువుర మచ్చటనే నిల్చి తత్కార్యముల నెరవేర్చి పూర్తియగుటతోడనే బయలుదేరితిమి. తిమ్మరుసు విద్యానగరముజేరి, మీతండ్రిగారగు (శ్రీ) నృసింహ దేవరాయల కడ ధన

శేముషీ వైభవమును బ్రదర్శించి, మెప్పించి. యమాత్యపదము నంది నాడు. నేనదిజూచి సంతసించి, యటనుండి హరిద్వారముంజేరి, తురీ యాశ్రమము గ్రహించి, తత్సాధనలో లీనమైతిని.

రామకృష్ణకవి :

[ఆశ్చర్యముతో] మా మహామాత్యు లత్యద్భుత మనీషావంతులని యేమిదివర కెరుగుదుము, కాని యింతటి పండితప్రకాండులని వినుట కిదియే మొదటిసారి.

రాయలు :

[సాలోచనా భ్రుకుటితో] మహాత్మా! అప్పాజీ తమ గురువరుల యానతి నెంతవరకు సఫల మొనర్చినట్లు ?

స్వామి :

[శాంతముగ] అది వేచిచూడదగిన విషయము. ఇట్టి మహాకార్య ములు సావధానతచే పరిశీలింపదగినవిగాని, వేగిరపడి నిర్ణయించుట మతిమంతుల లక్షణముకాదుగదా! ఇది వినుడు ఈ మన సంభాషణ మేడన చెవి బడరాదు. గమనించితిరా ?

రాయలు - రామకృష్ణకవి :

(వినయముతో) తమయాజ్ఞ మాకు శిరోధార్యము.

స్వామి :

మరొకవిషయము - నేడీ యాశ్రమమునకు నన్నుజూచిపోవ, నొకమహారాజపుత్రి సముచితపరివారసమేతముగ నేగుదెంచియున్నది. వారి పరిజనులటనటదిరుగుచు మీ పరిజనులతో దారసిల్లుట గలుగును. మీరెవ్వరో ? ఏ దేశమునకుజెందినవారో? ఆ వృత్తాంతమించుకయు వారికెవ్వరికిని దెలియగూడదు. మీ పరివారమునకెల్ల నీవిషయమై

గట్టియుత్తరువు లోనంగుటయేగాక నేటరేపట రాజధానినుండి, యమాత్యశేఖరుడంపబోవు సైన్యమునకుగూడ, వచ్చుటతోడనే వారికెల్ల రకీయాజ్ఞలందుసటుల దగినకట్టుదిట్టములొనర్పుము.

రాయలు –

(ఆలోచించి) తమ యాజ్ఞాప్రకారమే –

రామకృష్ణకవి :

(భ్రూభంగమొనర్చి) మహాత్మా ! ఆరాజపుత్రిక భవదీయాశ్రమమందున్నదా ? ఈప్రాంతమందెచటనుగానుపించుటలేదే ?

స్వామి :

(హస్తముతో నిర్దేశించుచు) ఆవైపున జిట్టడవిలో పటకుటీరనిర్మాణమొనర్చుకొని పరివారముతోగూడ నున్నది – మీరిద్దరుమాత్రమే విద్యార్థులతోగలసి వసింపుచుండినచో నట్టిజాగ్రతతో నవసరముండెడిది కాదు కాని, మీకును పరివారమును, అంగరక్షకులును గలరు. కావునను, మరికొంతిసైన్యము నేడోరేపో రానుండుటవలనను – అట్టిజాగ్రత తీసుకొనవలసివచ్చుచున్నది. పరదేశమునందున్న మీరెవ్వరో వారేమాత్రిమెరుగకుండుటయే వాంఛనీయము.

రాయలు :

(వినతులై) తమ యాజ్ఞానుసారమేగావింతుము.

రామకృష్ణకవి :

(సాభిలాషము) ఆయమ యేదేశ రాజపుత్రికయో ?

స్వామి :

(చిరునవ్వుతో) వారి యభీష్టమెరుగకుండ నావిషయమునిపుడు వెల్లడిసేయజాలను ఆ చిరంజీవినిగూడ నాయొద్ద కొంతయధ్యయన

మొనర్చియుండుటచే సందర్శనాభిలాషచే నప్పుడప్పుడు నేనున్న యెడకు నిగూఢముగ వచ్చుచుండుటగలదు.

వృద్ధకంచుకి :

(వినయమభినయించుచు నేతెంచి స్వామికి నమస్కరించి) సఖీసమేతమా భర్తృదారిక, తమదర్శనమునకు వేగిరపడుచున్నదై యానతివేడ నన్నంపినది. ఆపైని శ్రీవారి చిత్తము–

స్వామి :

(ప్రీతితో) రాజపుత్రింగాంచ నేను నుత్సహించియున్నాడను శీఘ్రముగ గొనిరమ్ము.

కంచుకి :

(మరలనమస్కరించి) తమయాజ్ఞాప్రకారమే. (వెనుకకు నడచిపోయి నిష్క్రమించును)

స్వామి :

(రాయలతో) వత్సా ! మీరిక నేగి మీమీకృత్యముల సావధానులరగుడు నే జెప్పినది మరువకుడు.

రాయలు – రామకృష్ణకవి :

(లేచివినయముతో నమస్కరించి) చిత్తము. తమయాజ్ఞ సర్వవిధముల ననుష్ఠింపబడును. మాకికసెలవు నొసంగుడు. (అనుచులేచి - వినయయముతో నాశ్రమద్వారమును దాటి చిట్టడవిలో కొంతదూరమునడతురు.)

రామకృష్ణకవి :

(ఆకాశముపలక్షించి) మిత్రమా ! మనవిహారసమయమింకను మీరిపోలేదు.

రాయలు :

(పాఱజూచి) ప్రతిదినమును మనమధిష్ఠించి యాహ్లాదమందుచున్న గంధసింధురయుగ్మప్రతిమాన గండశిలాయుగళ ప్రాంతమునకు దారి జూపుము.

రామకృష్ణకవి :

(కొంతదూరము పరిక్రమించి) అవిగో శయనించియున్న మత్తేభములపోల్కి విలసిల్లుచున్న గండశిలలు.

ఇర్వురును

(చెరియొకదానినధిష్ఠించి సావధానముగ నుపవసింతురు)

రాయలు :

(నలుదిక్కులగాంచి యానందాతిరేకమున) అహో ! ఏతత్సమయ ప్రకృతి రమణీయకత మిక్కుల హృదయంగమమై యొప్పుచున్నది గదా!

ప్రాలినసంజలన్ కనకవర్ణపుబూతగ నెన్దుమాళి, యీ
శైలము నూత్నశోభనిడు నంతతమున్గనుచున్నదయ్యె, ను
ద్వేలపయోదఖండములు వింతలు రంగులుమార్చుమింట, నే
కేలిటుసల్పె, రంగభుపికిన్గడుమిన్నగ నీ ప్రపంచమున్.

ఈరీతిగా మార్చుచున్నది. యే చిత్రలేఖక శిఖామణి హస్తమో. తెలియజాలక విభ్రాంతినొందుచున్నాడను.

రామకృష్ణకవి :

[పాఱజూచి యానందమున బరవశత్వమంది] మిత్రమా ! ఛాందస బ్రాహ్మణుడనగు నాకా రహస్యమెటుల దెలియవచ్చును? ఏ హస్తమా యింద్రజాల మొనర్చుచున్నదో నే నెరుగను గాని, నాకుదోచినది జెప్పెదను వినుము.

మందేహాదులతోడి సంగరమున న్మార్తాండు డట్టిట్టులై
కందంబాఱగ, భూసురార్ఘ్యజలము గ్రొవ్రక్తంబులైతాకి, చె
క్కుం దైత్యాంగముల స్రుసిక్తములు నాకంబంతయున్నిండెనా
నందంబై గనుపట్టు మబ్బులు ప్రతీచ్యాకాశ రంగస్థలిన్॥

రాయలు :

[విని యానందముతో] చక్కగా జెప్పితివి.

రామకృష్ణకవి :

[చిట్టడవిలో వైచియున్న పటకుటీరములవైపు జూపుచు] హయహేష లతో, గజబృంహితములతో, జన కలకలముతో, నా స్కంధావారము శోభనింపుచున్నది. అందున్న దే దేశపు రాజకుమారియై యుండునో?

రాయలు :

గురుదేవు లత్యంత గూఢ విషయమని దెల్పినతరువాత దాని విషయమై యోజించుట కూడ ననావశ్యకమనియే నాతలంపు.

రామకృష్ణకవి :

[సూక్ష్మముగా వినుట నభినయించి] ఆగు మాగుము మిత్రమా! గురుపాదుల యాశ్రమ ప్రాంతమునుండి యిటువచ్చుమార్గమున, నడవి కోళ్ళ యఱపులవలె హృద్యములగు, నూపుర మంజీరాది భూషణముల ధ్వనిగాభోలు వినవచ్చుచున్నది.

రాయలు :

[నవ్వి] అవి నిజముగా నడవికోళ్ళ యఱపు లేయేలగా కూడదు?

రామకృష్ణకవి :

(పాఱజూచి) ఉస్ - (మాటాడవలదని సైగజేసి యటుజూపును)

(అదేమార్గమున, ఇర్వురు చెలికత్తెలతో సంభాషించుకొనుచు రాజపుత్రియన్న పూర్ణాదేవి ప్రవేశింపుచున్నది-)

1-వ చెలి, పార్వతి

(రాజపుత్రితో) ఆ మహాత్ము లెంతటి శాంతమూర్తులమ్మా ! ఆ ముఖమండల మెంతటి బ్రహ్మతేజముతో నిండి శోభించుచున్నది !

అన్నపూర్ణాదేవి :

(భక్తివిశ్వాసములతో) నిజము పార్వతీ ! నిజము ! వినుము-

శాంతం బాశ్రమ పద, మతి
శాంతం బీ వనము, మిగుల శాంతము మౌనిం
ద్రాంతికము, సేవ మరియున్
శాంత మనుగ్రహము పరమ శాంతము, తన్వీ ! !

2 వ చెలి - భానుమతి

[భక్తితో] రాకుమారీ ! సర్వదేవతా నిలయమగుటచే నీ పర్వతము కొండ నొక విలక్షణమగు, మహిమ గలిగియున్నటుల నాకు దోచుచున్నదమ్మా !

అన్నపూర్ణాదేవి :

అదియు నిజమే సఖీ ! ఏమియు సందేహము లేదు. ఈ పవిత్ర పర్వతము సర్వదేవతా నిలయమే సుమా ! [కనులర మోడ్చి తన్మయత్వమును భజింపుచు, భక్తితో] నమోనమస్తే మాధవా వాస పునీత. పార్వతీశ భూమీధర శిరోరత్నమా ! నీకివే నా జోహారులు-

అప్పల నృసింహు మస్తకమందు దాల్చి
తరులతా గుల్మరో మాంచితవయి, సకల
జనుల భవబంధనముల దర్శనముమాత్ర,
బోవజేతువు మహనీయ పుణ్యనగమ ! !

అహో ! ఏమి నీ నిలువంబడిన దర్పము ?

నీటిధారలు సతము మేనిపయి దూక,
నడుమునంగేలుదోయి విన్నాణ మొప్ప,
నాకధుని దూకుడడచి బంధన మొనర్ప
రీవి నిలచిన హరుబురుడింతు వరెరె !!

రాయలు :

[పరమానందముతో - వినుచు చూచుచు - నపవారించి]

మిత్రమా! పాండిత్యము, ధన్యమైనది – కవితామధురిమ, ధన్యతరమైనది – లోకోత్తర సౌందర్యముగూడ గలుగుట. ధన్యతమమైనది – ఆహా!! వీనికిదోడు అనన్యసులభమగు భక్తిగూడ సమ్మిళితమైనదీ ఇక జెప్పవలసిన దేముండును ?

రామకృష్ణకవి :

(అపవారించి) నిజము! మిత్రమా!! నిజము! పాండిత్యము, కవితాప్రావీణ్యము, జగన్మోహన రూపసంపద, ప్రశస్తభక్తియేగాక, ఈ మహారాజపుత్రికయందగణితలాలిత్యమును, సౌకుమార్యమును, వయస్సున్నకుమించిన పరిణతియు, గూడ ద్యోతకములై, దేవతాగౌరవమును గల్పించుచున్నవి.

అన్నపూర్ణాదేవి :

[ఆశ్చర్యము మిాఱబరికించి] చెలులారా ! ఈ మహనీయ శైలమతల్లికా సౌందర్యము నేకాగ్రతతో గాంచుచు తాండవ క్రీడా నిరతుడగు చండికాపతి, మనఃఫలకముపయి, జిత్రితుడగుటలేదా? ఆ పాద శిఖరపర్యంతము నాకామూర్తియే గనుపట్టుచున్నాడు. చూడుడు.

పలుచోట్ల నీటిబుగ్గలు దూకుచున్దోచు,
మునకపర్దస్థగంగాభవాని,
నగమెల్లనిండి యనాసతోటలుదెల్పు,
నంగంబుగప్పు వ్యాఘ్రాజినంబు,
బాదాదినేగు సోపానాళిదలపించు,
స్కంధలంబి పినాకచాపశోభ,
వివిధపక్షిధ్వనుల్ విభ్రాంతిదోపించు,
గరమునమ్రోయుఢక్కాస్వనముల

శాంతసంబద్ధ హర్యక్షశైల సహజ
భవ్యనిమ్నోన్నతుల్నాట్య పాదములుగ
జ్ఞప్తికిందెచ్చు హృద్యమౌ సంజవేళ
దాండవించెడు నటరాజు ధన్యమూర్తి.

[ధ్యానముద్ర నభినయించి కనులుమూసికొనును]

రాయలు :

(మహదానందముతో నపవారించి) నా జీవితము నెల్ల ధన్య మొనర్చిన దివ్యముహూర్తమిది!

రమ్యసౌందర్యసీమ నీ రాకుమారి
గాంచినంతనె;- నా మదిగలుగుచుండె
నహహ! వచియింపరాని దివ్యానుభూతి
నిద్రయో? మత్తో? తెలియగా నేరకుంటి.

రామకృష్ణకవి :

(అపవారించి, నవ్వుచు) మిత్రమా! అందనిపండునుగూర్చి, యే యనుభూతి గలిగి యేమిలాభము ?

రాయలు :

(అపవారించి) సఖా! నేను లాభనష్టముల బేరీజు వేయుట లేదు- ఉపాసించుచున్నాడనీయతిలోకసౌందర్య, సరసవచోవైభవముల, దివ్యమూర్తి మన్మంగళదేవతను-

మానవజన్మమెత్తిన సమగ్రతటిల్లత, వీచికావళుల్
పూనికనూపగాగదలు ఫుల్లసరోజము, చూతశాఖికా
మానఫలమ్ము, కల్పతరు నూతనపల్లవ, ముక్తివైభవ
శ్రీనజుడిచ్చి హేమమునజేసిన విగ్రహమాద్యసృష్టిగన్.

భూసురపాదతాడనముబొంది, కలంగినిజేశువక్షమున్
బాసి, సరోజమున్విడచివచ్చిన క్షీరసముద్రజాత, - ప
ద్మాసను ఛాందసమ్మునకు మానసమెంతయు వంతజెంద,ను
ద్వాసనజెప్పి ధారుణికి వచ్చిన వాణి, యికేమిజెప్పదున్.

రామకృష్ణకవి :

(అపవారించి, నవ్వుచు) భక్తిప్రపత్తుల ఫలిత మీాయుత్పలమాలల బూజ! ఇంకేమి జెప్పవలయును-

రాయలు :

(అపవారించి) సౌందర్యోపాసనము-ప్రాణికోటికి నైజముగదా!

అలర వసంతోదయముగాంచి, యుప్పొంగి,
పంచమస్వనమున బాడు పికము
భానూదయమ్మున బన్నగశ్రేష్ఠముల్ -
పడగలవిప్పి సద్భక్తినాడు -
జలదాగమన దివ్యసౌందర్యమునుజూచి
కేకిపింఛము విప్పిక్రీడసల్పు -
సుందర తరముషశ్శోభగనినంత -
ద్విజతతుల్మిముల సంతృప్తినరచు

శారదమ్ములు పరిణతచంద్రికలను -
జూచినంత జకోరముల్ చుట్టములను
గూడి బుద్వం ప్ర బంతుల గోర్కె సలుపు
కొనుచు నానందలహరిలో మునిగితేలు.

అన్నపూర్ణాదేవి :

(ప్రకృతిస్థయై) చాల తడవైనది. నుప నెలవు జేరుదము. వేగమ నడువుడు- (వేలుల వెంటరా చికబిర నాలుగడుగలు వైచి, ఘ్రాణతర్పణ మభిన యించుచు) ఈ దివ్య సౌరభ మెచటినుండి యేతెంచుచున్నది ? నా సాపుటామోదితమగు నీ నెత్తావి, మనోరంజనీ లతాంత సంబంధివోలె హృదయము నాహరించుచున్నది.

పార్వతి :

(నాల్గుదిక్కుల బాఅజూచి) అగును రాకుమారీ ! అదే! యించుక దూరమున నొక చందనభూరుహము నాశ్రయించి, యను రూపవరా శ్రియ సౌభాగ్యమున ఒప్పొంగు జవరాలివోలె మనోరంజనీలత.

భానుమతి :

[సంతోషముతో] అవునవును - కాన్ని, అది యెంత హృదయా హ్లాద జనకములగు వలపుల వెదజల్లుచున్నను - పుష్పవతియైయుండ నోపుగదా ! దాని చెంత కెటు లేగుదుము ?

పార్వతి :

[నవ్వుచు] లతలు పుష్పవతులైననే గదా ! తరుణులపేక్షింతురు. పుష్పవతులు కానివాటి, సమీపమున కెవ్వరేగుదురు ?

అన్నపూర్ణదేవి :

[చిరునవ్వుతో] వదరక దాని సమీపమునకు నడువుడు. మీ మీ పాండిత్యము బ్రదర్శింప నీ ప్రదేశమే మంత యనుకూల మైనది ?

[ముగ్గురును నడచి మనోరంజనీ లతాపంజమును జేరుదురు]

పార్వతి :

(తీవల నొత్తిగించి కొంతమేర పరికించిచూచి) అందుబాటులో నెక్కడను బ్రసవములు గానుపించుటలేదు రాకుమారీ !

అన్నపూర్ణాదేవి :

ప్రసవము లందుబాటులో లేనిచో నింతటి సౌరభము వ్యాపించి సుమారములకు గూడ గుబాళింప గలదా ?- (కుంజమును సమీపించి, దాని నొత్తిగించి, వెదకుచుందును)

భానుమతి :

భర్తృదారికా! మేమిర్వురముండగా నీకేలనమ్మా యీసుమాన్వేషణా యాసము ?-

రాయలు :

(తృప్తియొప్పారు పొంచిజూచి) అహహా ! ఎంత మనోహరముగా నున్న దా రాజనందినీ ప్రసూనాన్వేషణాభంగిమ వైభవము ! అవును కదా ! అనుపమాన రామణీయకతతో నొప్పారు, సుందరీమణుల యెల్ల చేష్టలయందును, క్షణాక్షణము నొక క్రొత్త రామణీయకముక నుపట్టుటలో వింత యేమున్నది ?

పద్మకరముల దీవలన్నొక్క కొత్తి
యించుకంత తలన్వంచి, ఈక్షణములు -
శరములట్టులబర్వ - బుష్పముల, గోరి
వెదకు తన్వంగి, - కనులకు విందొనర్చు.

ఏ యపుడు త్రిభంగిమము నింతయు వీడదు నిల్చియున్నచో
నీ యువతీలలామ ! - వదనేందుడు, పూర్ణవసంతరాగ సంధాయకుడై, విలాసము శతాంకమునన్గుణియించు, మారుడీ
తోయజనేత్రసోయగముతో జగమేలగ గాంక్షసేసెడిన్.

(అంతలో నా రాజపుత్రికవైపు జురుకుగా బాఱజూచి)

అరెరే!! తీవ్రజొంపముల కదలికకు గనలి, యా పొదయందు దాగియున్న యొక భయంకర సర్పము, బడగ విప్పుకొని యా రాజ పుత్రికపై బడవచ్చుచున్నది. ఇదె నేనేగి యామెను గాపాడుదును గాక – (గుండశిలనుండి దుమికి విద్యుద్వేగమున బరుగిడుచు నిష్క్రమించును.)

రామకృష్ణకవి :

(తానును గండశిలనుండి దూకి) మా మిత్రుఁ డేల నటు పర్వెత్తి నాడు ? [పాఱజూచి]

అహో ! భీకరదర్వీకర మొకటి యా రాజసుతపై దుముకబోవు చున్నది. అత్యాహితము - అత్యాహితము. (సర్విణ్ణుడై తాను నా వంకకు బరువెత్తును.)

అన్నపూర్ణాదేవి :

[పామును గాంచి భయముతో - వెనుకకుమాలి నోటమాటరాక మ్రాన్పడిపోవును.]

పార్వతి – భానుమతి

[పామునుజూచి రాజపుత్రి యవస్థగాంచి గుండెలం బాదుకొనుచు - బిగ్గరగా]

అయ్యో ! అయ్యో ! పాము ! పాము ! రక్షింపుడు మా రాజ పుత్రికను.

అన్నపూర్ణాదేవి ;

(భయాతిరేకమున మూర్ఛనొంది పడిపోవును.

పార్వతి :

(చూచి యేడ్చుచు) దైవమా! మా రాజపుత్రిక కిట్టి దుస్థితిని గల్పిం తివా? తండ్రీ! కాపాడుము.

భానుమతి ;

(దుఃఖముతో) దేవా! సింహశైలాధిపతే! నాయనా! మా భర్తృదారిక నీ గండమునుండి కాపాడినచో నీకుచందనోత్సవ మొనర్ప జేసి నిలువుదోపు నొసంగుదుము తండ్రీ!

రామకృష్ణకవి :

(కొంతదూరము పరువెత్తి పారజూచి) అహ్హయ్యా! మా మిత్రవతంసము — కడుంగడు సాహసమున రాజకుమారిపయిబడబోయిన యీ దుష్టసర్పము శిరము నొడిసిపట్టి యీవలికి లాగివైచినాడు. అరెరే! ఆసర్పము మా మిత్రుని బాహుదండమామూలాగ్రము జుట్టుకొన్నదే! అది గిరినాగముగానోపు లేనిచో నింత పొడవు నింతలావును గల దర్వీకరము లుండబాలవు. (మరల పారజూచి) మా మిత్రుడు సుదగజ తుండసదృశంబగు తన బాహుదండమునుజుట్టుకొని బిట్టబిగియుచున్న యీ ఫణీంద్రమును — తనచేత జిక్కియున్న ఫణంబును వదలకయే — గట్టిగ బట్టుకొని — బాహువుంజుట్టియున్న దాని పుచ్ఛమును, వామహస్తముచే నూడలాగుటకు మెలిద్రిప్పుచున్నాడు. కాని — ఊహు — ఎంత ప్రయత్నించిన నూడివచ్చుటయే లేదు. మరింత బిగిసిపోవుచున్నదా పన్నగము! సాము గరిడీలతో నయోదండ సదృశమై, వజ్ర కఠినమైనది గావున సింహపరాక్రముడగు మా రాజపుత్రుని బాహు దండమామహాహిశక్తిని సహించి యూగగల్గినదిగాని, మరియొకరిదైనచో పెళపెళ విరిగిపోవలసినదిగాదా? (రాజపుత్రికవైపు గాంచి) ఆ మహారాజనందిని యింకను మూర్ఛనుండి తేరుకొనలేదు — చెలికత్తెల యాక్రందనము రాలుకరగింపుచున్నది — నేనిదే వారింజేరి యూరడింతునుగాక — (రాయలవైపు గాంచి) శహబాస్ — మా మిత్రుడు వామహస్తముతో దన మొలనున్న బాకునుదీసి, యీ సర్ప శరీరమును బుచ్ఛాదిగా — ప్రాదేశమాత్రఖండములుగా తన బాహువునంటిన

చోట దెగనీయక దక్కినదంతయు దెగనట్టుల ఖండఖండములుగా దెగగోయుచున్నాడు – అబ్బా! తెగగోసిన దెల్లను, పట్టు సడలుటచే నా కాలాహి తనువు మాలికవలె క్రిందకు వ్రేలాడుచున్నది. ఇక భయము లేదు– నే నారాజపుత్రిక కడకేగి యావల నామిత్రుని చెంత కేగెదనుగాక –

(రాజపుత్రికను సమీపించు త్రోవలోని నీటిపడియలలో దన యుత్తరీయమును దడపుకొనిపోయి రాజపుత్రి మొగముపై నా నీటిని పిండి చిలుకరింపుచు, తన పైటచెరగులతో విసరుడని చెలికత్తెలకు దెల్పును)

మీ రాకుమారికేమియు భయములేదు – మీరు బాగుగా విసరుడు నే నింకను కొంచెము నీటిని జల్లెదను –

పార్వతి :

(భయముతో) అయ్యో! మా భర్తృదారిక నా పాడుసర్పము గరచియుండదుగద – నిజముగా జీవించునా? తండ్రీ!

రామకృష్ణకవి.

(తల నడ్డముగ ద్రిప్పుచు) అహాహా అట్టిదేమియు జరుగలేదు – రూఢిగా జెప్పుచున్నాడను. ఇటు చూడుడు –

> వదనమండలమందు వైవర్ణ్యమేమి
> గానుపింపదు – నురుగు, చొంగయును నోట
> వచ్చుటయు లేదు – సమముగా శ్వాస మాడు
> చున్నది – శరీరకాంతి ప్రసన్నమరయ.

ఆభీకర దర్వీకరమునుగాంచిన, భయాతిరేకమున నే మీ భర్తృదారిక మూర్ఛిల్లినదిగాని, విషదోషముచే గాదు – (చూచి సంతసముతో) అదె కదలుచున్నది ఇక ద్వరలో గనులువిప్పిచూచి మాటాడగలదు నేనుమరికొంచెము చల్లని నీటిని చిలుకరింతును. మీరువిడువక విసరు

చుండుడు – [ఉత్తరీయమున గల నీటిచెల్లనుపిండి రాకుమారి మొగముపై జిలుకరించి] ఇదె నేనునామిత్రునికడ కేగి వానిస్థితియెటులున్నదో విచారించివత్తును. ఇక మీకేమియును విచారమువలదు. విసరుచు రాజపుత్రినిగనిపెట్టుకొని యుండుడు. [అని ధైర్యముజెప్పి రాయలకడకేగును]

పార్వతి – భానుమతి

[రాకుమారికి విసరుచుందురు]

అన్నపూర్ణాదేవి :

[కనులుదెరచి నలుదిక్కుల గలయజూచుచు] నేనెక్కడ నున్నాను ?

భానుమతి :

(ఆనందాతిరేకమున) మాతల్లీ ! మాటాడితివా ? క్షేమముగ నుంటివా ? (ఇకమాటరాక మ్రాన్పడి నిలచును)

అన్నపూర్ణాదేవి :

(ఆశ్చర్యముతో లేవబోయి క్రిందికొరగును)

పార్వతి :

(లేవనీయక ఆపి-తన తొడపైనామెతలనుంచుకొని) భయమేల రాజపుత్రీ ! కొంచెము సేదదేరుము. అప్పుడే లేవబోకుము.

అన్నపూర్ణాదేవి :

[ఇంచుక స్వస్థతనందుచు] నేను స్తిమితముగ నేయుంటిని. నన్ను లేవనిండు (చెలికత్తెలసాయముచే లేచి, కూరుచుండి, నలుదిక్కుల బాఱజూచుచు) నేనిచట మూర్ఛిల్లిపడిపోయితినా ? (ఆశ్చర్యము నొంది) మనమీ మనోరంజనీ లతాకుంజముకడకు పుష్పములగోయుటకు వచ్చితిమిగాదా ! అవును మెల్లగా జ్ఞప్తికివచ్చుచున్నది.

భానుమతి :

[గుండెలు బాదుకొనుచు] ఆ పుష్పములే యింతపనిజేసినవి తల్లీ! ఎంత ప్రమాదము దప్పించుకొంటివమ్మా? పునర్జన్మమెత్తినట్లైనది. ఎంతగండము గడచినది మాతల్లీ! సమయమున కా మహాపురుషుడు వచ్చి-

అన్నపూర్ణాదేవి :

(ఆశ్చర్యముతో) గండమేమిటి? ఆ మహాపురుషు డెవరు? ఏమిటే నీవనునది?

పార్వతి :

(విసుగుకొనుచు) భర్త్రిదారిక చిత్తమునందుగలవరము దీరక మున్నే మరింత గలవరపెట్టుచున్నావేమే భానుమతీ!

అన్నపూర్ణదేవి :

లేదులేదు నా చిత్తము స్వస్థతనందియే యున్నది. (యోజించుచు) ఆ - మంచుతెరవిడిపోయినట్లైనది- మనమిా కుంజమున ప్రసూనముల వెదకుచుండగా- భీషణమగు సర్పమొకటి నాపై దూకబోయెనుగదా!

భానుమతి :

అవును! వెంటనే నీవు మూర్ఛిల్లితివి. నిన్నది కాటువైచెనేమో యని మేమేడ్చుచుంటిమి - విద్యుద్వేగమున నొక సాహసి యేతెంచి నీపై దూకనున్న దాని శిరమునొడిసి పట్టిలాగుకొని పోయినాడు-

అన్నపూర్ణాదేవి :

(ఆశ్చర్యముతో) తరువాత -

భానుమతి :

ఆ సర్పమావీరుని బాహుదండమామూలాగ్రము జుట్టుకొన్నది. అయినను విడువకుండ దానినటులే బట్టుకొనియాతడావలికరిగినాడు.

అన్నపూర్ణాదేవి :

(చకితయై) ఆపరోపకారియెట్లులుండెనో విచారింపక, మీరిర్వురును నన్నంటిపెట్టుకొని యిచట నేయుంటిరా ? యిప్పటికైన నాతడేమయ్యెనో ?-

పార్వతి :

భయములేదమ్మా నేనుగాంచితిని. గట్టిగా తనబాహువుంజుట్టుకొని యెట్లునురాని యాసర్పశరీరము నావీరుడు తన సురియచే ముక్కలొనర్చి దాని నావలబారవైచినాడు.

నీవు మూర్ఛిల్లినంతనే, మా ప్రాణములేబోయినట్లై యేడ్చుచున్న మాకడకాతని మిత్రుడు తన యుత్తరీయమును దడుపుకొని వచ్చి నీమొగముపై యా నీటిసజల్లి మాచేవిసరునట్లుజేసి నీవు కదలిన తర్వాత తనమిత్రునిగన నేగినాడు.

అన్నపూర్ణాదేవి :

అటులైన మనము గూడ నేగి యా సర్ప కళేబరమునుగాంచి వత్తము గండు - (ముప్వురునులేచి రాజకుమారి నానుకొని మెల్లగా నడతురు)

పార్వతి :

(చూచిభయమునొంది) ఇదిగో చూడుము- ఖండఖండములొనర్చి పాఱవైవ బడగా, నధశ్చర్మమాత్రి సంబంధముచే, బ్రాణోత్క్రమణ స్థితినుండియు దనరుధిరసిక్త దేహమునెంత భయంకరముగా గదులుచున్నదో !

అన్నపూర్ణా దేవి :

(చూచి) ఇది యారణ్యకమహానాగము. మిగిలిన సర్పజాతు లేవియు నింత బృహదాకృతిగలిగి, యింత భయంకరముగా నుండవు. అదేగాదు చూడుడు-

గీ॥ అతివిశాలమౌ పడగ విప్పార్చి, బుస్సు,
మనుచులేవంగబోయి - దేహమ్ము ముక్క
లగుట - మరల భూమింబడి - అతిభయంక
రముగ, బ్రతి ముక్కయు గదల్చు బ్రళయరీతి॥

ఇట్టి భీషణభుజంగము నొడిసిపట్టుకొని, నా ప్రాణముల గాపాడిన యీ మహాపురుషుని దర్శింప నా హృదయ మారాటపడుచున్నది-

భానుమతి :

(పారజూచి) అదేరక్తప్లావిత దేహము నానీటిపడియకడ గడగికొని యీ మహావీరుడు తనమిత్రునితోగూడనిటే వచ్చుచున్నాడు.

(రామకృష్ణకవితోగూడి రాయలు ప్రవేశించుచున్నాడు)

అన్నపూర్ణా దేవి :

(రాయలగాంచి - బ్రమానపడి - నిస్తబ్ధురాలై తిలవంకును)

పార్వతి :

(రాకుమారితో) నీ ప్రాణరక్షకుడీ మహాపురుషుడేనమ్మా! భర్తృదారికా!

అన్నపూర్ణా దేవి :

(రాయలను గ్రీగంటజూచుచు తనలో)ఈ నవమోహనాంగుని దర్శించి నప్పటినుండి నాచిత్తమొక యపూర్వానుభవము నందుచున్నది - ఏదియో యనూహ్యమగువింతవికారము నన్నుతలపెట్టుచున్నది -

కేవలము ప్రాణరక్షకుని యెడగలుగగల - భక్త్యాదరములిట్టులుండవు- ఇది యొక విలక్షణమగు భావసన్నివేశము ఈ నూతన సృష్టికి కారణ మెరుగజాలకున్నాను.

(రామకృష్ణకవిని నిర్దేశించి) రాకుమారీ! ఈ మహనీయుడుగూడ. మూర్ఛిల్లిన నీపై బడి దిక్కుదోపక దుఃఖింపుచున్న మమ్మూరడించి - తనయుత్తరీయము దడిపి తెచ్చిన జలము నీ మోముపై జల్లుచు, మమ్ము విసరునటుల జేసి నీవుకదలినందాక, తనమిత్రునిగూడ జూడబోని యుదారుడు.

అన్నపూర్ణాదేవి :

(చేతులుజోడించి, చెలులమాటునడాగి యేలజ్జాతిరేకమున) ప్రాణదాతలకు నానమో వాకసహస్రములు. (క్రీగంటరాయలంగాంచి సవిలాసముగ శిరము వంచుకొనును)

రామకృష్ణకవి :

(సంతసముమీర) మహారాజనందినీ! అనురూపవల్లభప్రాప్తియు నఖండసౌభాగ్య సిద్ధియుగల్గి, యనుపమాన యశోవిరాజితవై శత శరత్తులు వర్ధిల్లవలయును.

పార్వతి - భానుమతి

(కన్నులతో నవ్వుకొనుచు జరస్పరము చూచుకొందురు)

అన్నపూర్ణాదేవి :

(చెలికత్తెలతో) వీరిపరిచయభాగ్యము

రాయలు :

[రాజకుమారివైపు నిశ్చల దృష్టితో గాంచుచుండును]

రామకృష్ణకవి :

మేమిరువురముగూడ శ్రీ స్వామివారికడ నంతేవాసులమని చెప్పినచాలుననుకొందును

అన్నపూర్ణాదేవి :

(పార్వతివైపు సాభిప్రాయముగ గాంచును)

పార్వతి :

(రాయలవైపు దోయిలొగ్గి వినయ వినమితోత్తమాంగయై) మా భర్తృదారికకు ప్రాణభిక్షనిడి నేడు తాము మా కొసర్చిన మహోపకారము జన్మాంతమువరకు మఱవరానిది- మహావీరా!! తమ ప్రాణములను గూడ దృణములట్టుల భావించి మీరు చేసిన ఈ త్యాగమహిమచే మేమింతకును క్షేమముగ నుండగలిగినారము- అట్టి తమగు మా పాలిటికి దైవస్వరూపులు సర్వదామా హృదయపీఠముల మిమ్మారాధింపుచుండుటకు తమ పరిచయము-

రామకృష్ణకవి :

[నవ్వుచు - అర్థోక్తిలోనే మాటనందుకొని] బాలికారతనములారా! మానవుడు తోటిమానవునకుజేయగల సాయమునకుమించి మేము మీ కొనర్చినది లేదు- ఇక మా పరిచయమా? మా మిత్రుడొక సుక్షత్రియ కుమారుడు! నేనా యుదారున కాశ్రితకోటిలో నొకడను - బ్రాహ్మణుడను - మేమిరువురము నీ విబోధానంద గురుపాదుల సన్నిధిలో గొన్ని శాస్త్రముల నభ్యసింపుచు గొంతకాలముగ నున్నారము- మరి మీ భర్తృదారిక పరిచయమో?-

పార్వతి :

(సాభిప్రాయముగ రాజకుమారి మొగమును గాంచును)

అన్నపూర్ణాదేవి :

[మౌనమువహించి తలవంచుకొనును]

రాయలు :

(రాజకుమారిని పరమానందముతో జూచుచుండును)

రామకృష్ణకవి :

(పార్వతితో) పోనిండు. మా మహారాజకుమారునిడవోలె, మీ ప్రభునందిని] పరిచయముగూడ నత్యంతగోప్యముగ గాపాడదగిన దైనచో - నటులేపోనిండు.

అన్నపూర్ణాదేవి :

(వినయముతో దలవంచి యంజలిబద్ధయై, మా ప్రాణరక్షకులకు సర్వదా కృతజ్ఞలము మా యపారభక్తికి నిదర్శనమింతకంటె నేమిజూపింప జాలుదుము.?

రామకృష్ణకవి :

ఇందంతటి కృతజ్ఞతజూపింపదగిన దేమున్నది ? సమయమున కిందుంటిమిగావున రాజకుమారినాఘోర సర్పబాధనుండి దప్పించితిమి. యేమానవుడైన నీమాత్రముసాయ మెవ్వరికైన జేయునుగదా !

అన్నపూర్ణాదేవి :

(పార్వతివైపు సాభిప్రాయముగ గాంచును)

పార్వతి :

మహాపురుషులారా మీబోటివారికివి సామాన్యమానవ ధర్మములనియే దోపవచ్చునుగాని ఆత్మబలిదాన మొనర్పగూడ సిద్ధ పడి యితరులకు ప్రాణదాన మొనర్చినపుడాయితరులు తమప్రాణదాతల కామాత్రము తమకృతజ్ఞతనైన దెల్పుకొనకుండ నెటులుండగలరు.

అన్నపూర్ణాదేవి :

(చాటుగా రాయలను వాల్జూపుల గాంచుచుండును)

రాయలు –

(క్రీగంట నన్నపూర్ణాదేవిని మాటిమాటికి గాంచుచుండును)

రామకృష్ణకవి ;

[రాయలతో] ప్రభుపుత్రా! సంధ్యాకాల మతిక్రమించుచున్న దనుకొందును–

రాయలు – అన్నపూర్ణాదేవి :

(పరస్పరము గాంచుకొని ఉలికిపడి ఇర్వురును తమ తమ దృష్టుల మరల్చుకొని సహజముగా నుందురు)

పార్వతి :

[అన్నపూర్ణదిక్కై] భర్తృదారికా! కునృపతి పరిపాలనమువోలె నంధకార మవనినెల్ల బీడింప నాక్రమించుచున్నది – పరివారజనము – మనకై తహతహలాడుచు కరదీపికలతో నెదురువత్తురేమో? ప్రాణదాతలయాజ్ఞగొని నేటికి మన నివాసముల కేగుదము. పునర్దర్శన భాగ్యము లభింపవేడుకొందము.

అన్నపూర్ణాదేవి :

[ఆమోదసూచకముగా సంజ్ఞనొనర్చును]

పార్వతి :

(చేతులుజోడించి) ప్రాణరక్షకులకు మా ప్రణామసహస్రము. నేటికి మాయావాసమున కేగ ననుజ్ఞదయచేయుదురుగాక.

రామకృష్ణకవి :

మంచిది, అటులే చేయవచ్చును. మీ నివాస సమీపమునకు మిమ్ముజేర్పుటకు మేముకూడ వెంటవత్తుము. నడుపుడు.

పార్వతి

(వినయముట్టిపడ) మీకంతశ్రమ నొసగనోపము, యిదే మా సేవకులు గూడ కరదీపికలతో నిటువచ్చుచున్నవారు.

అన్నపూర్ణాదేవి :

[ఉలికిపడి యావైపు పరికించి మరల రాయలవైపు క్రీగంట మోము త్రిప్పి ... లుజోడించి మనోరంజనీ లతాసంజముతో చెప్పినరీతిగా] సుగంధిళసుమనో మనోహారనికుంజవర ! అభివాదనములు. ఆమరణాంతస్మరణీయమౌ జటిల సన్నివేశమునిదె నేకుగల్పించి, జీవితాంతము మరచిపోవజాలని యటులనొనర్చితివి. యిక సెలవొసంగుదువా ! పోయివత్తును

రాయలు :

(ఆ పాదనుండి రెండుపూవుల గోసి తెచ్చి రామకృష్ణకవి కొసగును)

రామకృష్ణకవి :

[చిరునవ్వుతో] మహారాజనందినీ ! ఏ సుమనసము లింతటి మరవరాని సన్నివేశమునకు కారణములయ్యెనో ? అవె మరల స్వస్థాన మలంకరింప నాతురత చెందుచున్నవి. మీరివిగ్రహింతురుగాక. వాటితో బాటు మా చిత్తములు గూడ ధన్యత నొందగలవు. (అన్నపూర్ణాదేవి కర్పించును)

అన్నపూర్ణాదేవి :

(దోయిలొగ్గి వినయముతో గ్రహించి కన్నుల కద్దుకొని) అనుగ్రహింపబడితిని. యిక సెలవు.

(చెలికత్తెలవెంట నడచుచూ మాటిమాటికి వెనుకకుతిరిగి చూచుచు అన్నపూర్ణాదేవి నిష్క్రమించును)

(అన్నపూర్ణాదేవియు, చెలికత్తెలును కంటికి కానరాకుండ బోయినను అవైపునకే చూచుచు సబ్ధుడై నిలువబడియున్న రాయలను బలవంతముగా వెంటబెట్టుకొని రామకృష్ణకవి శ్రీ విబోధానందాశ్రమము వైపునకు నిష్క్రమించుచుండగా తెరవ్రాలును.

ప్రథమాంకము

ప్రవేశకము :

(పటకుటీర సమీపమున నొక చెట్టుక్రింద నాలోచనాధీనమానస పార్వతి ప్రవేశించుచున్నది)

పార్వతి :

ఈ మారిసింహాచలయాత్ర కెట్టి దుర్ముహూర్తమున బయలు వెడలితిమోగాని అన్నిటను విధి వక్రమార్గముననే నడచుచున్నది. మొదట మనోరంజనీ కుసుమములు కోయబోవ మా రాజపుత్రిపై భీకర దర్వీకరమొండు దుమికి యెంతపని సేసినది. దైవమువలె సమయమున కా రాజపుత్రుడే తెంచి తన ప్రాణములుకూడ లెక్కచేయక నా సర్పముం పట్టుకొని యావలకుగొనిపోయి రక్షింపబట్టి సరిపోయినది గాని, లేకున్న యానాడే మా బ్రతుకులు బండలై పోవలసినది. ఆయాపదను తలంచుకొనియె మేమెంతయు వంతనొందుచుండ నేటి కారుదినముల క్రిందట నొక తురుష్కసైన్య మాకస్మికముగా నేతెంచి మా గుడారముల ముట్టడించి యజాగ్రతగానున్న మారక్షకదళమును దళవాయిని, జయించి, బంధించి మా భర్తృదారికను, మమ్మును, దాసీజనములతోగూడ జెరబట్టికొని పోవుచుండ మా దీనాలాపములు విని యా రాజపుత్రుడే తన యంగరక్షక దళమును దోడ్కొని యేతెంచి ప్రళయరుద్రునివలె నా తురుష్కసేనపై దూకి భీకర యుద్ధమొనర్చి వారినెల్ల జీల్చి చెండాడి మమ్ముల నగల గాపాడినాడు. ఆ మహావీర చూడామణికి మా ప్రభు కుటుంబ మెంతయు ఋణపడియున్నది. మొదటిమా రా మహావీరుడు కాపాడినదొక్క మా భర్తృదారిక ప్రాణములనుమాత్రమే. కాని - యీమారు కాపాడినది మాయెల్లరి మాన ప్రాణములనేగాక, మా రాజ్య గౌరవమును, మా ప్రభుశేఖరుని మాన మర్యాదలను, కుటుంబగౌరవమును, సర్వమును రక్షించినట్లయినది. ఆ మహావీరున కేమొసగి వాని ఋణము తీర్చుకొన సాధ్యమగును? మా వెంటవచ్చిన సైన్యమునకు నాయకుడుగా వచ్చినవాడు

మా ప్రభువు వారి పాత్ర సామంతులలో నొకడగు సామంతవీర చూడామణి.
అట్టివీరుడే ససైన్యముగా నోటుబడి తురుష్కులకు బందియై యుండగా,
ఆ మహారాజకుమారుడు తన యంగరక్షక దళముతో మాత్ర మే తెంచి,
ఆ తురుష్క సైన్యముపై బడి యొనరించిన భీకర సమరప్రకారము దల
చుకొనిన నిప్పటికిని నా గుండె లదరుచున్నవి. ఎన్నిగాయములు తగిలి
యెంత రక్తము స్రవించుచున్నను, వెనుదీయక శత్రుసంహార కార్య
మును బూర్తి నొనరించి మమ్ముద్ధరించి బంధింపబడియున్న మా సేనా
నాయకుని, సైనికులను విడిపించి వారికి ఆయుధములు లభింపజేసి
మమ్ము వారి రక్షణలో భద్రముగా నుంచునంతవరకు, ఆ శూర
సింహుడు, రణరంగమున వీరవిహారము సల్పుచునే యుండెనుగదా!
మాకెల్ల విముక్తి లభించి శత్రువులెల్ల నిశ్శేషమైన తరువాతనే, చిర
రక్తస్రావమువలనను, దేహమునందగిలిన యసంఖ్యాకవ్రణముల మూల
మునను స్మృతిలేక భూమిపైబడి మూర్ఛిల్లినాడు. అట్టియెడ శ్రీ స్వామి
వారేతెంచి తన శిష్యులచే నా మహావీరుని దేహము నాశ్రమము
లోనికి జేర్పించి గాయములగడిగించి యేమేమియో పసరులబూయించి
తైలము రాయించి రక్తస్రావము నాపుజేసి దేహమున విరిగియున్న
యాయుధశకలముల నూడబెరికించి, కుట్టదగినగాయముల నెల్ల కుట్టించి,
పట్టీలువేయదగిన వ్రణములకు బట్టీలు వేయించి, తగినమందుల సేవి
జేయుచు నెన్నియోవిధముల చికిత్సనొసంగుచున్నారు. నాటినుండి
నేటివరకు మా భర్తృదారిక నేత్రాహార పానీయము నిద్రలనుగూడ
విసర్జించి యా రాజపుత్రుని కడ, నేయింబవళ్ళు గాచుకొనియుండి పరి
చర్యసలుపుచున్నది. అంతఃపురమున హంసడోలికలలో నూగుచు, కుసుమ
సుకుమారముగా పెరిగిన మా రాజపుత్రి-సంతతము, శతసహస్ర దాసీ పరి
చర్యలచే నుల్లాసముగా చరించిన మా రాజపుత్రి-యిమ్ముగూడ దరి
జేరనీయక నా మహావీరుడగు రాజపుత్రునకు తానే సకలోపచారములు
సలుపుచున్నది. జ్వరప్రలాపాదులచే నవశుడై విస్మృతుడై, జీవిత

సంశయావస్థయందున్న యీ మహానుభావుని కంటికి రెప్పపోలిక నెల్ల వేళలగాచుకొని యుండి ఏయేసమయమున నేయే యౌషధము లొసంగవలెనో యెట్టి యుపచారము లొనర్చుచుండవలయునో వాటి నెల్ల క్రమముదప్పక నాచరించుచు నా శ్రమచేతను విచారముచేతను జిక్కి సగమైపోయినది. మొన్నటిరోజున శ్రీస్వామివారు పరీక్షించి యిక ప్రాణభయము లేదు' అని చెప్పిన తరువాతగాని కుదుటపడకపోయినది. అప్పటికిని పరిచర్యసల్పుటలో సమయమున నేమరుట యే లేదు ఇంతయు నిటులనుండగా రహస్యముగా మేమందరమెంత ప్రయత్నించియు నా రాజపుత్రు డేదేశమువాడో! వాని నామమెద్దియో? నించుకయు తెలిసికొనలేకపోయితిమి. ఆ రాజకుమారుని వారిరాజ్యమునకు తోడ్కొనిపోవ స్వరాష్ట్రమునుండి చతురంగబల యుక్తమగు నొకమహాసైన్యమే తెంచి యాపీకుని స్థితినిగాంచి ప్రయాణ మాపుకొని, విడిచియున్నది. ఆబహుళ సైన్యమున ప్రయత్నించినచో నాతని నిజవర్తమానము తెలియగలదను నాశతో మామాచాతుర్యములనెల్ల నుపయోగించితిమి. విశ్వప్రయత్నము సల్పియు నాసమాచారము నేమాత్రము నెఱుగజాలకపోయితిమి. ఏతద్దేశీయ రాజోద్యోగులయొక్క రహస్యగోపన శక్తిని మెచ్చుకొనక తప్పదు. అది యటులుండ యిచ్చట నడచిన వృత్తాంతమునెల్ల మా ప్రభువర్యుల కెటులనో తెలిసినవి. వెంటనే మరియొక సేనానాయకుని యాధిపత్యముక్రింద మరింతసైన్యము నిచ్చి తత్క్షణమే బయలుదేరి రావలెసినదిగా భర్తృదారికకు ప్రభువులాజ్ఞాపత్రమును బంపియున్నారు. యిక నెక్కుడురోజు లిటనుండుటకు నుపాయము లేదు. మాప్రయాణ మీదినమో రేపో జరుగవచ్చును. మా రాజపుత్రిక నాకొరకు కెదురుచూచుచుండగలదు. నే నిప్పుడే పెళ్ళి నా యజమానురాలి నా మోహ నివేదింపక తప్పునటుల లేదు.

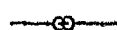
(నిష్క్రమించుచు)

ఇది ప్రవేశకము.

ఓమ్

ఆంధ్రభోజుడు

(నాటకము)

ద్వితీయాంకము

(విబోధానందస్వామి ఆశ్రమసమీపమందలి యొక వృక్షముక్రింద - పార్వతి భానుమతులతో సంభాషించుచు నన్నపూర్ణాదేవి ప్రవేశించుచున్నది.)

(పార్వతినిగాంచి) నీవేగివచ్చినపని యేమియు లాభించలేదను కొందును.

పార్వతి :

(ఇంచుక సిగ్గుపడుచు) అవును రాజకుమారీ! నా యశక్తతకు నే నెంతయో లజ్జనొందుచున్నదానను. ఆ పని నే నించుకంతయును సాధింపజాలకపోయితిని.

అన్నపూర్ణాదేవి :

(ఆశ్చర్యము నభినయించి) చాల చిత్రముగ నున్నది. పంచద్రావిడ దేశమధ్యగత సమస్త ప్రభువులయు - రాజ్యార్హులగు రాజకుమారులయు - చిత్తరువులెల్ల మన చిత్రశాలలో గలవు - ఈ మహావీరుని చిత్రమందు జూచిన గుర్తు వచ్చుటలేదు.

భానుమతి ;

ఈతడు రాజ్యార్హుడగు రాజపుత్రుడుగాకపోవచ్చునుగదా!

అన్నపూర్ణాదేవి:

అటులే యయినదో నతనికొఱకు చతురంగబలములతోడి యింతటి పరివార మెందుల కేతెంచెను? ఇట్టి పరాక్రమము – ఇంతటి త్యాగము – ఇట్టి పరార్థపరత్వము–ఇంత యుదాంత– భావి మూర్ధాభిషిక్తులయందుగాక యితరులయం దెట్లు గాననగు ననుకొంటివి?

పార్వతి:

నిజము! భర్తృదారికా! నిజము! సత్యమూహించితివి – కాని యీతని దే దేశమో తెలియ నేరకున్నారము –

భానుమతి:

(ఎకసక్కెముగా) ఆ ఠీవి, ఆదర్పము, ఆ పరాక్రమము, ఆ సతీజన హృదయాకర్షణ దక్షత, యివియెల్ల నీ వీరుని దేశమునుగూర్చి తెలుప జాలవా?

అన్నపూర్ణాదేవి:

(విసుగు నభినయించి) వాగకుము వదరుబోతా! మొన్నటి యుద్ధమున నా సింహపరాక్రమము ప్రదర్శించిన, ఆ యతిలోక వీరత్వమును దర్శించినవారికి ఆతని దేశమెయ్యదియో నిజముగా తెలియనక్కరయే లేదు.

పార్వతి:

నిజము: సఖి, నిజము; మన ప్రభువరేణ్యుల యాస్థానమం దెందరో మహావీరులు, సామంతరాజులలోను, సేనాపతులలోను రాజపుత్రులలోను, సర్దారులలోను గలరుగదా; వారివారియుద్ధకౌశలముల నెల్ల మనము గాంచియేయుంటిమి. ఇంతటి యమానుషపరాక్రమము– ఇంతటి అతిలోకఖడ్గచాలనా నైపుణ్యము. మనమెవ్వరికడనైన గాంచి యుంటిమా?

భానుమతి :

(బిగ్గరగా నవ్వి) కావున నేగదా: మొదటిమారు ప్రాణమును, రెండవమారు మాన ప్రాణములను గాపాడిన యా వీరశేఖరునకు మన మహారాజకుమారి తన సర్వస్వము నర్పించివైచినది.

అన్నపూర్ణాదేవి :

(ఉలికిపడి భ్రాంతయై తెచ్చిపెట్టుకొనిన కోపముతో) ఛీ! ఛీ! అధిక ప్రలాపినీ! నీ నోటికెంత యడ్డులేకుండబోయినదేమి? తండ్రిగారి యధీనమునందున్న నేను వారి యాజ్ఞల నే శిరసావహించి యాచరింప దగిన నేను, స్వతంత్రించి నా సర్వస్వము నెటుల నర్పింపగలనని తలంచితివే? పాపిష్ఠిదానా.

పార్వతి :

చెలీ! ఆ యున్మాదిని మాటలకేమి గాని, ఆ మహావీరుని నిరుపమాన ధైర్యము, సాహసము, చాతుర్యము, గాంచి నేనును విభ్రాంతి నొందితినమ్మా,

అన్నపూర్ణదేవి :

అవును. అది అట్టిదియే చూడుము.

పున్నమచందురుంగెలుచు మోమున నెప్పుడు మందహాసమన్
వెన్నెలగాయ గన్గవకు విందగుమూర్తి, రణాంగణంబునన్
గన్నులగెంపులీన, లయకాలభయంకర రుద్రమూర్తియై
ఛిన్నపరాంగముల్ గగనసీమల కంపుట చోద్యమయ్యెడిన్.

భానుమతి :

(ఉద్రిక్తయై) నిజము – నిజము. ఆ మహావీరుడు ఖడ్గమాత్ర సహాయుడై అసంఖ్య శత్రువుల నేకవీరుడై తలపడి వ్యూహముం జీల్చుకొనుచు నంతకునివలె ముందున కేగినతీరు భావనాతీతముగదా.

అన్నపూర్ణాదేవి.

(తృప్తితో నవ్వి) నీనోరిప్పుడుమాత్రము నిజము చెప్పినదిభానుమతీ!

నిరుపమధీరతన్ ప్రళయనృత్యము సల్పెడు నీలకంఠుడా ?
దురమునదైవదూషకుల దున్మగ దూకినకాలుడా ? నిరం
తరమసురాళి దాకుచుమదంబడగించెడు కార్తికేయుడా ?
సరియెవరింకనీతనికి సంగరభూమిమహత్త్వ సామ్యతన్.

భానుమతి :

నిజము మహారాజనందినీ ! నిజము, ఆవీరచూడామణి కభిముఖముగా శత్రువులపై శత్రువులు వచ్చి చచ్చిపడిపోవుచుండిరి. తాళఫలములవలె వారితలలెగురుచుండెను. కాలాగ్నివలె దుర్నిరీక్ష్యుడగు నాశూరపతంగమున కెదురుగావచ్చుటకెవ్వరును సాహసింపజాలరైరి.

పార్వతి :

అవును, అటులరాజాలకయేగదా కడకొక కుమ్మరుడు దొంగవలె వెనుకనుండి భల్లమును విసరివైచినాడు ?

భానుమతి :

(ఈసడింపుగా)ఆ, విసరివైచినవాడేమి బాగుపడినాడు ? భల్లాఘాతముతోడనే విద్యుద్వేగమున వెనుదిరిగి విసరిన ఆ మహావీరుని కరవాలాఘాతముచే నా తుచ్ఛుడు హయముతో గూడ రెండుతునకలయి పడినాడు.

పార్వతి :

[ఆశ్చర్యముతో] ఆ గాయములనుండి చిమ్మనగ్రోవులవలె రక్తము చిమ్ముచున్నను లెక్కచేయక నామహావీరుడాపై నిగూడ నెందరు శత్రువుల మర్దించినాడో లెక్కయేలేదుగద ?

భానుమతి :

అవునాయవస్థలో గూడ నావీరచూడామణి శత్రుని శ్లేషమొనర్చి ..నదండనాథుని, సైనికులను, బంధనములనుండి విడివడచేసి మనల నెల్ల వారికప్పగించినపిమ్మట నే రక్తస్రావాధిక్యమున నిలువలేక మూర్ఛిల్లి హయమునుండి క్రిందికి జారిపడినాడు.

పార్వతి :

(దిగులుగ) ఆతడు మూర్ఛిల్లి పడిన యాదృశ్యముం గాంచినంతనే నాకు నాప్రాణములేపోయినట్లయినవి.

(కనులవెంట జాలువారు బాష్పముల తుడుచుకొనును)

అన్నపూర్ణాదేవి :

(వీరులవురి సంభాషణయు నిర్నిమేషముగా వినుచుండును.)

భానుమతి :

అట్టివాడు కావుననే నాటినుండి (శ్రీ) స్వామివారొనర్చుచున్న చికిత్సలెల్ల నొకఎత్తుగాగా, మన భర్తృదారిక రాత్రింబవళ్ళు చెంత నుండి స్వయముగా సల్పిన మహోపచారములు శతగుణ మహత్తరములై ఫలితమొసగుటచే యీ మహాపురుషుడు జీవింపగల్గినాడు.

అన్నపూర్ణాదేవి :

(భానుమతినిగాంచి) ఇందులో నాగొప్పతన మేమియులేదు. మనల సంతటి యాపదలో గాపాడనే తెంచిన యీ యుదారుడు గాయములచే కాయమెల్లనిండ, మూర్ఛిల్లి ప్రాణాపదనున్నప్పుడు సేవాజీవుల మగు స్త్రీలము చెంతనుండియు దగిన పరిచర్యలు సల్పకుండుట భావ్యముగా నుండబోదని చేతనైనసేవ యించుక సల్పుచుంటి నంతియేగదా!!

పార్వతి ;

నిజము మహారాజపుత్రీ నిజము. వేయిమంది పురుషులొనర్చిన యుపచారములకంటె, నోర్పును, నేర్పును తన సొత్తయినకాంత, తన యమృత హస్తముచే - నార్ద్రచిత్తముచే, ననుపమ సేవలొనర్చి రోగిని మృత్యుముఖమునుండియు మరలించుకొనిరాగల్గును. కావుననే సేవాభాగ్యమెప్పుడును స్త్రీలయొక్క హక్కు.

భానుమతి :

(నవ్వుచూ) కావుననే స్వామివారు "ప్రమాదస్థితిదాటినది యిక భయములేదు" అనిచెప్పెడునందాక మన భర్త్రిదారికసేవాభిలాష ఆహారపానీయములం గూడ నంటకుండ సేవచేయుచుండునట్లొనర్చినది.

అన్నపూర్ణాదేవి :

[చిరాకుపడి] నోరుమూయుము నీచురాలా ! నీ తెలివికి సంతోషమయినది.

పార్వతి ;

[ఆకాశమునుపలక్షించి] మన ప్రయాణకాలమాసన్నమయి నటులున్నది.

అన్నపూర్ణాదేవి ;

[చూచియావేగముతో] అవును. ఇంక నతిత్వరితముగా నాశ్రమమునకేగి సెలవుగొని వత్తమురండు. [ముందుగా అన్నపూర్ణాదేవియు, తరువాతనామె చెలికత్తెలు నాశ్రమములోనికేగుదురు]

[ఆశ్రమములోపల దేహమందంతయు పట్టీలతో కృశదేహుడు మంచముపై పరుండి రాయలును సమీపమున గూర్చుండి మాటలాడుచు రామకృష్ణకవియు ప్రవేశింతురు]

రాయలు :

[నిట్టూర్చి] రాకుమారి ప్రయాణము నేడే నిశ్చితమయ్యెనా ?

రామకృష్ణకవి :

అవును. ఇచ్చట జరిగినదెల్ల వారిసేనాపతి తనప్రభువునకు వ్రాసియంపినాడట. ఆ మహారాజు మరొకసేనాపతి వెంట మరికొంత పరివారమునంపుచు తక్షణము ప్రయాణమై రావలసినదిగా నుత్తరు వంపినాడట. అందువలన వారెల్లరు నేడే వెడలిపోవనున్నారు.

రాయలు :

(పరధ్యానమున నాలోచింపుచు) ఆమె వారి డేరాలకడకేగి యున్నదా ?

రామకృష్ణకవి :

లేదు. లేదు యిప్పుడే నీకించుక నిద్దురపట్టుటచే చెలికత్తెలతో మాటలాడుచు వెలుపలనిలువబడియున్నది.

రాయలు :

(మరల నిట్టూర్చి) పూర్తిగా కోలుకొనువరకైన నా యమృత మూర్తి సహవాసమునకు నోచుకొనని మందభాగ్యుడను.

రామకృష్ణకవి :

(నవ్వుచు) అటుల దలప నేల? నీవు సుకుమారియగు నా మహా రాజకుమారి సేవాభాగ్యమందిన యదృష్టశాలివి. అన్నపానాదులం గూడ తలంపక నా దేవీమూర్తి నీకొనరించిన యుపచారములూహా తీతములు

రాయలు :

(ముఖము వికసింప) సత్యము; ఆదయాశాలిని, నిజముగా దేవి మూర్తియే ఆ దేవి ఋణమును నే నెట్టులను దీర్చుకొనజాలను.

అన్నపూర్ణాదేవి :

(చెలులతోకూడ ప్రవేశించుచు) మేమనుకొనదగిన మాటలనుమీరు బల్కుచున్నారలు.

రాయలు :

(చూచి సంతసముతో) అదియెట్లుమహారాజనందినీ ? మృత్యుముఖ ద్వారమున జొరబారిన నన్ను భవదీయశిశిర హృదయపూర్వక మహత్తర సేవాసుధా ప్రదానమున బ్రతికించిన ప్రాణదాత్రివి గాదా?

అన్నపూర్ణాదేవి :

(నమ్రతతో) ఎవరెవరికి ప్రాణదాతలో యీ పవిత్ర సింహాచల క్షేత్రమునకును, శ్రీ నృసింహమూర్తికిని జక్కగా దెలియును.

పార్వతి :

(గోయిలాగ్రి) మహాపీఃచూడామణీ తమకీమృత్యుముఖ ద్వార ప్రవేశమునకు కారణము మేమనుసంగతి జ్ఞాపకముచేయ నవసరము లేదనుకొందును.

రాయలు :

అటులైననేమి పార్వతీ ? మేము క్షత్రియులము యుద్ధవ్యవసాయులము దుష్టుల గూఢ[illegible] [illegible] [illegible]మునదంపక [illegible]యుట మా జీవితాశయము. [illegible] మేము యుద్ధమునకు [illegible] మీరే కారణమని యెట్లు చెప్ప[illegible]. [illegible] [illegible]గాక [illegible] మహారాజ

దుష్టకార్యమొనర్చినను యుద్ధము తప్పునా? యుద్ధముచేసిన గాయములుగాక తప్పవుకదా. గాయములు తగిలినపుడెల్ల మాకిట్టి మహాదృష్టము లభించుట పురాకృత బహుజన్మజన్మాంతర పరిపాకమే యగుననుటలో సందేహమేమున్నది?

అన్నపూర్ణాదేవి :

(ఇంచుక సిగ్గుపడి) కృతజ్ఞతకు నర్థమెరుగని వారనార్యజాతిలో గూడ నుండగనకొందును. మీరు మాకొనర్చిన మహోపకారములలో మాసేవానిరతిలక్షాంశమునుగాదు.

పార్వతి :

[రాజపుత్రింగాంచి] దేవీ ప్రయాణకాలమతిక్రమించునట్లున్నది.

అన్నపూర్ణాదేవి :

(ఉలికిపడి తనమెడలో నున్న ముక్తాహారమునుతీసి సాభిప్రాయముగా పార్వతిచేతికొసంగును.)

పార్వతి :

(హారముతో రాయలను సమీపించి) మహాపురుషా మా మానప్రాణ సంరక్షకులకు కృతజ్ఞతతోడి యంజలి కంటె నొసగదగిన శక్తి మాకు లేకున్నను, చంద్రునికి నూలుపోగనునట్లు ప్రస్తుతము మేమొసగు దీనిని గ్రహింప ప్రార్థింపుచున్నారము,

రాయలు :

(రామకృష్ణకవివైపు చూచి) మిత్రమా! అశక్తుడనయిన నాకొరకుగా నీ వాహారము బగిగ్రహింపుము.

రామకృష్ణకవి :

(అంజలి చేగ్రహించి రాయలవైపు జూచును)

రాయలు :

నా మెడలోనున్న రత్న హారము నుదీసి యీ ముక్తాహార మాస్థానము నలంకరింప జేయుము.

రామకృష్ణకవి :

(రాయలుచెప్పిన రీతిగా జేయును.)

రాయలు :

(చూచుకొని కృతజ్ఞతయు ఆనందమును మేళవింప) నా కొలదికిమించిన దీ బహుమానము. ద్విగుణముగా నిప్పుడు ఋణాగ్రస్తుడనయితిని. (రామకృష్ణకవింగాంచి)

మిత్రమా! సుధామశీతల కరపల్లవ సేవాభాగ్యముచే నా కమృతత్వమును బ్రసాదించిన యీ దేవతామూర్తికి మహారాజపుత్రికి పూజాకుసుమప్రాయముగా నా మెడనుండి తీసిన యీ రత్నహారము నొసంగుము.

రామకృష్ణకవి :

సఖా నీ యీ నిర్ణయము కడుంగడు హృద్యము (రాజపుత్రిని సమీపించి) విదుషీమణీ మా మిత్రుని యభీష్టమును సఫలీకృత మొనర్తువు గాక (అని సంతసముతో నొసంగును)

అన్నపూర్ణాదేవి :

(లజ్జయు, వినయమును మేళవింపదోయిలొగ్గి స్వీకరించి) మహాప్రసాదము ధన్యనయితిని (కన్నులకద్దుకొనును)

(విబోధానందస్వామి ఆకస్మికముగా ప్రవేశించి అందరినిగాంచి తృప్తితో) ఎటుల ధన్యవైతివి తల్లీ!

అన్నపూర్ణాదేవి :

(చూచి యులికిపడి నమస్కరించి లజ్జచే పలుకకుండును.

రామకృష్ణకవి :

నేను విన్నవింతును మహాత్మా! తన ప్రయాణవేళ నీ మహా రాజకుమారి తన ప్రాణరక్షకునకు భక్త్యుపహారముగా నా ముక్తా మాలిక నర్పించినని. మా రాజపుత్రుడు సేనానుత్రుని లొనర్చి తన ప్రాణము నిల్పినందులకు కృతజ్ఞతాపూర్వకముగా నాయనకీ రత్న హారము నొసగినాడు.

విభోధానందస్వామి :

(చూచి తృప్తిపడి) హృదయంగమమైనసన్ని వేశము.

రామకృష్ణకవి :

కాని మహాత్మా నాదొకమనవి. మామిత్రుడాయన కాన్కను వక్షమున దాల్చినాడు మఱి మా రాజసుతుని కాన్క నీ ప్రభుసుమారి గూడ —

విభోదానందస్వామి :

(అన్నపూర్ణాదేవివైపు చూచును)

అన్నపూర్ణాదేవి :

(వినయముతో స్వామికి నమస్కరించి) మహాత్ములకు తెలియని దేమున్నది ? నాకీరత్నహారము పూజార్హమైనది. సమయమువచ్చు నందాక దీనిని శ్రీ జగన్నాథస్వామివారితోపాటుగా నర్చనా పేటికలోనుంచి దినదినమును బూజించుకొనుచుండును.

విభోదానందస్వామి ;

కుమారీ! విదుషివి, నీకు తెలియనిదేమున్నది? అటులే కానిమ్ము మీ సేనానివచ్చి వెలుపలనున్నాడు. ప్రయాణము వేళమించుచున్నదని త్వరపడుచున్నాడు.

అన్నపూర్ణాదేవి :

(ఉలికిపడి వేగముగా శ్రీ స్వామివారి పాదములపై వ్రాలి కనులకద్దుకొని) చిత్తము. సెలవుగై కొందును. గురుదేవులాశీర్వదింపుడు. (దోయిలొగ్గి నిలువబడును)

విబోధానందస్వామి :

ఏకొదువయులేని నిన్నింకేమని యాశీర్వదింతును. త్వరలో వీరపత్నివి. వీరమాతవునగుదువుగాక.

అన్నపూర్ణాదేవి :

(లజ్జపడి) తమకడ మరికొన్నిదినములు శిశ్రూష లొనర్చుచు నుందమనుకొంటిని కాని తండ్రిగారి యాజ్ఞ యమోఘముగదా (రాయలవైపు క్రీగంటచూచి ఏమియో చెప్పబోయి మాటాడజాలక మౌనముగ నుండును)

రాయలు :

(ఖిన్నుడై తనలో) ఈరాజపుత్రి నా హృదయమునుల్లోలకల్లోలితము నొనర్చుచున్నది. ఈ సుకుమారితో నెడబాటు అను నాలోచనయే నాగుండియలో బండలను దొర్లించుచున్నది. అన్నపూర్ణాదేవి యవస్థ గూడ నిటులేయుండదగునని యూహించుచున్నాడను. పొరపాటు కాజాలదు నాయభిప్రాయమిదిగో !

చూ)యుజూడసట్టులను జూచుచుగుందు, బ్రయాణవార్త దా
నై చెవివేయజాలక మహామథనంబగు - గన్నులందు నీ
రాచుకొనున్ - దిశల్గను నయత్నముగా - బులకల్ ఘటించుదా
నీచపలాక్షి చిత్తమున నెట్టి మహారణముప్పతిల్లెనో ?

అగని పాతమునకును జెక్కుచెదరని నాహృదయమున గల్గిన వ్యథం గాంచియే నేనా సుకుమారి హృదయవ్యథను గుణించుకొనుచున్నా ను. అహో! నాస్థితి దురూహ్యముగా నున్నదికదా—

వంశమేదోయెరుంగ - నివాసమంత,
కధికమెరుగను - సర్వస్వమర్పణమ్ము,
జేసితిని - దానికదియ నాచిత్తమామె,
వశముచెందె -నయో మయావస్థనుంటి.

దండనాథుడు.

(ప్రవేశించి స్వామి వారికి నమస్కారమొనర్చి వినయముతో) మా భర్తృ దారిక ప్రయాణమునకన్నియు సిద్ధమైయున్నవి. తా మాజ్ఞనొసగిన మొదల వేగముగా —

విబోధానందస్వామి.

(అన్నపూర్ణ గాంచి) కుమారీ యిక నాలసింపదగు నవసరములు లేవనుకొందును.

అన్నపూర్ణాదేవి :

(స్వామి వారితో) చిత్తము. (అని దండనాథుని గాంచి) ఇదె వచ్చునుం టిమి. నీవేగి మా పల్యంకికల నీ మార్గమున నంపుము.

దండనాథుడు.

(వినయముతో) భర్తృదారిక యనుమతి నాచరింతును.

[నిష్క్రమించును]

అన్నపూర్ణ దేవి :

(మరల స్వామిపాదములపై వ్రాలి) పునర్దర్శనము శీఘ్రముగా నగు నటుల నాశీర్వదింపుడు. (కన్నీటిని చెరగుతో నొత్తుకొనును)

విబోధానందస్వామి.

(ఆదరముతో నాయమశిరముపై తనచేతితో నిమురుచు) పిచ్చితల్లీ! స్వస్థచిత్తవై పోయిరమ్మా.

అన్నపూర్ణాదేవి :

(రాయలం గాంచుచు) వీరాగ్రణీ! ప్రాణరక్షకా!! సెలవొసంగుడు. (రామకృష్ణకవిం గాంచి) మహాకవీ! సెలవొసంగుడు. పోవజాలక పోవజాలక రాయలను తిరిగితిరిగిచూచుచు నడక సాగించును)

రాయలు :

(సబాష్పస్తబ్ధతనంది చిత్తరువువోలె నుండును.)

[తెర వ్రాలును]

ద్వితీయాంకము

ఓమ్

ఆంధ్రభోజుడు

(నాటకము)

—oo—

తృతీయాంకము

(విద్యానగర దుర్గములోని రాజకోటలోని - రాజభవనసమీప వసంతోద్యాన వనమధ్య నిర్మితచిత్రశాలయందు శ్రీకృష్ణదేవ రాయలు చిత్రపటముల వీక్షింపుచు తదేకధ్యానములో ప్రవేశించుచున్నాడు - ఆభవనమంతయును - చట్రములలో బిగింపబడిన యనేకచిత్రఫలకములు - అన్నపూర్ణాదేవియొక్క - వివిధ సన్నివేశముల లోని వివిధభంగిమలలో చిత్రించబడియున్న పూర్ణలిఖితచిత్రములు - కించిదూనలిఖిత చిత్రములు - రేఖామాత్రలిఖితములు - ఇటులనెన్నియో యందముగ గ్రుచ్చియుండెను. ప్రత్యేక పీఠములపై, లేఖునకందుబాటులో నుండునట్లుగా - వివిధవర్ణములతో నింపిన పింగాణి పాత్రలును, రకరకములకుంచెలును, లిఖితచిత్రపట సమీపమున నేర్పుగా నమర్ప బడియుండెను. చిత్రశాల నాల్గుదిశలయందును ప్రశస్తములగు నిలువుటద్దములమర్ప బడి శోభించుచుండును)

రాయలు :

(చిత్రములపై పరకాయించి చూచి, దీర్ఘముగ నిశ్వసించి) నా మదికినచ్చిన వాడా మహాకవియొకడే, శృంగారరస స్వరూపమునకెంత సత్యముగ నిరూపణమొనర్పగలిగినాడు.

ఒకరుత్కంఠరతతో - ననాతురత వేరొక్కండువర్తింప, వా
రికి సిద్ధించు సమాగమమ్మదియ సీ ! శృంగారమా ? కాదుకా
దకటా ! వీడి, పరస్పరప్రణయనైరాశ్యంబునన్ - దేహనా
శకతన్గాంచు, సమానురాగుల కథల్ సత్యంపు శృంగారముల్॥అని

అమ్మహాకవి శిఖామణికి నానమోహాక సహస్రములు. ఆ మహారాజ పుత్రికయు—నేనును— సమానురాగులమే యగుదుమని, దృఢముగా జెప్పగలను నేనామనోహారిణిని ప్రాణాధికముగా ప్రేమించుచుంటినిగదా! ఆయమయుయునాపయి బూర్ణానురక్తయనియే నమ్ముచున్నాడను - యెట్లందమా ;

మదవతి మాటలతీరును
సుదతి ననున్గాంచుపట్టి చూపుల సొరున్
మదిరాక్షివైఖరియు, దన
హృదయంబును విప్పిచెప్పవే ? నిక్కముగన్.

అటులుండియు - దైవనియతిచే బరస్పరమపరిచితులము- నే నే దేశమునకు జెందినవాడనో - వారికి దెలియనీయలేను. ఆ యమ యేదేశప్రభువు పుత్రికయో ? మే మెంత యత్నించియు గనుగొనజాలకపోయితిమి - విధివిలాస మత్యంత విచిత్రముగదా! గురుదేవులు మమ్మిగువుర నింత గోప్యముగ నుంచినందులకు దగినంత మహత్తర కారణ మేదియో యుండగలదు. ఈవల విశ్వప్రయత్న మొనర్చియు నేనామెజాడ నెఱుగజాలకబోయితిని - అనేక శతచాంగణసేవితుడనగు నా స్థితియే యిటులుండ-అబల-అసూర్యంపశ్య - అంతఃపురరక్షిత - అనవరతగురుజనాధీనజీవిత - ఆ రాజనందిని, మా వృత్తాంత మెటుల దెలిసికొనజాలియుండును ? అసాధ్యము -

(ఇంచుకసేపు కనులు మూసికొని మౌనముగా నుండి కనులు దెఱచి)

అహో ! నిత్యావసరములైన, సర్వవస్తువులందును నా కాయన్న పూర్ణాదేవియే గానుపించుచున్నది. కనులుమూసినను, తెఱచినను, ఆయమయే దర్శనమిచ్చుచున్నది - అహోరాత్రములు ప్రత్యక్షమగుచునే యున్నది. ఈ స్థితిలో నాయమ యెవ్వరో దెలియుని యవస్థతో నే నెన్ని దినములు జీవింపగలను (కొంతసేపటులే నిర్విణ్ణుడై యని మేషదృష్టితో

నాకసమును గాంచుచు) ఆ మనోహారిణితో గూడి సింహాచల ప్రాంతమున సంచరించునపుడు, మనోరంజనీ కుసుమములై గోగినపుడు, నాయకి హృత్తిన కొన్నికొన్ని రసవత్ఘట్టములకు సంబంధించిన, హృద్యవైఖరు లను, చిత్రించి, మాత్రముంచుకొని మాటిమాటికి జూచుకొనుచున్నా డను, అవియే నా కోరికించుక యూరటంగల్పింపగలవు.. మరొక విషయముపైకి మరల్పుదమన్నను మనస్సు మరలుట లేదు.

జాతివజ్రమ్ము - వర్ణముల్ క్షణముక్షణము
మార్చి, యత్యంతమోదమ్ము గూర్చురీతి
నరగడియకొక్క క్రొత్తసోయగముపల్చి
లేమ నాచిత్తసీమ బాలించె, నౌర!!

ఆ భంగిమలెల్ల నా శక్తికొలది చిత్రఫలకములమీదికి [illegible]గపు కొంటిని ఆ చిత్తరువులే యిపుడు నాకు జీవనాధారములై, నా ప్రాణ ములు నిల్పుచున్నవి.

రామకృష్ణకవి :

(ప్రవేశించి) జయము జయము సార్వభౌములకు - ప్రభువుల సాధనయిపుడెంతవరకు వచ్చినది (నలువైపుల జూచి, చిత్రములెల్ల దిల కించి, తృప్తితో) ఆహా - ధన్యురాలుగదా ! ఆ మహారాజనందిని !

ప్రభువులచే జిత్రింపబడిన యీ చిత్తరువులనెల్ల దర్శింతునుగాక- (తనకు సమీపమందున్న చిత్రపటమును దిలకించిచూచి యాశ్చర్య ముతో) ఈ చిత్రముక్రింద నొకపద్యముగూడ వ్రాయబడియున్నది. పఠించెదను.

ఇంచుకవంచినట్టి శిరమిట్టటుదిప్పుచు - డీవలొత్తియు
త్కుంచితపార్శ్వవేధులగు, తోరపుజూపులతోరణాలతో
ముంచి, యలంకరించెనిను, మోదమునొందవు - తృప్తితో
విలోకించవు - కాంతతాక బులకింపవు - స్థాణువవే నికుంభమా ! !

అహహో ! కూలంకషమై ప్రవహించుచున్నదీ మనోదఘ్నలావణ్య కల్లోలిని ఇక నీ రెండవ చిత్రమునుగాంతును. దీనిక్రిందగూడ నొక పద్యముగలదు.

దుర్వారవేగమున, బై
బర్వెతుఘోరాహిగని యవారితభీతిన్
నిర్వర్ణ తారకలతో
నుర్వరమూర్ఛగనబోవునువిదదలంతున్

ఇందొక వర్ణములు క్షరములనియెంచియేకదా! శాశ్వతత్వమునకీ యక్షరములు - గూడ జోడింపబడుట - చిత్రకారుడే కవియుగూడనైనచో నిట్టిసన్నివేశముల గాంచునదృష్టము సర్వదా లభించుచుండును -

కుసుమాపచయపారవశ్యమున. నన్యమనస్కయగు నీ రాజపుత్రికపై బడగవిప్పుకొని దుముకబోవుచున్న నీగిరినాగమెంత భయానకముగనున్నది -

రాయలు :

(మెఱుపువలెలేచి యావేశముతో) ఛీ - ఛీ - పాపీ

వికసితపుష్పరాశివలె, వెన్నవలెన్ - శరదిందుహృద్యచం
ద్రికవలె, నమృతమ్ము వలె దివ్యరుచుల్వెదజల్లు రాజపు
త్రిక సుకుమారదేహము, నహెూ స్పృశియింపు, విసమ్ము నింపగా
సుకరమ ? దుర్భుజంగ ! దయజూపడితండు ప్రియాపకారులన్

రామకృష్ణకవి :

(చిరునగవున) ప్రభూ ! ఇంతకునిది చిత్తరువే సుమా !

రాయలు -

(ప్రకృతిస్థుడై యీషల్లజ్జతో) మహాకవీ ! చిత్తరువుగదా యిది ?

రామకృష్ణకవి :

(సవ్యాజం) ప్రభువుల నేనిటు గాంచితి. సిగ్గొత్తి మోహించిన భగవానుడగు మకరకేతనుసది (మరొక చిత్రమును కనుగొని పరిశీలించిచూచి) ఈచిత్రమా రాజపుత్రి ప్రయాణ మొనర్పఁ దేవిని సెలవు నర్థించి నప్పటిది - మిమ్ముద్దేశించియును, మిమతో నిసంగమును శెల వడుగు చున్నది. దీనిక్రిందనున్న పద్యమును గూర్చి పఠించి యానందింతుగాక.

వాలుంజూపులు, హృద్గతంబగు సభిప్రాయంబుఁ జెప్పంగ, సు
ద్వేలంబౌ ననురాగనిర్ఝరిణి తన్వీదేహమూఘ్వంతము
ల్లోలంబై ప్రవహింప - గాద్గదికతో, లోమాంచితాంగంబుతో
నాలాపించి మిషన్నికుంజము సమభ్యర్థించుటల్ మెచ్చెదన్.

అహాహా! కన్నులకు గట్టుచున్న దీదృశ్యము! కవిత్వమును బఠించుటతోడనే యీ సన్నివేశము కన్నులయెదుట ప్రత్యక్షమగు చుండ నిక చిత్ర ఘనశ్రమము. విడంబనామాత్రమే యగును,

రాయలు :

మిత్రమా! మిగిలిన చిత్రములెల్ల నిప్పటివర కసంపూర్ణములు.

రామకృష్ణకవి :

అదెటుల ప్రభూ? తమ హృదయఫలకమునందా చిత్రములెల్ల సంపూర్ణతనొందియే యున్నవిగదా!!

రాయలు :

అవును. ఆ దేవీమూర్తి (తన హృదయమును జూపించి) ఈ పూజా మందిరమునం దెన్నెన్ని భంగిమలతోడనో ప్రతిష్ఠింపఁబడి పూజల నందుచునే యున్నది. [చింతనొంది] నా కంతకంతకు నెక్కుడదృష్టము బట్టునటుల దోపను సఖా!

రామకృష్ణకవి :

అఖండ శేముషీ సంపన్నులగు, అమాత్య శేఖరుల బుద్ధిబలమున నఖిల దిగ్జైత్రయాత్ర సల్పి, యార్యావర్త విజయలక్ష్మీ కరగ్రహణ భాగ్యమలవడ నున్న శ్రీవారి మైత్రి కొఱకు భరతఖండమునందలి సమస్తరాజ్యాధి నేతలును ప్రాకులాడక తప్పదు. అట్టిచో మీ హృదయాధిదేవత, యేరాజన్యనందినియైనను, నప్పాజీ మీకు మహారాణిగా నొనర్పక మానరుగదా!!

రాయలు :

[యోజించి] సర్వసమర్థులగు నప్పాజీ చేయజాలక పోవరు. కాని యీ విషయము వారిమదికి దెచ్చుట యెట్లు ?

రామకృష్ణకవి :

[నవ్వి] తినకుండగనే రుచుల గ్రహించి చెప్పగల యా ధీశాలి, ప్రభువుల వేదనకు కారణ మిప్పటికే గ్రహించియుండును. దానికి తగిన ప్రతిక్రియ నొనర్పనెంచక మిన్నకుందురా ?

రాయలు :

ఆ యాశయే నాకు ప్రాణములపై విరక్తి గల్పించుటలేదు. అష్టమదశయందున్నాడను కాని వారిప్రభావము దలంచుకొనుటచే నవమదశమ దశలు భీతిచే నెడమైపోవుచున్నవి.

రామకృష్ణకవి :

ఆ మహానుభావుడు సర్వసమర్థుడు మా ప్రభువున కట్టి స్థితి గలుగనీయడు, నాకా నమ్మకమున్నది.

రవి కిరణాలు పేనిపృథురజ్జువులంబొనరించు - గాలితో
నవ భవనాళిగట్టు - జ్వలనమ్మునగోడలబెట్టువిట్టిగా
జివురులశత్రుసంతతులజీల్చు - జలమ్ములరాలదేల్చు - నీ
తి విభవ నిర్జితోశనుడు తిమ్మరుసా మహనీయుడల్పుడె ?

ఆ యినను - మీరువిరక్తులై సర్వమును త్యజించి రాజ్యపాలనాభిలాష గూడ మాని, కించిద్విన్యతాభిమానులై యీ యుద్యానగేహమును వీడి రాకుండ రాత్రిందివములు తపించి కృశించిపోవుటవలన లాభమేమున్నది ? వారి వ్యవసాయమునకు కొంతదోహదము మీవలన గూడ గా దగియేయున్నదిగదా !

రాయలు :

మహాకవీ ! ఆ బాల్యమిత్రులము - మదీయక్షేమాభిలాష మీరొనర్చుచున్న మీ యీ యుపదేశమున జాగరితులమైతిమి. నేటి నుండి మత్కర్తవ్యపాలన మొనర్ప బ్రయత్నింతుము, కాని, చిత్తము స్థిరముగానుండుటలేదు.

రామకృష్ణకవి :

మహామాత్యులవారు సమస్త రాజకార్యముల నిర్వహించుటతో బాటు - ప్రభువులచిత్తము స్థిరముగానుండునట్లొనర్చు నుపాయము గూడ యోజించుచున్నారనుకొందును. అఖిలకళింగోత్కళాంధ్ర ప్రభువుల పుత్రికారత్నముల చిత్తరువులెల్ల చెప్పించి చూచుచున్నారు.

రాయలు :

(ఉలికిపాటునొంది) మహాకవీ ! మా యశాంతికి కారణము వారి చెవికిగూడ నెక్కనిచ్చితివా ? ఎంతయపచారము ?

రామకృష్ణకవి :

తమరట్లేల దలంపవలయును ? అపారచారచక్షులై అశేష భరతఖండస్థ సమస్తదేశ వ్యవహారముల నెల్ల దనధీచాతురిమీర - హృదయదర్పణమునం దేనిముసమున కానిముసము దర్శింపుచు ఎప్పుడే మూలనే విషయము జరిగిన నంతలో దానిదెలిసికొని ప్రతిక్రియా చరణ దక్షుడగు, నఖండమేధాసముద్రుడగు-తమరాజు హృదయమున నేముండుటచే నింత చింతచే నంత నొందుచున్నాడో యోజించి, తెలిసికొనుట యనునదొక లెక్కలోనిదిగాదుగదా !!

రాయలు :

ఎంతసిగ్గుచేటు ? (లజ్జాతిరేకమున దలవాల్చి) నేను వారిమొగము నికనెటుల గాంచనోపుదును ?

రామకృష్ణకవి :

ప్రభూ ! ఇందు మీరొనర్చిన యకృత్యమేమున్నది ? అవివాహితులగు రాకుమారులకు - రసజ్ఞులైనవారికి - అనురూపకన్యకలం గాంచి ప్రేమించివివాహమాడ నెంచుట నింద్యకృత్యమని యెవ్వరును భావించుటలేదే ? లోకమెల్లను దానిని ధర్మ్యమైనదానినిగా నెంచి గౌరవింపుచున్నది. గురుజనుల మొగమెటుగాంతుమాయని విచారింప దగిన నేరమిందేమిగలదు ?

రాయలు :

పితృతుల్యులగు పెద్దలదృష్టికిట్టి విషయములు రానిచ్చుటంత మంచిదిగాదని నా యభిప్రాయము.

రామకృష్ణకవి :

వారిసమగ్రతయు - ఇంగితజ్ఞతయు - ముఖవైఖరీ విజ్ఞానమును ఇట్టి విషయములు వారిదృష్టికి రాకుండనుంప నెంత యత్నించినను, తృటిలో గ్రహింపగలవు - కావున దానికై నొచ్చుకొనుటయేల ?

రాయలు :

(లజ్జతో) ఇంతకునీవిషయమై మీగసవారితో సంభాషించితి రని నేనూహించుట సత్యమేయగునా ?

గాయకస్వస్తికవి :

నేను వారితో నీవిషయమై భాషింపనేలేదు. వారొనరించు ప్రయత్నముల నెరింగి యూహించితిని.

రాయలు ;

(చకితుడై) ఇక నప్రమత్తుడనయ్యెదగాక ! (స్వగతమున బాధ నభినయింపుచు) నాహృదయాగ్నిని నురచిపోగలనా? క ర్తవ్యపాలనము నందశక్తుడనై గురుజనముల చిత్తముల కశాంతిని గలిగింపగలనా? నా యొక్కని కామ్యమును బూరింపుకొనుటకొఱకు, వ్యామోహితుడనై ద్రోహిని గాజాలను - దక్షిణాపథ మాతృసేవను విస్మరింపజాలను - సర్వ భారత ప్రజాక్షేమమునకు, వలసినచో - ఆ యజ్ఞకుండమున నాజీవిత హవిస్సును వ్రేల్చివైవగలను. నా సర్వసుఖములందు బడి మాడి భస్మమై పోయినను - పోవుగాక - నా వలపు తలపులందు బూర్ణాహుతి సేయబడిన - బడుగాక - మదీయజన్మ సాఫల్యత నందినటుల సంతసింతును. కామదేవతోపాసకుడనై - నాక్షాత్రతేజమును నా దేశ మాతృపాదసేవా పటిష్ఠమగు శీలత్వమును - బలిగొనగజాలను - అన్నపూర్ణాదేవి సంస్మరణమును త్యజింపగలనా ? ఆబద్ధము - అదియు జేయజాలను, కాని; సర్ధనుగుమనే నా కర్తవ్యపాలన మొనర్చెదను.

(తెరలో వైతాళికులు - బిగ్గరగా)

కం॥ మండలికతపన శోభిత !
కుండలిపతిశయన కర్ణకుండలిత రసా
ఖండకవికావ్య ! దిగ్వే
దండకృతిదళన ! కలహశాధితపటహా ॥

"కం॥ బిసరుహనయనా ! నవవిధ
కుసుమాయుధ ! యువనకుధరకూటాంచల ! భూ
విస్ఫురమరతేజశ్చ్రంపక
భసలదసత్కీర్తి మలినపరిపంథి నృపా ॥"

"ఉ॥ కాయమువంగితాముదిసె, గన్నులకుంబొరగప్పె, గాలుపే
దాయెనటంచురోశి, నరసాధిపనందన కృష్ణరాయ ! యా
భూయువతీలలామ నినుబొందిన, నాదిభుజంగభర్తకున్
బాయనిచింతచేత దలప్రాణముతోకకురాకయుండునే॥"

"ఉ॥ ఏపున కృష్ణరాయజగతీశ్వరు ఖడ్గము, మింటమార్గమున్
జూచిన, బానుమండలముసొచ్చి, హుటాహుటి శత్రులేగుచో
రేపటిబాపనయ్య, పగలింటిమహోగ్రపు జంగమయ్య, యో
మాపటి దాసరయ్య, మముమన్ననసేయుమటందురెంతయన్"

(వైతాళికులు పరనమొనర్చి విరమింతురు)

(వృద్ధకంచుకి ప్రవేశించి, రాయలవారికి వంగి నమస్కరించి, జయము జయము సార్వభౌములకు – (వినయము) మహామంత్రులు, తిమ్మరుసయ్యవార్లు – ఏలినవారితో ఏవో మంతనాలాడదలచి, ఆలోచనామందిరములో కూర్చుండివుండి, (శ్రీ)వారితో మనవిజేసిరమ్మని, నన్ను తమసన్నిధికి పంపినారు – దేవరవారి చిత్తము.

రాయలు :

(కంచుకితో) ఇదే పోవుదము. దారిజూపుము (రామకృష్ణకవి దిక్కై) అప్పాజీని దర్శించివత్తుము. త్వరలో పునర్దర్శనమగునటుల ననుగ్రహింపుడు

రామకృష్ణకవి :

(సంతోషముతో) శుభమగుగాక – మేరుధీరులగు ప్రభువుల పర్యాణము – సకలాభీష్టసిద్ధిప్రదమగుగాక –

రాయలు :

(మందహాసముతో) మహాకవుల యూహగ్యాన మనోఘముగదా! (కంచుకిదిక్కై) ఇక నరుగుము.

వృద్ధకంచుకి :

(ముందు పరిక్రమించుచు) దేవా! ఇటు యిటు —

(ఇద్దరును కొంతదూరము వేగి ఆలోచనాగృహమును జొత్తురు తెరనెత్తగా- మందిరములో నర్హాసనోపవిష్టులై తిమ్మరుసుమంత్రియును - రాయలును - రహస్యముగ మాటలాడుకొనుచుందురు. ద్వారమున వృద్ధకంచుకి కావలిగాయుచుండును)

(భ్రుకుటితో) అప్పాజీ! అంతటి నాగోన్మత్తునితో, ఆగర్భశత్రువుతో - మనకు బాంధవ్యమా? -

తిమ్మరుసుమంత్రి ;

వత్సా! దాని కనేక కారణములు గలవు - వాటినెల్ల నాత్రి సమగ్రముగ జర్చింపుకొందము - మొదటిమాట యోచన, ఆకట కేశ్వరుని పుత్రిక :- అనుపమ సౌందర్యనిధియే కాక; అనవద్య విద్యావిశారదయునిగూడ వినియుంటిని కావున, మీ జాయాపతీత్వమెల్ల విధముల దగినదని యోచించితిని సుమా!

రాయలు :

(ఆలోచించుచు) ఆ బాలికపేరు తెలిసికొంటిరా?

తిమ్మరుసుమంత్రి ;

తుక్కాదేవి యని వినియుంటిని - శుకశబ్దమున కుత్కలభాషా వికృతి యని దలచుచున్నాడను -

రాయలు :

(కోపముతో) మరి యా కటకేశ్వరుని దురహంకారమునుగురించి యేమందురు? దానిని మనము సహించియేగదా వాని బాంధవ్యమునకు లోనగుట? -

తిమ్మరుసుమంత్రి.

వత్సా! మనసంకల్ప సిద్ధికై యిట్టి దురహంకారుల నెందరినో మనము వివిధోపాయముల లోబరచుకొనవలసి యున్నది. వీని నీ మార్గమున లోబరచుకొననే నీప్రయత్న మొనరించితిని. కాని అది యాదిలోనే బెడిసికొట్టినది (తలవాల్చును)

రాయలు :

వీనిని మనము రణమొనర్చి లోబరచుకొనజాలమా?

తిమ్మరుసుమంత్రి.

వత్సా! తొందరపడకుము నేజెప్పునదిశాంతముగవిని యాపైని నీ అభిప్రాయము దెలియపరచుము. (యోజించి) ఆర్యావర్తమెల్లమరుష్క సేనాప్రవాహములచే దలముక్కలై పోయినది. అన్యమతస్థులగువారు గుట సామ్రాజ్యములను స్థాపించి, పాదుకొనిపోయినారు. రత్నగర్భ యగు భరతఖండ మహదైశ్వర్యమెల్ల గొల్లకొట్టబడినది. పవిత్ర వేద మతములెల్లను భగ్నప్రాయములైనవి. తపోధనులగు మహర్షి పుంగవు లచే సంపాదితములైన, ధర్మగ్రంధములెల్ల, శ్రుతులు - స్మృతులు. పురాణములు - ఇతిహాసములు - దర్శనములు. పురుషార్థముల నాల్గింటిపైని విస్తారముగ, రచింపబడిన సర్వగ్రంథములును దగులబెట్టబడి భూతి మాత్రశేషములైనవి. గో బ్రాహ్మణార్తరావములతో నీపుణ్య భూమియెల్ల ఘూర్ణిల్లుచున్నది. గోమాంసభక్షణలతోడను మహాపతి వ్రతల మానభంగములతోడను పవిత్రహైందవుల బరమతస్థులజేయుట తోడను - ఆర్యావర్తమెల్ల నట్టునటె నుడికిపోయినది. కాని యోరు గల్లు సామ్రాజ్యము పుణ్యమాయుని, దక్షిణాపథము మాత్రము, అంతటి దురాగతముల పాలుగాకుండ గాపాడుకొన్నది, కాని కాల గతి నా మహాసామ్రాజ్యముగూడ పతనమైనంతనే మధ్యమున బహమనీ సామ్రాజ్య మేర్పడినది. దక్షిణాపథ ప్రాగ్భాగమునెల్ల నీ

కటకేశ్వరుని డాక్రమించుకొని, అందరి [illegible] సామ్రాజ్యముల గట్టిపట్టముగ దీర్చి, యందు తన సేనానాయకుల సాళ్వ, [illegible] కళింగరాష్ట్రములేగాక, కర్నాట, రాష్ట్ర - వేంగిరాష్ట్ర - [illegible] - [illegible] - పోగ రాష్ట్ర - మందరాష్ట్రములెల్ల దండయాత్రలో [illegible] యున్నాడు. పోనిమ్ము అతడును హిందూప్రభువే కదా యని [illegible] మను కొన్న వీరు తురుష్కులు. వారి [illegible] కర్ణాటాది దేశములను జయించి, తాను సామ్రాట్టుగా [illegible] వారు, ఆ తురుష్కులెల్ల వీని యాభిలాషించినట్లు, [illegible] యమున నీతడు జయింపగనే వీని ద్రిమ్మరి తాము [illegible] నాశతో వీని కనుకూలముగ దలచుచు, [illegible] ముల గాపు పైచి యెదురుచూచుచున్న వారు.

రాయలు :

(నవ్వి అప్పాజీ! ఇందు దనుయభిప్రాయమేమి ?

తిమ్మరుసుమంత్రి :

అదియె జెప్పబోవుచున్నాను - వారియిర్వురి యాశాస్వప్నము లటులుండగనే - సమర్థుడగు నొక సార్వభౌముడు - తన బాహుబల ముచే కర్ణాటాంధ్రము లేక మొనర్చి స్వాధీనమొనర్చుకొని, మహావీరుడై కళింగోత్కళయవనులగాల రాయవలయును. దానితో కర్ణాటాంధ్ర మహాజనుల [illegible] ముసుగులు [illegible] ములై, తరంగితా [illegible] రసార తీరకేదా[illegible] సస్య [illegible] ముల, సుజలసుఫల వనరసంబోలి, [illegible] ద్యములై యొప్పా[illegible] నటుల [illegible] యవలయును. ఆంధ్ర కర్ణాటజననీ-యా [illegible] దేశదస్యు పాదధూళిదూషి [illegible] గాత్రగాకయుండ, నిత్యకళ్యాణము, బచ్చతోర ణముసై, యాశ్ర[illegible] శీలనగము బొగడ్తలనందుకొనుచుం[illegible] వలయును. ఇది మన జీవితధ్యేయమగు దీక్షయని యెరుగుదువు.

రాయలు :

మీయానతి మాకుశిరోధార్యము. నాప్రశ్నమున కింకను నుత్తరము లభింపలేదు. మనము సంగర మొనర్చి వానిజయింపం జాలమా?

తిమ్మరుసుమంత్రి ;

తొందరపడకుము – నేను పైనిజెప్పిన యాసముద్ధతగు సార్వభౌముడవునీవేయని గూడ తెలిసికొంటివా ?

రాయలు :

[ఆలోచించి] అనల్పశేముషీ మనీషుల ప్రజ్ఞాపాటవములను నే ననుమానించువాడనుగాను – కాని – గజపతి సైన్యముల నెదుర్కొని జయింపగల సైనికశక్తి మనకు గలదా? లేదా? తెలియ జెప్పుడు.

తిమ్మరుసుమంత్రి :

వత్సా! ఒక గజపతిసైన్యము నేగాదు. దానికి సాయముగ, నీ దక్షిణాపథమునంగల తురుష్కరాజ్యము లెల్ల నెత్తివచ్చినను, జయింపగల సైనికశక్తి నీకు గలదు.

రాయలు :

అటులైన మనము యుద్ధప్రయత్నమేల చేయగూడదు? గర్భశత్రువుతో నీ వియ్యపుజాబు లెందులకు? –

తిమ్మరుసుమంత్రి :

వత్సా! ఇది రాజనీతి-నా నీతికి మించిపోయినపుడు మాత్రమే మీ చేతికి బని గలుగును. అంతేగాని – సైన్యబలము గలదుగదా యని మాటిమాటికి దండోపాయము నే యుపాసింపబూనుటంత మంచి పనిగాదు. భూపతులకు సేనలు - మానిపతుల తపమ్ములవంటివి, చూడుము –

మునినాధుల్వ్యయముంబొసప్పక దపస్సుల్సల్పియార్జించు రీ
తిని, భూనాధులు సైన్యసంపదల నెంతేగూర్చి సంరక్షణం
బును సల్పుండగు - దీర్పరాని కొఱగా ముల్వచ్చసంగాని - రెం
టిని - నావంతయు ఖర్చుసేయుడగ దిక్లైసెప్పి రార్యోత్తముల్ -
విశ్వామిత్రమౌని మారీచ సుబాహుదైత్యుల శపించి నాశ
మొనర్పలేకయేనా! రాములక్ష్మణులను దోడ్కొనివచ్చినది?

రాయలు :

(ఆలోచించి) అయిన నిందు దమయభీష్టము దెల్పుము?

తిమ్మరుసుమంత్రి ;

ఏత్సా! ఇంతకును మనము వ్రాసిన లేఖకు - గజపతి యంపిన
ప్రత్యుత్తరమును నీకు వినిపింపనేలేదు.

రాయలు :

(నిరసనగా) అతడొసగెడు ప్రత్యుత్తరముగూడ నతనికన్నను
నీచముగనేయుండజాలును - చదువుడు -

తిమ్మరుసుమంత్రి :

(లేఖనందుకొని నెమ్మదిగా) "వంశమర్యాదలచే వాసించు నుత్తమ
క్షత్రియ సార్వభౌముల పుత్రికను - దాసీపుత్రునకొసగుమని, యర్థిం
చుటలో గల మీ యవివేకమును మేము మన్నింపజాలకున్నారము.
ఇకనైన యోగ్యతనుపాసించుట నేర్చుకొనుడు."

ఇదియాతని ప్రత్యుత్తరము.

రాయలు

(బొమముడితో దీర్ఘాలోచన సల్పుచు నిశ్వసించి) అప్పాజీ! యేమిది? నేను
దాసీపుత్రుడనా? (కోపముతో పండ్లు పటపటగొరుకుచు) వీని యీ
వ్రాతకు కారణమేమి?

తిమ్మరుసుమంత్రి :

మీ తల్లిగారును మా పెదతల్లిగారును గూడా సుక్షత్రియుల ఇంటి యాడుబిడ్డలే యగుదురు. మీతండ్రిగారగు నరసింహదేవరాయ ప్రభువులు వీరిర్వురను ధర్మ్యవిధినుద్వాహ మొనర్చుకొనినారు. సుప్రసిద్ధ క్షత్రియవంశజాతలగు నా తిప్పాంబయు నాగాంబయు సమానముగా పతిదేవుని యనుగ్రహమునకు పాత్రురాండ్రయి యక్కచెల్లెండ్రవలె నెంతయో ప్రేమతో కాలము గడుపుచు వచ్చినారు. కాని కాలమహిమ ఒకనాడు వారిరువురును చదరంగమాడుచు ఈమారు గెలిచినవారికడ నోడినవారారుమాసములూడిగము సల్పుచుండునటుల పందెమొడ్డుకొనినారట. మీతల్లిగారోడిపోయిరి. అట్లయ్యును మీపెదతల్లిగారాయమ నెంతో మన్ననతో గాంచుచునే వచ్చిరట ఆ యారుమాసములు నడుమనే నీవు జన్మించితివి. అపరవైనతేయునివలె నుదయించిన నిన్ను గిట్టనివారు కొందరుమాత్రము చాటుచాటున దాసీపుత్రుడు దాసీపుత్రుడని మాటాడుచూవచ్చినారు. జలమునంబడిన తైలమువలె దుర్వార్తలు నిముసములో వ్యాప్తినొందునుగదా! అటులే ఈ నీలివార్తయు దేశదేశములబ్రాకి కటకేశ్వరుని చెవింగూడ బడియుండవచ్చును. కావచ్చునుగాక ! ఆ దురహంకారి ప్రత్యక్షముగా మనకే యటుల వ్రాయుట వాని శౌర్యమునకు తార్కాణము.

రాయలు :

(ఆగ్రహముతో) ఆ – ఏమి వాని కండకావరము ?

గోసాహాయ్యముగోరు ద్రోణునిపయిం గోపించి పాంచాలరా
జే సన్మానమునందె నర్జుననిచే నే తన్మదాంధుండు, దా
నా సన్మానముబొందెడిన్ కటకరాజప్పా ' భవచ్ఛిష్యుచే
దాసీపుత్రు డెవండొ ? తా నెవడొ ? యుద్ధంబందు దెల్పందగున్.

నవరాత్రోత్సవములు పూర్తియగుటతోడనే చైత్రయాత్రకు సన్నాహము లొనర్పుడు (కొంచెము సేపూరకుండి) భువనవిజయ సభానిర్మాణ మేఘట్టములో నున్నది?

తిమ్మరుసుమంత్రి :

వత్సా! పూర్తియయినది. జ్యోతిష్కులచే ముహూర్తము గూడ నిర్ణయింపబడినది. ప్రభువులపేరిటికి విజయదశమియే సర్వలక్షణ సంపన్నమగు సభాప్రవేశ ముహూర్తమని నిశ్చయింపబడినది. నాటికే తెంచునటుల మన సామంతులకును మిత్రరాజన్యులకును సరదార్ల కును సమస్త సేనానాయకులకును మహాపండితులకును వీరులకును కళా కుశలురకు శ్రీమంతులకను ప్రముఖులకెల్ల నాహ్వానపత్రిక లంపబడినవి. శ్రీముఖములు జారీ సేయబడినవి. పట్టణములయందునూ పల్లెలయందును చాటింపులు వేయ నుత్తరువు లొసంగబడినవి. నవరాత్ర మహోత్సవ ములకును భువనవిజయ సభాప్రవేశ మహోత్సవమునకును ప్రయత్న ములు చురుకుగా సాగుచున్నవి. వత్సా! నేటినుండి నీవు నీయిష్టము నను సరించియే వాటినెల్ల శ్రద్ధతో విచారించుకొనుచుందువనియాశింతును.

రాయలు :

(లజ్జతో) విచారించుకొనుట కష్టము కాదుగాని, పితృసమానులగు తమరు సర్వము నిర్వహించుకొనుచుండ నేనింతక విశ్రాంతిగొనుచుంటిని.

తిమ్మరుసుమంత్రి :

కాదు వత్సా! మే మెందర మెన్నివిధముల విచారించుకొను చుండినను

రాజ్యపరిపాలనంబను రథము నడుప
నిరుసుబోలినవాడు భూమీశ్వరుండు
సైన్యధనచారశక్తులు సైంధవములు
మంత్రిసారథితోటిసమానుడగును -

కావున సర్వమును నీమీదనే యాధారపడియున్నది ఆ విషయ మునుమాత్రము మఱవబోకుము.

[తెరలో వైతాళికులు బిగ్గరగా]

‘‘శ్రీవేంకటేశ పదప
ద్మావేశితసదయహృదయ ! హరనిటలనట
త్పావకపరిభావిమహః
ప్రావృతనిఖిలాశ ! కృష్ణరాయమహీశా.’’

“శ్రీనందన సౌందర్య ! సు
ధీనందన ! వితరణావధీరితబలిరాట్
భానుజ! పరరాజన్య
ర్భాను భుజాహీంద్ర కృష్ణరాయనరేంద్రా”

“నాగాంబాసుత ! జితకద
నాగతమదనాగ సంగమానూపగృహా
భోగా ! భోగపురంధర !
భోగీంద్ర శయాన పురుషపూజాప్రవణా”

“శ్రీకృష్ణరాయమనుజేం
ద్రా! కాంతాపంచబాణ! నరసింహధరి
త్రీకాంతగర్భవార్నిధి
రాకాహిమధామ! కర్పూరదళవిరామా”

[అనిచదివి చాలింతురు]

తిమ్మరుసుమంత్రి :

కాలాతీతమైనది. కంచుకీ! ప్రభువులనంతఃపురమునకు దోడుకొని పొమ్ము. (నిష్క్రమించును)

(తెరపడును)

ఓమ్

ఆంధ్రభోజుఁడు

(నాటకము)

తృతీయాంకము

(భువనవిజయమహాసభ. (అన్ని హంగులతో గడువిశాలముగ నిర్మింపబడిన సభామంటపము- నడుమ దైవాంశమానుషాంశలయంతరమున నెత్తైయున చంద్రకాంత మణినిర్మితవేదికయందు నవరత్నఖచిత స్వర్ణసింహాసనముపై శ్రీకృష్ణదేవరాయలు సార్వభౌములాసీనులైయుందురు - చామరగ్రాహిణులిరుప్రైపుల నిలిచి మెల్లమెల్లగా విసరుచుందురు.

(సింహాసనమునంటి వెనుకగా రత్నఖచిత హేమదండము కలిగి మంచిముత్యముల జాలరులచే శోభించుచున్న వెల్ల పట్టుగొడుగు ప్రభుశిరముపై ప్రకాశించుచుండును పురోభాగమున యథోచితాసనములపై ప్రధానమంత్రియగు తిమ్మరుసు తదితర శాఖామంత్రులు చతురంగబలముల సేనానాయకులు సామంతరాజన్యవర్గము సరదారులు శ్రీమంతులు పెద్దలు, భూస్వాములు, పరదేశముల రాయబారులు వామదక్షిణ భాగముల వరుసలు దీర్చి కూర్చొని యుందురు. ప్రధానమంత్రి కభిముఖముగా నుచితాసనములపై రాజగురువులగు శ్రీమత్ తాతాచార్యులవారు గూర్చుండియుందురు, వారి నంటివరుసగా మహాకవులగు అల్లసాని పెద్దన, నందితిమ్మన, మాదయగారి మల్లన, ధూర్జటి కవి, రామకృష్ణకవి, కుమారభట్టుమూర్తి మొదలగువా రర్హాసనములకూర్చుండియుందురు. వారి కభిముఖముగా శ్రీ విద్యారణ్య విరూపాక్ష పీఠాధిపతులగు జగద్గురువులును ఏతత్ సంస్థాన మహాపండిత వేదండములును, చతుర్వేదసమభ్యాపకులును, రాజపురోహితులును, సకలాగమవేదులును గూర్చుందురు. ఆ రెండుపంక్తులనంటి యథోచితాసనములపై గాయకశిఖామణులు శిల్పసమ్రాట్టులు చిత్రలేఖనకోవిదులు మల్లవిద్యాధురీణులును, భాస్కర్యకళాకోవిదులు నాసీనులై యుందురు, వీరి కావలగా మంటపమెల్లను దర్శనాగతులగు మహాజనులనేకులు-తత్తదుచితాసనములపై నిండి కూర్చుండి యుందురు. నడుమ నడుమ వేత్రహస్తులగు రాజభటులు నిలువబడియుండి నిశ్శబ్దమును సాధించుచుందురు. మహాప్రతీహారిం బురస్కరించుకొని ప్రధాన ద్వార

మందును పాణిచ్వారములయందును, ద్వారపాలకులాయుధపాణులై కావలిగాయు చుందురు. పార్శ్వభాగముల ప్రత్యేకముగ నిర్మింపబడిన యదృశ్యగృహ ములలో రాణివాస స్త్రీలును రాజ్యమందలి గొప్పరేండ్లపడతుకలును నిండి ఇతరులు తమ్ము చూడరాకయే తామెల్లవిషయములచూచురీతి నీమహోత్సవమును దిలకించుచుందురు. రెండుబారులుగా దీరి వందులుమాగధులు వైతాళికులు భట్టులు నిలచి కైవారము లొనర్ప నారంభింపగా తెరయెత్తబడును)

శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీమన్ మహారాజాధిరాజ రాజపరమేశ్వరా!
జయీభవ!. విజయీభవ! దిగ్విజయీభవ!

(ఈకైవారములన్నియు వందిమాగధాధులు రెండువరుసలుగా నిలుపబడి ఒకవరుసవారు బిరుదములు చెప్పుచుండగా రెండవవరుసవారు జయశబ్దములను బల్కు చుందురు. మార్చిమార్చి ఈపద్ధతి సాగుచుండును)

శ్రీ శ్రీ శ్రీ విద్యానగర సమలంకృత భువనవిజయ మహాసభా మంటప నవరత్న సింహాసనాసీనా!—

జయీభవ! విజయీభవ! దిగ్విజయీభవ!

శ్రీ శ్రీ శ్రీ ఆంధ్ర కర్నాటక సముజ్వల రాజ్యరమారమణా!-

జయీభవ! ... ...

శ్రీ శ్రీ శ్రీ తుళువవంశపయఃపారావార రాకాసుధాకరా!

జయీభవ! ... ...

శ్రీ శ్రీ శ్రీ "అఖండఖండపరశు కుండలిపరిబృఢా ఆఖండల, మహోద్దండ వేదండ డిండీర పుండరీకపటీర హీర హార తార తారకా చల నారదా పార-పారద శారదా శారదశరద శరరాజహంస విరాజ మాన కీర్తి చంద్రికాధవళిత బ్రహ్మాండభాండా"—

జయీభవ! ... ...

శ్రీ శ్రీ శ్రీ "భాండాగారభరితనిబిడ ద్రవిణమణిగణగణనీయ వైభవాధరీకృతవైశ్రవణా"—

జయీభవ! ... ...

శ్రీ శ్రీ శ్రీ "శ్రవణభూషాయమానసుధామధుధాకరణ నిపుణ, నిఖిలపురాణేతిహాస కథాప్రసంగా"—

జయీభవ! ... ...

శ్రీ శ్రీ శ్రీ "సంగరాంగణ జయరమాంగనా సమాలింగిత జాగ్రతనిజభుజాగ్రత ఖడ్గధారావిఖండిత విమతమండలీ గళగళద్రక్త ధారాప్రవాహాభిషిక్తోఽభద్రాప్రహర్షితరత్నాకరా"—

జయీభవ! ... ...

శ్రీ శ్రీ శ్రీ "కరారవిందబంధురాంబురుహరేఖాద్యనేక శుభలక్షణ భ్రాజమానా"—

జయీభవ! ... ...

శ్రీ శ్రీ శ్రీ "మానవతీమనోహరాకార రేఖావిభ్రాజిత నవ నల కూబర జయంత, వసంత, యామినీకాంతా"—

జయీభవ! ... ...

శ్రీ శ్రీ శ్రీ 'కాంతస్వకీయ బాహుప్రతాప ప్రభావిపాలిత, రసాలసాలకిసలయ, కింశుకప్రసవకాంచన కల్హార కురువిందకందళదళ త్కనక కేతకీప్రసూనా.''

జయీభవ! ... ...

శ్రీ శ్రీ శ్రీ "సూనృతవచోవిసర్జిత హరిశ్చంద్రా!

జయీభవ! ... ...

శ్రీ శ్రీ శ్రీ "చంద్రసగభీరా!'

జయీభవ! ... ...

శ్రీ శ్రీ శ్రీ "ధీరజనహృదయ రంజకవిహారా!"

జయీభవ! . ...

శ్రీ శ్రీ శ్రీ హారవిభూషిత మహాకవి పండిత మండనాయమానమహా సభా భాసమానాంధ్రభోజా !

జయీభవ! ... ...

శ్రీ శ్రీ శ్రీ అంభోజాలయా ప్రతిమాన, నాగాంబికా నరసింహా రాయజాయాపతీ భాగ్యనిధానా౽పరిబిడౌజా!!—

జయీభవ! ... ...

"భువనవిజయాఖ్యసంస
న్నవరత్నప్రభాప్రభాత సలిలాప్తా! రమా
ధవచరణ కమలసేవా
ప్రవణమతీ! వీరరుద్రపర్వతవజ్రీ!!"

జయీభవ ! .. ...

ఏకచ్ఛత్రితత సర్వభూతల నృసింహేంద్ర క్షమాభృత్తపః
పాకద్యోతితత రూపమౌక్తిక తులాభార ప్రదానోన్నతా!
కోకస్తన్య సమాస్త్ర సన్నిభ! హరిత్కూలంకషోద్యద్యశ
శ్రీ కర్ణాట మహీశ! వైరి కరిరాట్సింహ ప్రతాపోదయా !!"

జయీభవ ... ...

సీ॥ తొలగెను ధూమకేతు క్షోభజనులకు
నతివృష్టి దోషభయంబు వాసె,
గంటకాగమభీతి గడగె నుద్ధతభూమి,
భృత్కంటకంబెల్ల నెత్తువడియె,
పాసెనఘస్ఫూర్తి మరుభూములందును
నెల మూడువానలు నిండగురిసె,
నాబాలగోపాల మఖిల సద్ద్రవ్యజమును,
నానందమున సుఖిరి నతిశయిల్లె.

ప్రజల కెల్లను గడు రామరాజ్యమయ్యె,
జారు సత్యాఢ్యు డీశ్వర నారసింహ,
భూవిభుని కృష్ణరాయ డభ్యుదయ మంది.
పెంపుమీరగ ధాత్రి బాలింపుచుండ.

జయీభవ ... ...

"అన్నన్న ! తమరు సింహాసనంబెక్కిన
నిభరాజుతాగొండ లెక్కదొడగె
నయ్యారే ! తమరు పట్టాభిషిక్తులుగాగ
సింధురాష్ట్రముల్చెమ్మగిల్లె
హైసరే ! తమరిపే రనినమాత్రముననే
కురుదేశమేలురాజు గుండెలదరె
నోహొూ ! తమరు ఖడ్గమెక్కింత ముట్టిన
సకలారిసంఘముల్సంచలించె

మాయురే ! నరసింహకుమార ! వీర
తల్లజమ ! ఫుల్లపద్మాక్ష ! ధర్మమూర్తి !
స్వామి ! శ్రీకృష్ణదేవరాట్సార్వభౌమ !
ఘనవిరోధి నృపాసుర కార్తికేయ ! ''

జయీభవ, విజయీభవ, దిగ్విజయీభవ॥
జయీభవ, విజయీభవ, దిగ్విజయీభవ॥

(ఈ జయజయధ్వానములు సభయెల్ల మారుమ్రోగుచుండగా - వందులు - మాగధులు - వైతాళికులు - భట్టులు - రెండుపంక్తులవారును - సార్వభౌములకు నమస్కరించి - వెనుకకు నడచుచు నోసరిల్లుదురు)

తిమ్మరుసుమంత్రి :

[రామకృష్ణకవినిజూచి కన్నులతో సంజ్ఞ చేయును.]

రామకృష్ణకవి :

[లేచి మహారాజపురోహితునికై పుజూచి వినయముతో] పురోహితుల వారు సార్వభౌములను వేదమంత్రపూర్వకముగా నాశీర్వదింపుచు పరిషత్తు నారంభింతురుగాక.

[సాంగవేదాధ్యాయి మహారాజ పురోహితుడు లేచి అక్షతలు పుష్పములు లాజలు చేతిలో పట్టుకొని ప్రభుసన్నిధికి వచ్చి నిలచి]

హారిః ఓం-సంజ్ఞానమ్, విజ్ఞానమ్॥ కల్యాణః॥
శతమానంభవతి॥ ... ... ప్రతితిష్ఠతి -

[ఇటుల నాశీర్వాద మొనర్చి, అక్షతలు పుష్పములు సార్వభౌముల మస్తకముపయి నమ్రతతో వైచి వెనుకకు వెనుకకు జరిగిపోయి తన యాసనమున గూరుచుండును].

రామకృష్ణకవి :

[సార్వభౌముల గురువులును - మహాకవి పండితులునగు శ్రీ మత్తాతాచార్యులను గాంచి] గురువర్యు లుపక్రమింతురుగాక -

తాతాచార్యులు :

[లేచి - అక్షతాదులదోయిట గ్రహించి సార్వభౌముల సమీపించి - మన్ననతో]

వీరాగ్రేసర కృష్ణరాయనృపతే ! త్వద్వైరికాంతావనే
ధావంత్యః - కుచయూన రోమలతికావ్యాహారలీలాభృతః
ప్రాప్తాః - కోక, మహేభపన్నగ శుకాన్ - రుంధంతి వక్త్రేందునా -
మధ్యేనాపికచేన, కంకణల సద్వైడూర్యరత్నైరపి॥
వీరాగ్రేసర కృష్ణరాయ ! భవతాకృత్తారణ ప్రాంగణే
ప్రౌఢాఃకేచనపారశీకపతయః - ప్రాప్తాఃపురీమామరీం
పీరుత్తేతిగురో, బలద్విషిసురత్రాణేతి, శచ్యాంపునః
బిబ్బీతి, ప్రణతౌ సలామితి సురాన్స్మేరాననాన్ కుర్వతే॥

[సార్వభౌముని శిరముపై సేసలుజల్లి వెనుకకు వచ్చి కూర్చుండును]

రామకృష్ణకవి :

[అల్లసాని పెద్దనవైపు గాంచి] కవి పితామహులు; దయ చేయ వలయును.

పెద్దనామాత్యుడు :

(లేచి అక్షతాదుల దోయిలిం గ్రహించి సార్వభౌముల సమీపమునకు వచ్చి సాదరముగా ప్రభువుం గాంచుచు)

"శ్రీకృష్ణరాయ గుణాక
రాకల్పా! కల్పక ద్రుమాధికదాన
శ్రీ కుతుకా గత లోకా
లోకాంతరసకలసుకవి లోకస్తుత్యా"

(అక్షతాదుల ప్రభుశిరముపై జల్లి వచ్చి కూరుచుండును)

రామకృష్ణకవి :

(నందితిమ్మనం గాంచుచు) తిమ్మకవిగారు - దయచేయవలయును -

ముక్కుతిమ్మకవి :

(లేచి యక్షతాదుల దోయిలింగొని ప్రభువును సమీపించి)

చక్రవర్తి మహాప్రశస్తి నాడును నేడు
చెలగి ధర్మక్రమ స్థితిఘటించె
భూ భృదుద్ధరణ విస్ఫూర్తి నాడును నేడు,
గోరక్షణఖ్యాతి, గుదురుపరచె,
సాధుబృందావన సరణి నాడును నేడు
వంశానురాగంబు వదలదయ్యె
సత్యభామా భోగసక్తి నాడును నేడు
నాకల్పమవని నింపారనిలిపె

"నాడు నేడును యాదవాన్వయమునంద
జనన మొందెను వసుదేవ మనుజవిభుని,
కృష్ణుడను పేర - నరసేంద్ర కృష్ణదేవ,
రాయడను పేర నాడినారాయణుండు"

(అక్షతాదులు ప్రభుశిరముపై జల్లివచ్చి కూరుచుండును)

రామకృష్ణకవి :

(ధూర్జటికవి గాంచి) కవిహార్యక్షా దయసేయవలయును–

ధూర్జటి :

(లేచి యక్షతాదులనెల్ల దోయిటం గ్రహించి ప్రభు సమీపమున కేగుదెంచి వినయముతో)

"నరులలోన నరాధి పస్ఫురణ మెనయు
నతడు నేనని భగనంతుడనిన వాక్య
మెరుగరె ? తదంశజుండు శ్రీకృష్ణరాయ
లెంచిచూచిన సామాన్య నృపుడె మహిని"

(అక్షతలు ప్రభుశిరముపై జల్లి వచ్చి కూరుచుండును)

రామకృష్ణకవి :

(మాదయ గారి మల్లనకవిని గాంచి) కవికుంజరమా ! రండు

మాదయగారి మల్లన :

(లేచి యక్షతాదులు దోయిట [illegible] ప్రభుని దగ్గ,)

"వీవత్రి [illegible] కృష్ణవిభు డుర్వింగెల్వఁగో, నాటి భే
రీరావంబులు శత్రురాట్పు[illegible] ప్రేలింప భీరాత్ములై
ఘోరా[illegible] వెన్నాడు నీవ్
మా[illegible] [illegible]"

(అక్షతాదులు [illegible] వచ్చి కూరుచుండును).

రామకృష్ణకవి :

(కుమారభట్టువైపు గాంచి) కవిశిరోమణీ ! రమ్ము.

కుమారభట్టు :

(లేచి పుష్పాంజలిని దోసిటబూని, వినయముగ)

ప్రబల రాజాధిరాజ వీరప్రతాప
రాజపరమేశ్వరా ! మూరు రాయగండ !
ద్వేషిధరణీశ రూపచిత్రిత హిరణ్య
గండపెండేర భాసితోద్ధండ చరణ !"

(పుష్పాంజలి ప్రభుపాదములపై జల్లివచ్చి కూర్చుండును)

ధూర్జటి :

(లేచి రామకృష్ణకవివైపు గాంచి) కవిశిరోరత్నమా ! మమ్మెల్లర నీవు నిర్దేశించితివిగదా! నీ యాశీస్సులు ప్రభువుల కందవలదా ! కవి మండలికి ప్రతినిధినై నేను వినయముగా నిన్ను నిర్దేశించుచున్నాను.

తిమ్మన :

రామకృష్ణకవీ ! నీమిత్రుము నాశీర్వదింపుము !

రామకృష్ణుడు ;

(లేచి అక్షతాదులదోయిట గ్రహించి ప్రభువును సమీపించి)

"వ్యాయామస్థిర సంధిబంధ కటకార్యజ్ఞాను గక్షోణి భృ
త్ప్రాయగ్రావ భిదావిధాభి దురదోః ఖడ్గాగ్ర యుగ్రాచల
జ్యాయః కీర్తిభర ప్రపంచవర పంచారామ రామామణీ
గేయామేయ జయాంక పంకజ భృంగంగీకార ధీరాకృతీ॥"

వేదండభయదశుండాదండనిర్వాంత
వమధువుల్ పైజిల్కువారిగాగ
తత్కర్ణ విస్తీర్ణతాళవృంతోద్ధూత
ధూళిచేటల జల్లు దుమ్ముగాగ
శ్రమబుర్వురత్తురంగ మనాసికాగళ
త్పంకంబువైచు కర్దమముగాగ
గుపితయోధాక్షిప్త కుంతకాంతార ఖే
లనములు దండఘట్టనలుగాగ

జెనటిపగర ప్రతాపంబు చిచ్చులార్చు
కరణిగడిదేశములు జొచ్చి కలచియలచు
మూరురాయర గండాంక, వీరకృష్ణ
రాయ భూభృద్భయంకర ప్రబలధాటి

''కాంతాలతాంత శర ! - యే
కాంతికభక్తి ప్రతోషితాంభోధిసుతా
కాంతాప్రతాప, రవి శశి
కాంతాయిత, విమతనృపతి కాంతాహృదయా.''

(అక్షతాదులను ప్రభుశిరస్సుపం జల్లి వెనుకకు బోవును)

తిమ్మరుసుమంత్రి :

[లేచిసభనెల్లగాంచి యత్సాహముతో / శ్రీ శ్రీ శ్రీ ఆంధ్రభోజాపర నామవిరాజితులగు శ్రీకృష్ణదేవరాయ సార్వభౌముల - భువనవిజయ మహోత్సవ శుభసమయమున మహదాస్థాన కవి పండితమండలి మాత్రము శ్రీవారికాశీస్సులొసంగుటయైనది, సార్వభౌమ సందర్శ నార్థము - నూతనముగా నరుదెంచియున్న కవులుగాని పండితులు గాని ఇతరములగు నేయేకళలయందైన ప్రావీణ్యతగలవారలే తెంచి

యున్నచో - వారెల్లరు ప్రత్యేకముగ నేతెంచి శ్రీ సార్వభౌముల సన్నిధానమున దమతమ కౌశలములు ప్రదర్శించి శ్రీవారి యనుగ్రహ పాత్రులుగావచ్చును - (అనుచు నిష్క్రమించును)

ఒకవిలాసిని :

(ప్రవేశించి సార్వభౌములకు వినయవినమితయై యభివందనము సమర్పించి మహామాత్యులకుగూడ నమస్కరించి, కవిపండిత మహాశయులకు నమస్కరించి పత్రికనొకదానిని, రామకృష్ణకవిచేతికొసగును - రామకృష్ణకవి యా పత్రికను మహామాత్యుల కొసగబోవ - మామంత్రిశేఖరులు దానిం జదువుమనిన, రామకృష్ణకవి యే సన్నుతియొనర్చ రామకృష్ణకవి - శ్రీ సార్వభౌములకభిముఖుడై యిట్లు చదివెను)

" శ్రీ శ్రీ శ్రీ మహారాజాధిరాజ, మహారాజపరమేశ్వర, మూరురాయరగండ, ఆంధ్రకర్ణాట క్షమామండల సార్వభౌమ, శ్రీ శ్రీ విరూపాక్ష దేవతానుగ్రహపాత్ర, శ్రీ విద్యానగర రత్నసింహాసనాసీన, కవిపండిత మత్తేభపరిపోషక, శ్రీ నరసింహదేవరాయ శుక్తిముక్తాఫలాయమాన, శ్రీ శ్రీకృష్ణదేవరాయసార్వభౌములకు, శతసహస్ర ప్రణామ పూర్వక విజ్ఞాపనములు, సంస్కృతాంధ్రాద్యనేక భాషలలో పాండిత్యమును సంపాదించి, చతుష్షష్టి కళాపరిచయమును గూడ నార్జించుకొని, సంగీత-సాహిత్య-కవిత్వరచనా-నృత్యనాట్యముల మర్మములవగాహనపరచుకొని, అనేక దేశములలో ననేకరాజన్యసభాంతరాళములనుచిత గౌరవసన్మానములనంది, సన్మానపత్రములను - సముచిత బిరుదములను గైకొనియున్న మేము - పండిత సార్వభౌములును సమస్తకళాపోషకులును, మహాకవి పండితమండలీ విరాజితులును, మహోదారులును గు - దేవరవారి సందర్శనార్థమీ శుభసమయము నేతెంచియున్నారము - శ్రీవారిసన్నిధిని - మావిద్యల ప్రదర్శించి సార్వభౌముల ననుగ్రహపాత్రులమై ధన్యతజెందగోరు - 1, సంగీతసర్వస్వవేదిని 2, సాహిత్యసర్వస్వవేదిని - 3. కవిత్వసర్వస్వవేది. 4, నృత్త నృత్యనాట్యకళాసర్వస్వవేదిని -

అని చదివి - సార్వభౌములవైపును - మహామాత్యులవైపును - సాభిప్రాయముగ దిలకించును.)

తిమ్మరుసుమంత్రి.

(సార్వభౌముని సాభిప్రాయముగ గాంచును)

రాయలు :

(తిమ్మరుసుమంత్రివైపును - రామకృష్ణకవివైపును చిఱునగవుతో గాంచును).

తిమ్మరుసుమంత్రి :

(లేఖంగొనివచ్చిన వారవనితతో) మా సార్వభౌములవారి సింహాపీఠమునకు వామభాగమందున్న రంగస్థలమునందు, వారు నల్వురును బ్రవేశింప వచ్చును - ప్రక్కవాద్యగాండ్రు మొదలగువారెల్లరు నందు గలరు - వారికి సర్వవిధముల సాయమొనర్తురు - మీ యజమానురాండ్రు నల్వురును - ఒక్కొక్కమారుగా - వరుసగా వారివారి విద్యలం బ్రదర్శింప శ్రీ సార్వభౌములవారి యానతి యైనది.

లేఖావాహకురాలు :

(సార్వభౌములకు మహామంత్రికి వంగి వినయమున మ్రొక్కి) చిత్తము దేవరవారి యాజ్ఞప్రకారమే.

రామకృష్ణకవి :

మదిరాక్షీ! ఆ విదుషీమణుల నల్వురను సపరివారముగ నందు జేర్చుటకును - వారికి గావలసిన సదుపాయముల నెల్ల సమకూర్చుటకు నిదె మా ప్రతీహారులు నీవెంట వత్తురు తోడుకొనిపొమ్ము.

లేఖావాహకురాలు

(వంగిమురలసమస్కరించి) మహాప్రసాదము. [ప్రతీహారులిర్వురు వెంటరా వెడలిపోవును]

[దౌవారికుడొకడు బ్రవేశించి వినయముతో నమస్కరించి] జయము జయము సార్వభౌములకు - కవీశ్వరుడనని చెప్పుకొనుచు (శ్రీవారి

దర్శనముగోరుచు బ్రాహ్మణుడొకడు ద్వారమునందున్నాడు. శ్రీ సార్వభౌముల చిత్తము.

తిమ్మరుసుమంత్రి :

[రాయలవైపుగాంచి - వారియభిమతమెరిగి] తత్క్షణము ప్రవేశపెట్టుము.

దౌవారికుడు :

(సార్వభౌములను - మహామంత్రివర్యులను వినయముతో నమస్కరించి) చిత్తము. (అని నిష్క్రమించును)

[ప్రవేశము - ఒక బ్రాహ్మణకవి - ఆడంబరమగు - వేషముతో ఠీవితో సభనంతయు జూచుచు]

రామకృష్ణకవి :

[ఆతని వేషమును ఠీవిని - ఆడంబరమును గాంచి చిర్నవ్వునవ్వి - తిమ్మరుసు మంత్రిం గాంచును]

తిమ్మరుసుమంత్రి :

(గంభీరముగా తలయూపును)

ఆ వచ్చినకవి :

[సార్వభౌముని వైపు గాంచి, కుడిచేతిని పైకెత్తి బిగ్గరగా]

"గడియకు నూరుపద్యము లఖండముగా రచియించువాడ, నె
వ్వడు లిఖియింపలేనిగతి - పండితుడెవ్వడదేమి దెల్పినన్;
గడగడ నిర్ఝరమ్ముగతి గంటము నిల్పక వ్రాయువాడ, ద
త్తడిగతి దూకునాదు కవితల్ నరసింహుని గృష్ణరాన్మణీ ॥

మీ కవుల సమర్థతతో
నా కవితా శక్తిమన్ననంగనవలె, సు
శ్లోకులు, విద్వద్వరులగు
మీకడనేదెల్పుడయ్య మేదినిపాలా !

ఒకపండితుడు

మీ నివాసగ్రామనామ మెద్ది ?

వచ్చినకవి :

కొండవీటిసీమకు జెందియుండునొక్క
యూరు సూరులు, కవులు, నొప్పారవెలయు,
మా నివాసమ్ము సతతరమా నివాస
మరయనద్దాని నామ మనంతవరము॥

మరొకపండితుడు :

మీ నామధేయము ?

వచ్చినకవి :

(తలనుపైకెత్తి దర్పముమీర)

కాదననేలనాజననకాలమునందుదరమ్మునందు, బు
ష్పాదులమాలవోలె గనుపట్టెడు జిహ్నము గానుపింపగా
నాదరమొప్పజూచి, బుధులందరు సంతసమంది, నన్ను దా
మోదరుడంచుబిల్వనదె భూమి మదీయము నామమయ్యెడిన్.

మొదటిపండితుడు :

భేషు ! భేషు ! అడిగిన ప్రశ్నప్రశ్నమునకును బద్యములతోనే సమాధాన మొసగునటులున్నదే !

వచ్చినకవి :

[నకిలించిరీవిజూపుచు]

అడిగిన ప్రశ్నలకెల్లను
వడివడి ప్రత్యుత్తరములు పద్యంబులతో
నుడువుదు, నందుల కైగద
పుడమిజనము లాశుకవి విభుండండ్రు ననున్॥

సార్వభౌముడు :

[వినయముతో - తిమ్మరుసుమంత్రివైపు చూచును]

తిమ్మరుసుమంత్రి :

(సాభిప్రాయముగ రామకృష్ణకవి వైపు గాంచును)

రామకృష్ణకవి :

(వచ్చినకవివైపుజూచి) ప్రశ్నలగు ప్రత్యుత్తరములెల్ల పద్యమాలతో నొసగినంత శీఘ్రముగ - నేనొసగు సమస్యనొసగినను పూరింపగలవా ?

ఆ వచ్చినకవి :

(రామకృష్ణకవివైపు గాంచుచు)

ఎట్టి కఠినపు సమస్యయు
నిట్టే పూరింతు విబుధులెంతయు మెచ్చన్
బట్టుమనిన నొక గడియయు
బట్టదు - ప్రశ్నింపుమయ్య ! పండితవర్యా !

రామకృష్ణకవి :

చాలసంతోషము - (ఆస్థానవిలేఖరినొకనింబిలిచి) నీవొక గంటము తాళపత్రమునుగొని యిటు రమ్ము.

విలేఖరి

(అటులే ప్రవేశించును)

రామకృష్ణకవి :

నీవీ వేదికపయిగూర్చుండి వ్రాయుటకు సిద్ధముగనుండుము నేనిప్పు డొసగనున్న యీ సమస్య నీయాశుకవిపూరణమొనర్చునంతలో నీవు వ్రాయగలవో ! లేవో ! శ్రీ సార్వభౌములును సదస్యులును దిలకింప గలరు !

విలేఖరి :

[అటులేసన్నద్ధుడయి] చిత్తము. సిద్ధముగానున్నాడను.

రామకృష్ణకవి :

(వచ్చిన ఆశుకవితో) ఇదెసమస్యనిచ్చుచుంటిని.

"కుంద్రుడునాచివాలమాతికి కుంజరమ్ములీల్లవే ! "

వచ్చినకవి ;

(విని - యోచింపసాగును)

రామకృష్ణకవి ;

(కొంతసేపు నిదానించిచూచి గడియారమున గంటల నిర్ణయించు గణకుని వైపు జూచి) కాలజ్ఞపండితా ! ఈ కవి ఈ సమస్య నెంతసేపటిలో పూరింపగలడో గమనింపుచుండి నేనీసమస్య నీతనికొసగిన విఘడియ మొదలుకొని పూరణమొనర్చిన యావిఘడియవరకు గాగల ఘడియలు విఘడియలవ్రాసి యుంపదగును.

కాలజ్ఞుడు

(వినయముతో) చిత్తమటులే యొనర్తును.

వచ్చినకవి :

(ఇంకను యోచనసేయుచునే యుండును)

మొదటిపండితుడు :

ఆశుకవి వృషభుని దుందుడుకుడిగినది-ఈ సమస్యయాతనిక పక్వకపిత్థప్రాయమైనది.

రెండవ పండితుడు :

ఏమైనను నిట్టి మహాసభలో నింతటి సామర్థ్యము కూడదు, మతిమాలిన దురహంకారమే గాని, ప్రభువుల తెల్పించితుల మహాత్త్వ నాలోచించిన వాడుగాదు–

వచ్చినకవి :

[ఇంకను యోచింపుచు నేగయుండును]

మూడవపండితుడు :

ఇంకనాదూకుడడగిపోయినట్లే ముందుగా కంఠస్థము చేసికొని వచ్చిన పద్యములను నోర్లించి యిటులే యుండునా ? రామకృష్ణకవి చంద్రునితోటి వాదమైఖరి ?

వచ్చినకవి :

(సగముప్రఘంగి రామకృష్ణకవిదిక్కై) కుంభ్రమణాచియన నర్థమగుట లేదు, ఆశబ్దమునకర్థము దెలిపిన –

మొదటిపండితుడు :

[కల్పించుకొని] అట్లడుగుట తప్పుగానేరదు. కుంభముణాచియనగా తెల్లటిబల్లియని యర్థము.

వచ్చినకవి ;

(మరలయోచింప నారంభించును)

మరొకపండితుడు :

(హేలనగా) నీయిష్టమువచ్చినంతకాలము యోచింపుము.

(పూర్వోక్తవార వనిత మరలప్రవేశించి - సార్వభౌములకును-మంత్రిశేఖరులకును - కవిపండిత మండలికిని వినయముతో నమస్కారముసల్పి)

(శ్రీ) వారియాజ్ఞాప్రకారము మాయజమానురాంౘ్రు రంగ సీమను బ్రవేశపెట్టబడి సన్నద్ధతతోనున్నారు. శ్రీవారి యాజ్ఞయే యిక దరువాయి.

తిమ్మరుసుమంత్రి :

(రామకృష్ణకవివైపుజూచి) ఈ యాశుకవిసంగతి తేలుటతోడనే వారినారంభింపమనుటకేమియు, నాక్షేపణముండదనుకొందును.

రామకృష్ణకవి .

(ఆశుకవిదిక్కై) సమస్యాపూరణ మెంతలోనున్నది ?

వచ్చినకవి :

(రివియించుకయడగ) దుష్కరప్రాసము సాధ్యపడుట లేదు.

రామకృష్ణకవి :

(హేళనగా)

"ఎట్టి కఠినపు సమస్యయు
నిట్టే పూరింతు విబుధులెంతయు మెచ్చన్"
బట్టుమనిన నొకగడియయు
బట్టదు" అని గదా నీ ప్రతిజ్ఞ-

ఆశుకవి :

అయినను గడియమీరినదా ?

రామకృష్ణకవి :

(కాలజ్ఞునిదిక్కై) కాలజ్ఞపండితా ! ఈ సమస్య నీతనికొసగి యెంతకాలమైనది ?

కాలజ్ఞుడు

ఒక ఘడియపైని యేబది సంపు విఘడియలును నాపైని నిరు వది లిప్తలును గడచినవి.

రామకృష్ణకవి :

రెండవఘడియ బాగ్రి గావచ్చినదన్నమాట? అనుకవీ! ఆ సమస్యకిక బూరింపనక్కరలేదు. మాంత్రి కరియొద్ద గల గంటమును దాళపత్రమును దీసుకొనుము.

ఆశుకవి :

(సాలోచనగానటులే జేయును)

రామకృష్ణకవి :

"గడియకు నూరుపద్యములఖండముగా రచియించు పరీక్ష పూర్తియైనది. ఇక రెండవది – "గడగడ నిఘ్నగమ్మగతి గంటము నిల్పక వ్రాయు" పరీక్షను బ్రారంభింపబోవుచున్నాడను.

ఆశుకవి :

(ఒకచో గూరుచుండివ్రాయ సిద్ధపడును)

రామకృష్ణకవి :

"వక్కలుచారెడు నే గొని

నోరాక్కలో బోసుకొంటి ++++"

అని ఆప్రసం.

ఆశుకవి :

(రామకృష్ణకవి చెప్పినదివ్రాసి యీ కడపచెప్పిన నాలు గక్షరములను చో-చో-చో చో యని వ్రాసి ఇంచుక యోచించి) ఆ తరువాత.

రామకృష్ణకవి :

యెక్కడిదొంగలు దోచిరో

ఆశుకవి :

(వ్రాసి) ఆ.

రామకృష్ణకవి :

అక్కరకును లేకపోయెనయ్యో × ×

ఆశుకవి

(కొంతవ్రాసి యిక వ్రాయలేక నిలిపివేయును)

రామకృష్ణకవి :

(ఆశుకవినిగాంచి) పూర్తిజేసినట్లున్నదే ?

ఆశుకవి :

(తలనడ్డముగ ద్రిప్పుచు) ఊహుహు – ఇట్టిపనికిమాలిన ధ్వనుల నుచ్చరింపుచు పద్యములుజెప్పి వ్రాయుమనిన నెవ్వరు వ్రాయగలరు ?

రామకృష్ణకవి :

ఇతరులెవ్వరిసంగతియో నెందులకుబోనిమ్ము. నీసంగతిని జెప్పుము. యేమైనట్లు ?

ఆశుకవి :

అర్థగర్భితములును-లిఖించుటకు సాధ్యములునగు వ్యర్థశబ్దముల నుచ్చరించి వ్రాయుమనికోరుట సభామర్యాదయగునా ?

\+ \+ \+ \+ ఈ నాలుగక్షరములను మూతిపొడిగించి నాలుకతో నూర్ధ్వదంతపంక్తిని దాకుచు మనము పెంపుడుకుక్కను బిలుచునపుడుచేయుధ్వనివంటి ధ్వనిజేయవలయును – × × ఈరెండక్షరములు నూర్ధ్వాధోదంతములను బిగించి జిహ్వాగ్రముచే దంతసంధిని దాకునట్లుగాజేయుచు వ్యర్థముఅనునట్లు ధ్వనిచేయవలెను.

రామకృష్ణకవి :

సభామర్యాదలు, సమగ్రముగ నెరిగిన, విజ్ఞునివలె మాటాడు చుంటివి, ఆ మర్యాదలను నీవెరిగియే ప్రవర్తించితివా ?

ఆశుకకవి :

(రామకృష్ణకవితో) వీటిని మీరు వ్రాయుడు జూతును.

రామకృష్ణకవి :

(కోపముతో నుగ్రుడై) ఇక మర్యాదగా నోరుమూసికొనుట నీకు క్షేమము. మహాసార్వభౌమ సన్నిధిలో దిగ్గంతుల వంటి మహాకవి పండితులసమక్షమున బుద్ధిలేని వ్యర్థప్రతిజ్ఞల జేసినది నీవా ? నేనా ? ఏకొంచమో – ఛందస్సు తెలియుటతోడనే – వాక్యముల గణబద్ధ మొనర్చి నెదురుతిడకవలె బద్యము లొకించుక యల్లుటచేతనైన మాత్రముననే – నోటికి వచ్చినట్లెల్ల మాటలాడుట కిది మహారాజ సభ యనుకొంటివా ? మద్యవిక్రయశాల యనుకొంటివా ? అప్రాచ్యుడా ? గడియకు నూరుపద్యములని లొడలొడ వాగుటతోడనే సభయెల్ల దద్దరిల్లిపోవుననుకొంటివిగాబోలు. ప్రాజ్ఞలక్షణము వినయము గాని, దురహంకారము గానేరదు– సమర్థులగు మహాపండితులు, మహా కవులుగూడను దాము కించిద్జ్ఞులమని వాకొనుచుందురే ? "మందః కవియశః ప్రార్థీగమిష్యామ్యుపహాస్యతాం" మనిచెప్పిన కవికుల గురు వగు కాళిదాసమహాకవిసార్వభౌమునికంటెను గొప్పవాడనని యెంచి తివిగాబోలు.

లోకంబుంగని, విద్వదంబుధుల నాలోకించి, తద్గ్రంథముల్
సాకల్యంబుగ గాంచి, సత్కవి వచస్స్వాదుత్వ నిష్యందుతో
శ్రీకావ్యాళిబరించి, నీ వణువుగా జిత్తమ్ము నందెంచవా?
నీకీ గర్వము లేశముం దగదుపో.– నిర్భాగ్య దామోదరా॥

పైకంబొప్పగజూత భూరుహతతిం బాధున్కలస్థాయి, నా
కాకంబెప్పుడు గూయుచుండు. మది జీకాకొంద, వర్షర్తునం
భేకంబుల్రొదబెట్టి నల్లరతువా ? పృథ్వీశు విద్వత్సభన్
నీకి గర్వము లేశముందగదుపో నిర్భాగ్య దామోదరా !॥

ఆశుకవి

(అవమానముతో - లేచిపోవ బ్రయత్నించును.)

తిమ్మరుసు మంత్రి.

(అనునయస్వరముతో) దామోదరకవీ ! ఇంచుకతడవాగుము –
శ్రీ శ్రీ సార్వభౌముల దర్శన మొనర్చినవాడెవడు గాని, రిక్తహస్త
ములతో నీ సభనుండి వెడలిపోవుట యదృష్టపూర్వము –

(కార్యదర్శివైపు సాభిప్రాయముగ గాంచును)

కార్యదర్శి

మహామంత్రి యభిప్రాయమెరిగి వినయముతో నేగి, యొక పళ్ళెరమున
కొన్ని బహుమతులను గొనితెచ్చి - యాశుకవి కొసగును).

ఆశుకవి :

(వినతుడై యా బహుమతుల గ్రహించి వెడలిపోవును)

తిమ్మరుసు మంత్రి :

(కార్యదర్శితో)· పరిచారిక నొకరితెంబు త్తెంచి-సంగీతసాహిత్యాది
సర్వస్వవేదినులతో – "ఇకమీ కార్యక్రమ మారంభింపవచ్చు"నని
తెలియజెప్ప బంపుడు.

కార్యదర్శి :

మహామాత్యులయాజ్ఞాప్రకారమే-(అని వెనుదిరిగిచూచి) ఇదిగో –
వారియొద్దనుండి పూర్వపరిచిత సందేశహారిణి యేతెంచుచున్నది.

తిమ్మరుసుమంత్రి.

(కార్యదర్శి చూపిన దిక్కునకు గాంచి - తృప్తి పడును)

లేఖావాహకురాలు:

(ప్రవేశించి సార్వభౌములకును - మహామాత్యులకును వినయముతో నమస్కరించి దోయిలొగ్గి) ప్రభూ యేలికసానులు సిద్ధముగా నుండిరి. ఇక ప్రభువుల యాజ్ఞ !

తిమ్మరుసుమంత్రి ;

ఇక త్వరగా నారంభింపవచ్చునని శ్రీ సార్వభౌముల యాజ్ఞగా వారికి జెప్పుము పొమ్ము -

లేఖావాహకురాలు ;

దేవరవారి యాజ్ఞాప్రకారమే - [వినయముతో వంగి నమస్కరించి - వెనుకకు వెనుకకు నడచిపోవును]

[రంగస్థలమునందు వివిధవాద్యములు మ్రోగును].

అందరు ·

[రంగస్థలముపై దృష్టి సారింతురు]

లేఖావాహకురాలు :

(తెరయెత్తుకొని ప్రవేశించి - రంగసమ్ముఖమున "సంగీత సర్వస్వవేదిని" అని వ్రాయబడియున్న ఫలకమును వ్రేలాడగట్టి లోనికేగును)

తెర యెత్తినంతనే - రంగమధ్యమున పట్టుపరుపులచే నలంకృతమైన దివ్యాసనముపై - నుపవసించి లోకోత్తర సౌందర్యవతి, - వివిధమణిమయాభరణ విరాజిత, - సువర్ణపుష్ప లతాపరిశోభిత కౌశేయవసనధారిణి, - వింశతివర్ష ప్రాయ, - సంగీత సర్వస్వవేదిని ప్రవేశించును,

(వివిధవాద్యగాండ్రును అర్ధస్థానములలో గూరుచుండియుందురు)

[సంగీత సర్వస్వవేదిని - లేచి వినయవినమితోత్తమాంగయై - ముందుగా శ్రీ సర్వభౌములకును తరువాత మంత్రామాత్యులకును - ఆపైని పండితకవి, సామంత మహాజనులతో నిండిన సభకు వరుసగా నమస్కరించి కూరుచుండి హృదయంగమముగా బాడుట కారంభించును.]

[సమయానుకూలముగా బ్రక్కవాద్యములు మ్రోగుచుండును.]

నాటరాగం - రూపకతాళం

శ్రీరామచంద్రా శ్రితపారిజాత,
సమస్తకల్యాణ గుణాభిరామః,
సీతాముఖాంబోరుహ చంచరీకో'
నిరంతరం మంగళమాతనోతు॥

- మాళవ రాగం - రూపకతాళం -

1) ప్రళయ ప్రయోధిజలే ధృతవానసి వేదమ్,
విహిత వహిత్ర చరిత్ర మఖేదమ్,
కేశవ ! ధృతమీన శరీర ! జయజగదీశ హరే !

2) క్షితిరతి విపులతరే తవ తిష్ఠతి పృష్ఠే
ధరణి ధరణ కిణ చక్ర గరిష్ఠే-
కేశవ ! ధృత కచ్ఛపరూప ! జయజగదీశ హరే !!

3) వసతిదశన శిఖరేతవలగ్నా-
శశిని కలంక కలేవనిమగ్నా-
కేశవ ! ధృతసూకర రూప ! జయజగదీశ ! హరే !!

4) తవకర కమలవరే నఖ మద్భుత శృంగమ్
దలిత హిరణ్యకశిపు వర భృంగమ్-
కేశవ ! ధృత నరహరిరూప ! జయజగదీశ ! హరే !!

5) ఛలయసి విక్రమణే బలి మద్భుత వామన
పద నఖ నీరజనిత జన పావన.
కేశవ ! ధృత వామనరూప ! జయజగదీశ ! హరే !

6) క్షత్రియ రుధిరమయే జగ దప గత పాపమ్,
స్నపయసి పయసి శమిత భవతాపమ్,
కేశవ ! ధృత భృగుపతిరూప ! జయజగదీశ ! హరే !॥

7) వితరసిదిక్షురణే - దిక్పతి కమనీయమ్,
దశముఖమౌళి బలిం రమణీయమ్,
కేశవ ! ధృత రఘుపతిరూప ! జయజగదీశ ! హరే !॥

8) వహసి వపుషి విశదే వసనంజలదాభమ్,
హలహతి భీతి మిళిత యమునాభమ్।
కేశవ ! ధృత హలధరరూప ! జయజగదీశ ! హరే !॥

9) నిందసియజ్ఞ విధేరహహ శృతిజాతమ్।
సదయ హృదయ దర్శిత పశుఘాతమ్।
కేశవ !ధృత బుద్ధశరీర ! జయజగదీశ ! హరే !॥

10) మ్లేచ్ఛనివహ నిధనే కలయసి కరవాలమ్।
ధూమకేతు మివకిమపి కరాళమ్।
కేశవ ! ధృత కల్కిశరీర ! జయజగదీశ ! హరే !॥

11) శ్రీ జయదేవ కవేరిద ముదిత ముదారమ్।
శృణు శుభదంసుఖ దంభవసారమ్।
కేశవ ! ధృత దశవిధరూప ! జయజగదీశ ! హరే !॥

వేదానుద్ధరతే జగన్నివహతే భూగోళముద్బిభ్రతే
దైత్యాన్దారయతే బలించలయతే, క్షత్రక్షయం కుర్వతే,
పౌలస్త్యంజయతే, హలంకలయతే, కారుణ్యమాతన్వతే
మ్లేచ్ఛాన్మూర్ఛయతే, దశాకృతికృతే, కృష్ణాయతుభ్యం నమః॥

(దశావతార ధవళమను నీ యష్టపదిని - పాదమున కొక్కొక్క రాగము చొప్పున రాగమాలికగా - నత్యద్భుతముగా - సభ యెల్ల పులకించునటుల గాన మొనర్చును)

పండితులు - కవులు :

(మహదానందమున దలలూపుచు) అహో! గానముగాదిది, సుధా నిర్ఝరిణి-

సార్వభౌములు .

(ఆనందాతిరేకమున దన్మయావస్థ నొందును)

సంగీత సర్వస్వ వేదిని

(ముఖారిరాగ మాలాపించి సభ యెల్లమంత్ర ముగ్ధకాగా)

ముఖారిరాగం - ఆదితాళం

"కృష్ణం కలయసఖి - సుందరం బాల" కృష్ణం - కలయ॥

1) కృష్ణం - గత విషయ తృష్ణం జగత్ప్రభ విష్ణుం,
సురారిగణ జిష్ణుం - సదా బాల ॥కృష్ణంకలయ॥

2) నృత్యంత మిహముహు రత్యంత మపరిచిత-
భృత్యానుకూల మఖిల సత్యం సదా బాల ॥కృష్ణం॥

3) ధీరం భవజలధిపారం - సకలవేద సారం,
సమస్త యోగితారం. సదా బాల ॥కృష్ణం॥

4) రాధారుణాధర సుధాపం - సచ్చిదానందరూపం,
జగత్త్రయ భూపం, సదా బాల ॥కృష్ణం॥

5) దామోదర మఖిల కామం - పరం పున
శ్శ్యామాకృతి మసుర భీమం సదా బాల ॥కృష్ణం॥

6) అర్థం - శిథిలీకృతాఽనర్థం - శ్రీనారాయణతీర్థం,
పరమపురుషార్థం - సదా బాల ॥కృష్ణం॥

(అను తరంగమును - అత్యద్భుతముగా గానమొనరించి - తరువాత మోహనరాగ మాలాపించి - సమ్మోహితులుగానెల్ల సభాసదుల నొనర్చి యెల్లరితల లుయ్యాలలూగగా)

మోహనరాగం - ఆదితాళం

పల్ల॥ ననుపాలింప, నడచివచ్చితివో - నా ప్రాణనాథ !॥

అను॥ పల్ల॥ వనజ నయనమోమును జూచుట జీ
వనమని - నెనరున - మనసు మర్మముదెలిసి ॥నను॥

చర॥ సురపతి నీలమణి నిభ తనువుతో
కరమున శరకోదండ కాంతికో
ధరణి తనయతో త్యాగరాజార్చిత. ॥నను॥

(అను కీర్తన నత్యంతాద్భుతతరముగ గాన మొనరించి - ఆ సుస్థానుండి సభాస్తురల్లకోలుకొనుటకు ముందుగానే - కలప్రియరాగ మాలాపనసే.)

కలప్రియ రాగం - ఆదితాళం

పల్ల॥ చేతులారా - శృంగారము - జేసిచూతునో? శ్రీరామ !

అనుపల్ల॥ సేత. ంధనా! సురపతి సరసీరుహభవాదులు ంగడ॥చేతు॥

చర॥ 1. మెరుగుబంగారం దెలుబెట్టి, మేటియౌ సరిగవల్వాలు గట్టి సురుచిరసుమములు సిగనుండజుట్టి-సుందరమగుమోమున ముద్దుబెట్టి ॥చేతు॥

2. అణిముత్యాల క్రొత్తదండవేసి, హవునుగా పరిమళగంధము బూసి కలవాణి సురటిచే విసరగ - వాసివాసి యనుచు త్యాగరాజనుతుని ॥చేతు॥

(స ాసదుల చిత్తసువుల నొనగ్పుచు నత్యద్భుతముగా ానమొనరించి సుధాస్రవ పేంజా ాా - ీడను శ్రీరాగమాలాపించి, లేచి - స భాముల కు మహామాత లసను - ానాజి మండలికిని - అభినంద మాచరించి - దామినివలె తెరలోని సను.) ంి. వెగరయను. ప్రక్క ాద్యములు - విశ్రాం తముల నా పించుచు - భను ంసజేయుచుండును-పూర్వ రిచిత - లేఖా వాహ గాలు తెర వత్తుకొని ంచెంచి ంకేత సర్వస్వవేదిని,, యను ఫలకముదీసి ఆ వేశమున నే సాహితీ సర్వస్వ ని" అని వ్రాయబడియున్న ఫలకమును దగిలించి డలిపోవును)

పెద్దనమహాకవి

(ఆనందతన్మయత్వముతో నందితిమ్మకవిని చూచుచు) మహదానంద
మైనది - ఇట్టి సంగీత మనితరలభ్యము.

నందితిమ్మకవి :

(మహదానందపారవశ్యమును జెందుచు) తన బిరుదమునకై యెల
నాగ సర్వవిధముల నర్హురాలననిపించుకొన్నది

ధూర్జటికవి ;

[పరమానందమున జేష్టలుడిగి] అహో! సంగీతముగాదిది. సుధా
స్రవంతి, శ్రోతల నజరామరులజేసెనుగదా ?

సార్వభౌముడు :

(సింహాసనముమీద మహదానందము మోమునందు ప్రస్ఫుటమగుచుండ రసో
పాసకుడై కూర్చుండియుండును).

రామకృష్ణకవి :

[సంతోషాతిరేకమును గన్పరచుచు] అవధులు దాటిన యీయానంద
ముచే సభ యెల్ల నుఱ్ఱూతలూగుచున్నది - గాన మాగిన వెనుక నింత
కాలమునకుగూడ మనములు కుదుటబడజాలకున్నవి - అని దంపూర్వ
మీగానమాధుర్యము -

[రంగస్థలమున మరల నారంభసూచక వాద్యములు మ్రోగును - తెర యెత్త
బడగా - నందరు నటువైపు జూతురు]

(ప్రవేశము, వేషము నించుక మార్చి- వస్త్రాభరణాదికములలో మార్పు లొనర
రించి - సంగీతసర్వవేదినియే - వేదికపై యాసన మధిష్ఠించి-)

(తెరయెత్తుటతోడనే లేచి-వినయవినమితోత్తమాంగయై శ్రీ సార్వ
భౌములకును - తిమ్మరుసుమంత్రికిని పండితకవిమండలికిని - మహాసభ
యంతటికిని నమస్కరించి, వారి సాముఖ్యమును - గురుతించి - కూరు
చుండును.)

అందరును-

[సంగీత సర్వస్వవేదనియే - మరల సాహిత్యసర్వస్వవేదనియైనదని గుర్తించి విభ్రాంతి నందుదురు]

తిమ్మరుసుమంత్రి :

(గురుతించి - తల యూపుచు - కవిపండితమండలివైపు జూచి) ఇక సాహిత్యచర్చ కుపక్రమించుడు.

రామకృష్ణకవి :

(పెద్దనంగాంచి) కవిపితామహులారంభింతురా ?

పెద్దన మహాకవి :

విదుషీరత్నమా !

శ్లో॥ స్తనమండలమాశ్రిత్య, నఖస్యవరయోషితామ్
కదా౽౽కర్ణయతేగీతిః, రమయాసహరంగరాట్"

ఈ శ్లోకమును సమన్వయమొనర్చి విశదీకరింపుము.

సాహిత్య సర్వస్వవేదిని :

(కొంచెము కాల మాలోచించి) ఆంధ్రకవితాపితామహా!

రమయాసహరంగరాట్, వరయోషితాంగీతిః కదా-ఆకర్ణయతే-
తదా - ఖస్యమండలం ఆశ్రిత్య - నస్తన - గర్జితం మా కురు-
అనిన సమన్వయము సరిపడును.

జలద! శబ్దమునో పయోదశబ్దమునో అధ్యాహారముగా గ్రహింపదగును.

పెద్దన మహాకవి.

(తృప్తిపడి) మిన్నుల సంతసించితిని. (తిమ్మకవివైపుగాంచును)

నంది తిమ్మనకవి.

(ఆలోచించి) విదుషీమణీ!

"విరాటనగరే రమ్యే కీచకాదుపకీచకం - అత్ర క్రియాపదం- వక్తవ్యం"

సాహిత్యసర్వస్వవేదిని.

(యోచించి) రమ్యేనగరే - కీచకాత్ - ఉపకీచకం - విః - అట - అనుట బాగుగునని భావింతును.

నందితిమ్మకవి :

సంతసించితిని. చక్కగా నాలోచించితివి.

మాదయగారి మల్లన

సాహితీ తిలకమా !

శ్లో॥ "వనేజాతా - వనేత్యక్తా - వనేతిష్ఠతి నిత్యశః,
పణ్యస్త్రీ - నతుసావేశ్యా" ఇది తెలుపవగును.

సాహిత్యసర్వస్వవేదిని :

(కొంచెమాలోచించి) నావయుని చెప్పిన నేరియు పొరపాటుండదని భావించుచున్నాను. సరియగునా ?

మాదయగారిమల్లన ;

(ఆమోదమున శిరఃకంప మొనరింపుచు) అందుకుసందేహామేమున్నది ?

ధూర్జటికవి :

సాహితీలోకశ్యమంతకమా !

శ్లో॥ "శీతలా సారసంవాహి - సరోజ వనమారుతః-
సంక్షోభయతి పాంథస్త్రీ నిశ్వాసైరి వమాంసలః॥"

ఈ శ్లోకమున కర్తృపదమును - గాలింపగలవా ?

సాహిత్యసర్వస్వవేదిని :

(కేలికగా) సరోజవనమారుతః అనువాక్యమును - సః-జవన మారుతః అని విభజించిన - కష్టపడిక యే కర్తదొంగకనుగాదా ?

(తృప్తిపడి) అవును - సులక్షణముగా గాలించితివి.

సార్వభౌములు ;

(తమ గురువును మహాపండితుడునగు శ్రీ, మత్తాతాచార్యులవైపునకు - సాభిప్రాయముగ జూచును]

తాతాచార్యులు :

(సార్వభౌములయభిప్రాయమున గుననునకుదెచ్చికొని) సాహితీ సమరాంగణ వీరవిహారకారిణి ! చారుశీలే !! వక్ష్యమాణశ్లోకస్య సముచిత వ్యాఖ్యాం - త్వత్సాహిత్యహాటకసికషోపలస్య - వైయ్యాకరణ వాణ్యావద -

"దంష్ట్రాగ్రగ్రస్తా - ప్రాగ్భ్రాక్ క్ష్మా-
మంబ్వంతస్థా ముచ్చిక్షేప,
దేవద్రుట్ క్షి ద్ధ్వజ్యేత్సుత్యో-
యుష్మాన్పాయాత్సర్పాత్కేతుః॥" ఇతి-

సాహిత్యసర్వస్వవేదిని :

[మరలనొకపరిజదువుడనియడిగి - యొకటిరెండుమారులు జదివింపుకొని విని - యాలోచించి) దంష్ట్రాగ్రస్య - ప్రాక్-పుంస్వం = ప్రాక్ - శీఘ్రం = క్ష్మాం-పృథ్వీం = అంబ్వంతస్థాం-పాతాళస్థాం = ఉచ్చిక్షేప - ఉక్షిప్తవాన్ = దేవాన్ ద్రుహ్యంతీతి - దేవద్రుహః-అసురాః - తాన్-క్షిణోతీతి - దేవద్రుట్క్షిత్ = ఋత్విగ్భిః స్తుత్యః-ఋత్విక్స్తుత్యః = యః-సర్పాన్ పాతీతి - సర్పాత్ -గరుడః = సఏవ కేతుః ధ్వజోయస్యేతి-సర్పాత్కేతుః సోవిష్ణుః ఆదివరాహరూపీ-యుష్మాన్-

శ్రీ విద్యానగర భువనవిజయనామక మహత్సభామంటపాంతరాసీన - మహామాత్య-మహాధికారి-మహావీర-మహాపండిత-మహాకవి-మహాజన సముదాయం - తన్మధ్యే స్వర్ణపీఠికా ఉమూల్య నవరత్న సింహాసనాసీనం శ్రీ శ్రీ శ్రీ నరసింహ శ్రీకృష్ణదేవరాయ సార్వభౌమ తల్లజంచ - అఖండైశ్వర్యం - సర్వాగ్దిగంత విజయంచ-దత్వా-రక్షత్విత్యాశీర్వాదః =

తాతాచార్యులు

(విని పరమసంతోషముతో) సమీచీనమ్-సమీచీనమ్ = మహదానందకందళితమ్ మమహృదయం - తృప్తోస్మి-

సార్వభౌములు :

(సాభిప్రాయముగ రామకృష్ణకవిని గాంచును)

రామకృష్ణకవి :

(సాహిత్యసర్వస్వవేదిని గాంచుచు) మాగురువుగారాశీర్వదించినటుల - సాహితీసమరాంగణ వీరసామ్రాజ్ఞీ! నేను తక్రమువంటివాడను. అన్నియు బూర్తియైన వెనుకగాని నావంతురాదు. నా యీ ప్రశ్నమును గూడ విని త్వరితముగ దానిందెల్పితివేని - వేగముగ నీవేగి నీ తృతీయభూమికాధారణ మొనర్ప వీలగును.

"నరసింహ కృష్ణరాయల
కరమరుదగు కీర్తి యొప్పె - కరిభి ద్గిరిభి,
త్కరి కరిభిద్గిరి గిరిభి,
త్కరిభిద్గిరిభి త్తురంగ కమనీయంబై॥"

దీనికి ప్రతిపదార్థముంజెప్పి వెడలిపొమ్ము.

సాహిత్యసర్వస్వవేదిని

(నవ్వుచు - నొక్కింత యూహించి తలయూపుచు) మహాకవిసార్వభౌమా! అవధరింపుము. కరిభిత్ - శంకరునివలెను-గిరిభిత్కరి = ఐరావ

తముపలెను - కరిభిద్గిరి = కైలాసముచలెను - గిరిభిత్ = వజ్రాయుధము వలె - కరిభిత్ = వెన్నెలవలె - గిరిభిత్తురంగ = ఉచ్చైశ్రవమును మించి - కమనీయంబై = మనోహరత్వముగలదై - శ్రీ నరసింహ కృష్ణరాయ సార్వభౌముల - కరుదగు కీర్తియొప్పెను - మిపులన సదృశమగు యశమ్ము శోభిల్లెను.

(అని లేచి వినయవినతాంజలియై - శ్రీశ్రీ సార్వభౌముల కారంభించి, మహామాత్యులకు క్రమముగా సభకెల్ల దోయిలొగ్గును)

(సభాసదు లెల్లరును కరతాళధ్వనులతో దమ సంతోషము వ్యక్తపరచుదురు)

వహవా - శహబాస్ - భళీ

అను ధ్వనులు సభయెల్ల మారుమ్రోగును.

సాహిత్యసర్వస్వవేదిని.

[వెనుకకు వెనుకకు నడచుచు నిష్క్రమించుటతోడనే తెర వ్రాలును. విశ్రాంతి సమయానుకూలములగు ప్రక్కవాద్యములు మ్రోగ నారంభించును]

పూర్వపరిచిత వారకాంత.

(ఏతెంచి, సాహిత్య సర్వస్వవేదిని యను ఫలకము నూడదీసి - యాచోట "కవిత్వసర్వస్వవేదిని" యని వ్రాసియున్న ఫలకమును దగిలించి వెడలిపోవును) ఇంతలోనే తెర యెత్తబడగా రంగమధ్యము నందుగల దివ్యాసనముపయి పూర్వపునవితయే, వేషమును మార్చి కూరుచుండియుండును. తెర యెత్తుటతోడనే లేచి శ్రీ సార్వభౌములు మొదలుగా - వరుసగా ఆ మహాసభాస్తారులకెల్లను గడుంగడు వినయముమీర నమోవాకములర్పించి మరల నాసనముపై గూరుచుండును)

సార్వభౌముడు

దృశ్యాదృశ్యస్మిత మొనరింపుచు జూచిగురుతించును)

తాతాచార్యులు.

(చూచి పట్టరాని సంతసమున) చిరంజీవీ!! సర్వజ్ఞవయ్యు, నొకే వ్యక్తిగా బరిచితవగుటకంటెను వేర్వేరు వ్యక్తులుగా భూమికలమార్చి పరిచితవగుట యెంతయు జమత్కారముగా నున్నదిసుమా!

తిమ్మరుసుమంత్రి.

(కవులవైపునకుగాంచి నవ్వుచు) జాగేల-నీపరీక్షగూడ నారభింపుడు.

ధూర్జటికవి.

పురంధ్రీరత్నమా! మనోహర సమీరకుమారునకు మాంద్యమే ర్పడిన కారణమును-హృద్యమగు నొకయనుష్టుప్‌తో-నభివర్ణించుము.

కవిత్వసర్వస్వవేదిని

(ఇంచుక యాలోచించి)

శ్లో॥ "లతాంపుష్పవతీం స్పృష్ట్వా స్నాతోవిమలవారిషు-
పునస్పర్శన భీత్యేవ - మందంచలతి మారుతః॥"

2వ పండితుడు

(ఆనందాతిరేకమున) శహబాస్ — సహబావహవా - చాలా చక్కగా నిర్వచించినది.

మాదయగారి మల్లన :

కవయిత్రీ తిలకమా ! మధుమాసము సర్వజగదానందకారకము గదా ! కాని దానియందలి దోసమునొక యనుష్టుపుతో జెప్పుము.

కవిత్వసర్వస్వవేదిని ;

(ఇంచుక యాలోచించి)

శ్లో॥ మాలతీ విముఖశ్చైత్రః - వికాసీ సర్వసంపదామ్,
ఆశ్చర్యం జాతిహీనస్య, కథం సుమనసః ప్రియాః॥"

1 వ పండితుడు :

(సంతోషమతిశయిల్ల, భేష్ ! భేష్ ! మాయిరే చమత్కృతి.

నందితిమ్మకవి :

విదుషీరత్నమా ! వర్షర్తుశోభను గూర్చి - స్వభావోక్తి మధురముగా నభివర్ణింపుము,

కవిత్వసర్వస్వవేదిని

(ఇంచుక కాలమాలోచించి)

శ్లో॥ "మండలీకృత్య బర్హాణి - కంఠైర్మధుర గీతిభిః,
కలాపినః ప్రసృత్యంతి కాలే జీమూత మాలిని॥"

2 వ పండితుడు

(పరమానందమునను పొంగి) అహో ! ఈ స్వభావోక్తి మాధుర్యమత్యద్భుతముగానున్నది,

పెద్దనమహాకవి :

కాంతాశిరోరత్నమా ! విద్యానాథమహాకవీంద్రకృత ప్రతాపరుద్రీయమునందలి—"దూరాదాకర్ణ్య విశ్వప్రసృమర- నృపాః పూర్ణ కర్ణజ్వరార్తాః"—X అను శ్లోకమునకు కేవలాంధ్రీకరణముగాకుండ-అందలి భావమును స్వారస్యమును పోగొట్టకుండగనే - శ్రీ శ్రీ మనసార్వభౌములపరముగా - వారి శత్రురాజులపాటులందెల్పుచు సరసముగా నాంధ్రమున నభివర్ణింపుము,

కవిత్వసర్వస్వవేదిని :

(ఇంచుకతడవాలోచించి)

శ్రీ లీలాత్మజ ! కృష్ణరాయ ! సమరోర్వీన్నీదు వైరిక్ష్మా,
పాలుర్వేగి హయాధి రూఢులగుచున్ఘోరన్వనీ శాఖిశా,
ఖాలగ్నాయితకేశ పాశుల యియాగన్నేకిసల్గొట్టి యు
య్యాలో జొంపములంచు బాడుదురు భిల్లాంభోజ పత్రేక్షణల్"

పెద్దనమహాకవి :

శహబాష్ - మాతృకకు మెఱుగులుదిద్దుచున్నదీ దుహితృక-

1 వ పండితుడు

అవును. మాతృకలో - భయభీతులైయెనగావచ్చునుగాక. శత్రు నృపులు పరమమూఢులుగా గానుపించుచున్నారు. కంటకములను ప్రతినృపతులుగా దలచుటలో ఇక్కడ దుహితృకలో "నుయ్యాలో జొంపములని పాడినది-ప్రభుభీతి నెరుగని యాటవికస్త్రీలు.

2 వ పండితుడు

కడుబాగుగ నున్నది. (మందహాసమొనర్చి) బాధితుడా - అధికారచ్యుతుడగు ప్రవాసి నృపాలుడు, పాడినవారా నాగరికతా శూన్యలును భయమున నెట్టిదో యెఱుగనివారునగు భిల్లాంభోజాక్షులు. ఇది మాతృకకు మెరుగు దిద్దునదిగాక వేరేమి ?

రామకృష్ణకవి

[ఆనందపారవశ్యమున నవ్వుచులేచి] కవయిత్రీ శ్యమంతకమా! ఏతద్భువనవిజయ మహాసభావైభవమును, ఈశరల్లక్ష్మిశోభను బోల్చుచు మధుర మధురముగా నొక సీసపద్యమునను గ్రహింపుము.

కవిత్వ సర్వస్వవేదిని.

[ఆలోచించి] కృతజ్ఞురాలను. ఇదె చెప్పుచుంటిని.

శ్రీ మన్మనోజ్ఞముల్ సితకాంతముల్ - రెల్లు
వెన్నులు చామరాల్వెలయు శోభ
సలలిత హృద్యవాసనలిచ్చు, సారస
సుమనస శ్రేణి యుత్సుకత సొంపు
నిర్జల కాదంబినీ ఖండముల్ - ధవ
ళాత పత్రస్ఫూర్తుల గల సొబగు-
గుములుగ సద్ద్విజకులము - రాజును, గురు,
కవి, బుధగణము పిక్కటిలు సారు !

"భువనవిజయ వైభవమున గువలయమ్ము
గెలిచి యేలంగ దక్షుఁడౌ - కృష్ణరాయ,
సార్వభౌముని గూరిమిసతి వెలుంగు,
రాజ్యలక్ష్మీలలామ - శరత్తునందు"

(సభాసదులెల్లరును కరతాళధ్వనులొనర్చుచు కోలాహలము సల్పెదరు - ధ్వనినిలుచుటకుకొంతకాలమగును)

కవిత్వసర్వస్వవేదిని

[లేచి-శ్రీ సార్వభౌములకును మహామాత్యులకును కవి పండితులకు సభకెల్లను భక్తి వినయములతో నమస్కరించి, వెనుకకు వెనుకకు నడచుచు లోనికి నిష్క్రమించును]

యవనిక పడిపోవును

(పూర్వపరిచిత లేఖావాహకురాలే తెచ్చి తెరపట్టుకొని ప్రవేశించి - కవిత్వసర్వస్వవేదిని, యని వ్రాయబడియున్న ఫలకమునుదీసి వైచి యాస్థానమునందు 'నృత్తనృత్య - నాట్యకళా సర్వస్వవేదిని" యని వ్రాయబడియున్న ఫలకమును వ్రేలాడదీసి వెడలిపోవును. విశ్రామసమయ వాద్యములు (మ్రోగ నారంభించును)

తాతాచార్యులు :

కాంతారత్నములలో - నిట్టిసర్వతోముఖప్రజ్ఞగల వైదుష్య మీకాలమున నదృష్టపూర్వము సుమా !

ధూర్జటికవి :

అంతియేగాదు. అశ్రుతపూర్వముగూడను - తెరయెత్తబడును. వాద్యములు సమయానుకూలముగ మ్రోగనారంభించును. సభ్యులెల్లరుగాంతురు. రంగమధ్యమున పూర్వపరిచిత - విదుషియే మనోజ్ఞమగునొక ప్రత్యేక భూమికనుదాల్చి - భరతశాస్త్రోక్త వేషమును పాదములంగదలిన గలగలమని మ్రోయుచు లెక్కననుసరించియున్న

గజ్జలతో - భువికవతరించిన యమాన్వశి? బురుడింపుచు - లయానుగుణములుగా - ప్రక్కవాద్యముల ధ్వనులు మేళవింప, రాజహంసవలె సభాసదుల హృదయ ఫలకములయందు దనదివ్యాకృతియచ్చువడగా విద్యుద్వేగమున నొకశిలాప్రభంగినను బ్రదర్శించి గణపతిప్రార్థనాగీతమును ఒరింపుచు - నృత్తమారంభించి. తరువాత వాణీప్రార్థనాగీతమునుబాడి - భరతశాస్త్రోక్త రీతిని తాళములతో గొలువుపల్పును-

ఆ ధ్వనుల కలయిక - సభాస్తారుల చిత్తములందొకవిధమగు పారవశ్యమునొడగూర్చును - తరువాత వరుసగా - (శ్రీ) (శ్రీ) సార్వభౌములకు - మహామాత్యులకు - కవిపండితులకు మహాజనులకెల్ల నత్యంత వినయముతో నమస్కారములొనగించి జయజయదేవహరే అను నష్టపదినిబాడుచు నభినయించును

యమునా కల్యాణిరాగం - ఆదితాళం.

"జయజయ దేవహరే - హరే-"

1) శ్రితకమలాకుచమండల : ధృతకుండల !
ధృతకుండల కలితలలిత వనమాలా ||జయజయ||

2) దినమణి మండల మండన, భవఖండన !
భవఖండన ! మునిజన మానస హంస ||జయజయ||

3) కాళియ విషధర గంజన, జనరంజన !
జనరంజన ! యదుకుల నలిన దినేశ ||జయజయ||

4) మధు మురనరకవినాశన ! గరుడాసన !
గరుడాసన ! సురకుల కేళినిదాన ||జయజయ||

5) అమల కమల దళలోచన ! భవమోచన !
భవమోచన త్రిభువన భవన నిధాన ! ||జయజయ||

6) జనక సుతాకుచ భూషణ ! జితదూషణ !
జితదూషణ ! సమరశమితదశకంఠ ! ||జయజయ||

7) అభినవ జలధర సుందర ! ధృతమందర !
ధృతమందర ! శ్రీ ముఖచంద్ర చకోర ! ॥జయజయ॥

8) తవశరణే ప్రణతావయం - ప్రణతావయ మితిభావయ
ఇతిభావయ కురుకు శలంప్రణతేషు ॥జయజయ॥

9) శ్రీ జయదేవక వేరిదం - కురుతేముదం,
కురుతే ముదం మంగళ ముజ్వలగీతి ॥జయజయ॥

(సభయెల్లచిత్తరువుపోలిక చేష్టాశూన్యమగును)

పెద్దనమహాకవి :

[చూచి తన్మయుడై] విధాత - కనుగవను - కర్ణయుగ్మమును సృష్టించినందులకు ఫలమిప్పుడు గనుపట్టినది.

రామకృష్ణకవి :

(నవ్వుచు) "చిన్ని వెన్నెలకందు వెన్నుదన్ని సుదాబ్ధి బొడమిన దొలువదో బుట్టువును గన్నపితామహులకు గూడ నబ్బురము గలుగుచున్నదా ?

పెద్దనకవి :

ఇట్టి సన్ని వేశములనుగాంచనిచో నా పద్యమేజనించదు-

ధూర్జటికవి

(పెద్దనకవిని రామకృష్ణకవినిగాంచి) మనసంభాషణకేమి ప్రతిదిన ముందున జేగదా ! యించుక కాలమూరకుండుడు !

రామకృష్ణకవి :

నవ్వుచు అహో ! రసికకవి తల్లజము ధూర్జటిమహాకవి యేకాగ్రతకు, మనసంభాషణభంగమొనరించజాలను.

ధూర్జటికవి :

నాకేనా ? మీకుమాత్రమీ త్రిలోక సుందరి దివ్యనాట్యమేకా గ్రతతో చూడదగినటుల లేదా ?

రామకృష్ణకవి :

నిక్కముగా నట్టులేయున్నది. మరలనారంభింపబోవుచున్న దటుచూడుడు.

నృత్త నృత్యనాట్యకళాసర్వస్వవేదిని

[పదీనవదనమును బ్రదర్శించుచు మకరందలహరివలె హృద్యముగా-కన్నడ రాగమాలాపించి)

"యమునాతీర వానీర - నికుంజే మందమాస్థితమ్
ప్రాహ ప్రేమభరోద్భ్రాంతం, మాధవం రాధికాసతీ"

కన్నడరాగం - ఏకతాళం

సావిరహే తవదీనా = సావిరహే

మాధవ ! మనసిజ విశిఖభయాదివ - భావనయా - త్వ
యిలీనా - సావిరహే తవదీనా॥

1) నిందతిచందనమిందు కిరణ మనువిందతి ఖేదమధీరం.
వ్యాళనిలయ మిళనేన గరళమివ - కలయతి మలయసమీరం
మాధవ! మనసిజ విశిఖభయాదివ భావనయా = త్వయిలీనా॥సావిర॥

2) అవిరళని పతిత మదన శరాదివ, భవ దవనాయవిశాలమ్-
స్వహృదయ మర్మణి వర్మ కరోతి సజల నళినీదళజాలమ్॥
మాధవ ! మనసిజ విశిఖభయాదివ = భావనయా = ॥సావిర॥

3) కుసుమ విశిఖశర తల్ప మనల్ప విలాస కలాకమనీయం,
వ్రతమివ తవ పరిరంభ సుఖాయ కరోతి కుసుమశయనీయం॥
మాధవ ! మనసిజ = ॥సావిర॥

4) వహతి చగళిత విలోచన జలధర మానన కమలముదారమ్
విధుమివ వికట విధుంతుద దంత దళనగ ళితామృతధారమ్॥
మాధవ ! మనసిజ = ॥సావిర॥

5) విలిఖతి రహసి కురంగ మదేన భవంతమ సమశరభూతమ్
ప్రణమతి మకర మధో వినిధాయ - కరేచ శరం నవచూతమ్॥
మాధవ ! మనసిజ విశిఖ = ॥సావిర॥

6) ధ్యానలయేన పురః పరికల్ప్య భవంతమతీ వదురాపమ్,
విలపతి, హసతి; విషీదతి, రోదితి, చంచతి, ముంచతి, తాపమ్
మాధవ ! మనసిజ విశిఖ భయాదివ = ॥సావిర॥

7) ప్రతిపద మిదమపి నిగదతి మాధవ ! తవచరణే పతితాహమ్,
త్వయి విముఖేమయి సపది సుధానిధి రపితనుతే తను దాహమ్॥
మాధవ ! మనసిజ = ॥సావిర॥

8) శ్రీ జయదేవ భణిత మిదమధికం యది మనసా నటనీయం,
హరి విరహాకుల వల్లవ యువతీ సఖీవచనం పఠనీయమ్॥
॥సావిరహే తవదీనా॥

ఆవాసో విపినాయతే - ప్రియసఖీ మాలాపి జాలాయతే,
తాపోపిశ్వ సితేన దావద హనజ్వాలా కలాపాయతే,
సోఽపి త్వద్విరహేణ హంతహరిణీ రూపాయతేహాకథమ్,
కందర్పోపియ మాయతే విరచయన్ శార్దూల విక్రీడితమ్॥

సాత్వభావములు :

(గాఢముగా నిట్టూర్పువిడచి, యేదియో జ్ఞప్తికి వచ్చినివానివలె - చింతాకులుడై బాష్పపూర్ణ నేత్రాంచలముల నితరులెవరైనగాంచు రేమోయని ప్రక్కకుదిరిగి కూరుచుండును] ఆ విదుషీమణి ప్రదర్శింపు చున్న హావభావహావశాంచితికి సభయెల్ల నుత్సాహతరంగితమై యు ఱ్ఱూతలూగిపోవును

తాతాచార్యులు :

(విస్మృతావస్థనుండి తేరుకొని ప్రకృతిస్థుడై) అహా! భరతమహర్షి మరల స్త్రీరూపమున నవతరించినాడు–

రామకృష్ణకవి :

(నవ్వుచు) నందీశ్వరుడన్నారుగారు – కొంపదీసి గురువరేణ్యులు?

తిమ్మరుసుమంత్రి :

(సార్వభౌములను గాంచుచున్నవాడు – రామకృష్ణకవి యీ మాటను విని యించుక నవ్వును)

నృత్తనృత్య – నాట్యకళాసర్వస్వదేవిని :

కీర్తన : బేగడరాగం – రూపకతాళం

పల్ల॥ నిన్నుగని పరవశనైతిరా ! శ్రీకృష్ణదేవ !
నన్ను రక్షించి యేలుమురా ॥నినుగని॥

అ॥ పల్ల॥ ఎన్నోవిధములవిని – యేమేమోయనుకొంటి
కన్నులగన్నంతకలరూపుతెలిసెరా ॥నన్ను॥

చర॥ చిన్నదానను నన్ను – చిడిముడిబెట్టకు
కన్నెతనమున నీకై కాచియున్నానురా !

సన్నుతాంగా ! ప్రాణాది - మత్సర్వ మర్పణము సేసితి -
విన్నపము విని కరుణతో గడువేడ్క నన్నేలుకొనవటర ॥నిన్ను॥

2) చిత్తజుడమ్మక చెల్ల పూముల్కుల
మొత్తమ్ములన్నీసరి - మొత్తుచున్నాడురా ।
కత్తుల కొలువు లాజీల్చుచు కాల్చుచునున్న వవేమో,
మిత్తినోటి కబళమే యయ్యెగద బ్రతుకు - నా

కిత్తరిని నీప్రాపుదక్క తదితరమేలేదు బ్రదికింపగ
తత్తరం పడిరార ! జీవితదాన మొనరింపరా సామి !॥
నిన్నుగని పరవశనైతిరా, శ్రీకృష్ణదేవ ! ॥నిన్ను॥

(విషాదాతిరేకమున బాడి-కన్నీరుగార్చి కార్చి కార్చి, విస్మృతయై మూర్ఛను బొంది క్రిందపడిపోవును)

(చిత్తరువులమాడ్కి చేష్టలుడిగి నృత్యగానముల సొక్కి పారవశ్యము నొందియున్న సభాసదు లెల్లరు నొక్కమారుగా నులికిపడి స్తంభించిపోయి తిలకింతురు)

(మ్రోగుచున్న వాద్యము లన్నియును నొక్కమారుగా నాగిపోయి, నిశ్శబ్దమునం దొకవిధమగు విషాదము గల్పించును.)

సార్వభౌములు :

(ఉద్వేగాతిరేకమున నులికిపడి, సింహాసనమునుండి - చివాలున లేచి దిగి రాబోయి, యిటునటు గాంచి, లజ్జితుడై యంతలో స్థిమితపడి మరల గూర్చుండును).

తిమ్మరుసుమంత్రి.

(ఇదియంతయును యెరుగనట్టులనే బొఱజూచుచుండి, అంతలో నావేశమునుబొంది భ్రుకుటితో - సాభిప్రాయముగ ప్రధాన కార్యదర్శిని జూచును)

ప్రధానకార్యదర్శి :

(రంగస్థలమును సమీపింప నేగునంతలో వారవనిత లిరువు రేతెంచి, రంగవేదికపై మూర్ఛిల్లియున్న నా విదుషిని దగ్గరి, శైత్యోపచారము లొనర్పుచుండగా తెర వ్రాలును).

సభ యెల్ల నా యలజడినుండి క్రమముగా దేరుకొనును. మరల యథావిధిగా వాద్యములు మ్రోగ నారంభించును. తెర యెత్తగా సమున్నతాసనముపై నృత్తనృత్య నాట్యకళాసర్వస్వ వేదిని, ఆసీనయై యుండును వారవనిత లిర్వురును జెరియొకవైపున నిలచి వీవనలు విసరుచుందురు.

ప్రధానకార్యదర్శి :

(మరల ప్రధానామాత్యుని సమీపించి విధేయతతో నిలువబడును).

తిమ్మరుసుమంత్రి :

(సార్వభౌముని వైపు సాభిప్రాయముగ గాంచును)

సార్వభౌములు ,

(తిమ్మరుసుమంత్రిని సాభిప్రాయముగ గాంచును)

తిమ్మరుసుమంత్రి :

(ప్రధానకార్యదర్శిని చెంతకు బిలిచి, రహస్యముగ జెప్పును)

ప్రధానకార్యదర్శి :

(లోనికేగి - పరిచారికలచేత, బహుమూల్యవస్త్రాభరణములు, బంగారు నాణెములు - మొదలగు వాటి ననేకములగు బంగరుపళ్ళెరములలో నెత్తించుకొనివచ్చును.)

తిమ్మరుసుమంత్రి .

(పరమసంతోషముతో నృత్తనృత్య నాట్యకళాసర్వస్వవేదినింగాంచి)
విదుషీమణి ! మీ సంగీత సర్వస్వవేదినికిని, నృత్తనృత్యనాట్యకళాసర్వస్వవేదినికిని: నల్వురకును వేర్వేరుగా - నాలుగేసి పళ్లెరములతో - వస్త్రాభరణ సన్మానాదికమేగాక - వారివారి కళావైదుష్యములకు పరమానందమొందిన శ్రీ శ్రీ సార్వభౌములు - నాల్గువెయ్యిన్నూటపదారులు (స్వర్ణముద్రికలు) బంగరునాణెములను బంగరుజరీపనిజేసిన పట్టుశాలువలతోగూడ బహూకరింపుచున్నారు-

(పరిచారికలా పళ్లెరములనెల్ల రంగస్థలముపైకి ఆబిడసమీపమున గొనిపోయి యా విదుషీమణి కందింతురు.

నృత్తనృత్యనాట్యకళాసర్వస్వవేదిని :

(వినయముతో లేచి వాటినెల్లనందుకొని కన్నులకద్దికొని చెంతగలనొక మేజా బల్లపైనుంచి చేతులుగట్టికొని నిలువబడును)

తిమ్మరుసుమంత్రి :

ప్రక్కవాద్యములు నిర్వహించిన కళాకారులబృందమునకు మా ప్రధానకార్యదర్శి యథాసత్కారమిప్పుడే యొనర్పగలడు,

ప్రధానకార్యదర్శి

(పరిచారికలచే - మరల పళ్లెరములలో నేవేవియో బహుమానములు బంగరునాణెములుగొని తెప్పించి వారికెల్ల నిప్పించును) వారెల్లరు నాబహుమానములనందికొని పరమానందముతో శ్రీ సార్వభౌములకును ప్రధానామాత్యులకును నమస్కరింతురు

పెద్దనకవి :

(విదుషింగాంచి) చిరంజీవీ ! నీబిరుదనామములు మమ్ము సంతుష్టిపరచినవి. వాటికెల్లను నీవర్హురాలవేసుమా ! కాని నీ నిజనామ మెరిగించి మమ్ములను ధన్యులనొనర్పుము.

విదుషీమణి :

(పెద్దనకు నమస్కరించి) కవిపితామహుల యాజ్ఞ యనుల్లంఘనీయము - మాతలిదండ్రులు నాకిడిన నామధేయము మణిమంజరియని.

పెద్దనమహాకవి :

(సంతోషించి) సర్వవిధములదగిననామమది.

తాతాచార్యులు :

(ఆనందముతో) యుక్తముగానున్నది.

ధూర్జటికవి ;

(నవ్వుచు) ముగిలినముప్పూరి నిజనామములేవో

మణిమంజరి :

అవి వారివారినడిగి తెలిసికొనవచ్చును.

తిమ్మరుసుమంత్రి :

కవయిత్రీ రత్నమా ! (శ్రీ) (శ్రీ) సార్వభౌములవారికి తమ యాస్థానమునందష్టదిగ్గజములను పేర నెనిమిదిమంది కవి సింధురములు (పోషింప) నలంకరింపజేయు నెన్నియో దినములుగా నభీష్టముగలదు. ఇప్పటివరకు కార్గురు కవివరులు మాత్రము లభించినారు. చిన్నవాడైనను కుమారభట్టుగూడ నెన్నదగినవాడే యనుకొనిన నాతడేడవవాడగును. ఆ మిగిలిన స్థానమును నీవు పూరించుటయే శ్రీ సార్వభౌముల యభీష్టమైయున్నది.

మణిమంజరి ;

(ఉలికిపడి దోయిలొగ్గి) మహాప్రసాదము—శ్రీవారియానతి శిరసా వహింపుచున్నదానను—

తిమ్మరుసుమంత్రి :

(మరొక్కమాట) నేటినుండి నీ వాస్థానకవయిత్రి వేగాక – ఆస్థాన గాయనీపదమును, ఆస్థాననర్తకీపదమును, ఆస్థానసాహితీసదస్సభ్యురాలి పదమునుగూడ నొందుచున్నావు. దివాణమునందే, నీకును నీ పరిచారి కలకును వాసయోగ్యమగు సౌధముగూడ నొసగబడుచున్నది. పైనల్వూరి వేతనములును – బహుమతులు గూడ నెప్పటికప్పుడు నీ కందుచుండ నేర్పాటు లొనరింపబడును.

మణిమంజరి .

(పరమానందముతో) (శ్రీ) వారిచే సర్వాంగీణముగా సత్కరింపబడితిని. వారి యాజ్ఞలకు సర్వదా విధేయను. నాకోరలకికి మించిన సన్మానమిది.

రామకృష్ణకవి :

(తృప్తినంది) రత్నమా రీతుపార్థివః, ఈ జాతి వజ్రము తనకుదగిన స్థానమున ఖచితమగుచున్నది—

మణిమంజరి :

(తిమ్మరుసుమంత్రిని గాంచి వినయమున నంజలిబద్ధయై) తమరొసగిన యీ వరములను శిరమున వహించి, సేవించుకొందును— నాజన్మము ధన్యత నొందినది—

రామకృష్ణకవి :

(నవ్వుచు) ధన్యతనొందినది నీ జన్మముగాదు. శ్రీ సార్వభౌమాశ్రితులైన - కవిపండితమండలుల జన్మము శ్రీ విద్యానగరాస్థాన మహాసభాస్తారుల జన్మము ఆంధ్ర కర్ణాటదేశీయ మహామహుల జన్మము. అష్టదిగ్గజముల నెన్నుకొనిన శ్రీ వారు ఆంధ్రభోజప్రభువై యార్యావర్తమెల్ల ప్రకాశింపగలరు - సార్వభౌమసదస్సీనాటినుండి - సంపన్నమగుచున్నది.

పెద్దనకవి :

నిజము. నిజము - సంపన్నమేగాదు-సుసంపన్నమైనది.

మిగిలినకవులెల్లరు :

భేష్-శభాష్ - వహవా - ఇత్యాది వాక్యములచే తమతమ యానందములను దెలియపరతురు.

తిమ్మరుసుమంత్రి :

మానినీమణీ! నీగానసభలుగాని - నీనృత్యసభలకుగాని నీ వెన్నుకొనిన ప్రక్క-వాద్యముల కళాకారులకుగూడ మానసనేతనములును నివసించుటకు భవంతులునుగూడ సంస్థానమే యొసంగుచుండగలదు.

మణిమంజరి :

(నమస్కారముద్రతో) తమయానతికందరమును బద్ధులము.

((పక్క—వాక్యములను నియమింపబడియున్న మగువలెల్లరును లేచి శ్రీసార్వభౌమ మహామాత్యులను నమస్కరించి) ధన్యుల మైతిమి. శ్రీవారియాజ్ఞను శిరసాధరింపుచున్నారము. (వెంటనే)

వందులు, మాగధులు, వైతాళికులు బారులుదీరి బిగ్గరగా కైవారములొనర్పనారంభింతురు.

శ్రీ శ్రీ శ్రీమన్మహారాజాధిరాజరాజపరమేశ్వరా !!
జయీభవ ! విజయీభవ ! దిగ్విజయీభవ – శ్రీ శ్రీ శ్రీ

మదాంధ్ర కర్ణాట సామ్రాజ్య విద్యానగర సమలంకృత – భువనవిజయ మహాసభామంటప మధ్యస్థ నవరత్న ఖచితదివ్యసింహాసనాసీనా !!

జయీభవ ! విజయీభవ ! దిగ్విజయీభవ – శ్రీ శ్రీ శ్రీ ఆస్థానకవీశ్వరాష్టదిగ్గజభరిత మహాసభాంతరాళ నిత్యకవితావ్యాసంగ విభ్రాజమానా !! జయీభవ ! శ్రీ శ్రీ శ్రీమదాంధ్రభోజమహారాజ బిరుదవిరాజమానా !! జయీభవ విజయీభవ – దిగ్విజయీభవ –

"దయమానాక్షి విలోక, లోకహిత కృత్ప్రారంభ, రంభాకుచ
ద్వయదుర్గాధిపతిప్వ పత్పరితగాథావ్యక్త దోస్సార, ! సా
ర యశస్సాంద్ర దిశాంత; శాంతహృదయారంగన్న యాచార చా
రయుతోపాయ విచార; చారణగణ ప్రస్తూయ మానోదయా॥"

'నాగమాంబాధి భూనారసింహాత్మజా !
భోగలీలా పరాభూత సంక్రందనా !
త్యాగ విద్యావిషద్యాయిత ప్రాభవా !
సాగరాంతక్షమా సంపదే కాన్పదా !"

"యాదవత్వమున సింహాసనస్థుడుగామి
సింహాసనస్థుడై వెన్నుమెరయ
గొల్లయిల్లాండ్రతో గోడిగించుటజేసి
పరకామినీ సహోదరత జూప

మరి జరాసుతునకై మధురడించుటజేసి
పరవర్గ దుర్గముల్బలిమి గొనగ
పారిజాతము నాసపడి పట్టితెచ్చుట
నౌదార్యమున దాని నడఁగుపరుప.

"గోరి తొలిమేన దనకైన కొదువతెల్ల
మాన్పుకొనవచ్చి భువనైక మాన్యలీల
నవతరించిన కృష్ణుడౌ ననగమించె
నరసవిభు కృష్ణరాయ భూనాయకుండు॥"

"పరిపంథి దోర్బల సమి
త్పరి పర్థిష్ణు ప్రతాప దహనారణివే
సరస కళాధోరణివే
నరసాధిప కృష్ణరాయ నాయకమణివే"

శ్రీ శ్రీ శ్రీ తుళువంశపయః వారావార రాకాసుధాకరా !!
జయీభవ, విజయీభవ, దిగ్విజయీభవా—

శ్రీ శ్రీ శ్రీ నాగాంబికా నరసింహరాయ జాయాపతీ
భాగ్యనిధానాఽ పరబిడౌజా !!
జయీభవ, విజయీభవ, దిగ్విజయీభవా—

శ్రీ శ్రీ శ్రీ త్రిలిఙ్గ కర్ణాటక దేశ సరోజసరోవరయుగ్మైక భాను
మండలశోభాభాసమానా !!
జయీభవ, విజయీభవ, దిగ్విజయీభవా—

శ్రీ శ్రీ శ్రీ కవిపండితమండనాయమానా పరధారానగరా
ధీశ్వరా !!
జయీభవ, విజయీభవ, దిగ్విజయీభవా—

[తెరవ్రాలును]

ఇది చతుర్థాంకము.

[ప్రవేశము]

(కటకపురపు కోటలో మహారాజాంతఃపురములోని తుష్టాదేవీసౌధమునకు జెందిన యుద్యానవనములో చేతిలో పూలునిండినబుట్టను దాల్చి విచారవదనముతో—ప్రవేశము భానుమతి - పుష్పములగోయుచు)

భానుమతి :

(నిర్వేదముతో నిట్టూర్పు నిగుడించి ఎంతో భర్తృదారిక యనుభవింపుచున్న వ్యధకు పారము గనుపట్టకున్నది. ఎన్నెన్ని రీతుల శైత్యోపచారము లొనర్చుచున్నను, బాధ శమింపలేదు సరిగదా! ఎన్నియో రెట్లధికమగుచున్నది.

"నిదురబోవదు రేబవల్నిముసమైన
ముట్టదాహార పానీయములను - విడదు
పడక జిక్కియు శల్యమై పాలిపోయె
బ్రాణవిషయక సంశయావస్థ గలిగె"

మేమేమి చేయగలము. అజ్ఞాతకులశీల నివాసవిషయుడగు నా రాజపుత్రునితో. పరిచయమైనది మొదలుగా నాయమస్థితి యొకవిధముగా నుండి యుండి, యిప్పటి కీవిధముగా బరిణమించినది—

(మరల గాఢముగా నిట్టూర్చి) తామరాకులతో దామరపూలతో దయానరొర్చిన శయ్యపై బరుండబెట్టి, తామరపాకులవీవనలతో విసరుచుంటిమి. పన్నీటితో దడపుచున్న యీ వివిధ పుష్పములను బైనగప్పుచుంటిమి. పచ్చకర్పూరముతో గలిపిన మలయజములదుచునే యుంటిమి. ఎన్ని చేసినను తాపభరమతిశయింపుచున్న దేగాని - ఇంచుకైననుపశమించుటలేదు - అహో ! మన్మధునిదుడుకుచేష్టలు - అతిలోక వైదుష్యవిభ్రాజమానయగు మా రాజకుమారికే యిట్టిచెట్ట

గల్పించినాడు - మా భర్తృదారిక నిట్టిస్థితినుండి యెటుల బ్రతికించుకొన
గలవారమో నాకు దోచుట లేదు. ఇప్పటికైన నా శూర శిఖామణి
యగు రాజపుత్రుడెవరో ? వాని దేశమెద్దియో ? మొదలగు వివరములు
తెలియగల్గినచో నాయమ బాధశమింపజేయుటకే దేని మార్గమూహింప
వచ్చును. అర్హుడైనచో పెద్దలకు దెల్పియో ? అనర్హుడైనచో మరొక
రీతిగనో తగిన తెరవు నరయవలయును - కాని ఇంతకును వానిజాడయే
గుర్తింపనేలేక పోయితిమే ! యేమి చేయగలము యెందరు వేగుల
నియమించియు-నేమేమి ప్రయత్నములొనర్చియు, నిందుకైన నాతని
నిజనామమును గూడ దెలిసికొనజాలకపోయితిమే ? ఒకవేళ నాతడెవరో
తెలిసికొంటిమే యనుకొందము. అయినమాత్ర మేమిలాభము. భరత
ఖండమునందిప్పుడున్న క్షత్రియవంశములలో నత్యున్నత వంశము దమ
దనునహంకారముతో నుండిన మా ప్రభువతనికి దమపుత్రిక నొసంగుట
కంగీకరింపవలదా ? భర్తృదారిక పడుచున్న సంతాపమును జూడజాలక
మా మహారాణిగారితో నీయమవిషయమెల్ల మెలమెల్లగా జెప్పితిమి.
వినియూ వేదనజెందినదే గాని, యాయమ మాత్రమేమి చేయగలదు.
ప్రభువుతో నిట్టి విషయమేమియును జెప్పసాధ్యముగాదుగదా !
[ప్రొద్దువైపు పాఱజూచి] అరే నేను వచ్చి చాలతడవయిపోయినది. పార్వతి
యొక్కరితయే మా రాజపుత్రిక చెంత నుండగలదా ? కోసినవరకే పుష్ప
ముల నీపూట కుపయోగించుకొందుము. నేనికత్వరితముగా నాచోటికేగ
వలయును. (నిష్క్రమించును)

ఇది ప్రవేశకము

ఓమ్

ఆంధ్రభోజుడు

(నాటకము)

పంచమాంకము

రంగము ౧

(కటకపురదుర్గమునందలి యంతఃపురములో, తుఖ్షాదేవి సౌధమున కుజెందిన యుద్యానవనమధ్యమునందలి మాధవీమంటపమునందు పద్మపత్ర - పద్మరచితశయ్యాపై విరహబాధ ననుభవింపుచు, తాపభారమున బొరలుచు, నిట్టూర్పులు నిగుడింపుచున్న దీనమూర్తి, కృశాంగి, తుఖ్షాదేవి, సమీపమం దుపచరింపుచున్న పార్వతియు ప్రవేశింపుచున్నారు)

తుఖ్షాదేవి :

దుర్భరము సఖి ! యీ బాధ దుర్భరము ! (కన్నీటితో నేడ్చును)

పార్వతి :

(చందనములది తామరాకు వీవనతో విసరుచు) ఊరడిల్లు మూరడిల్లుము విదుషీరత్నమవు నీవే యిటులైన నెట్లమ్మా ?

తుఖ్షాదేవి :

(తాప మభినయింపుచు) అయ్యయ్యో! ఎట్లూరడిలుమనుచున్నావే? యేమిజూచుకొని యూరడిల్లుదునే ?

రాగం - చక్రవాకం - రూపకతాళం

పల్లవి॥ ఎట్టులోర్తునె చెలియా? ఎట్టులోర్తునే చెలియా?
ఈ వ్యధాభరమ్మును నే ॥నెట్టులోర్తునే॥
అనుపల్లవి॥ కట్టడిదైవమ్ము నన్ను కడతేర్చక పోయెగదే ॥ఎట్టు॥
చరణం॥ కట్టా యీ తాప మెంతకాల్చుచున్నదే తనువును?
గట్టిగ విసరకు, నిప్పుల కణములు రాలుచున్నవి ॥ఎట్టు॥
2. తామరాకు వీవన నాకేమియు సుఖమొసగుటలేదేమో
మైకము గ్రమ్మెడు - నెంతయు బాధించెనమ్మ ॥ఎట్టు॥

పార్వతి :

(విచారమును గ్రుంగుచు) ఏమిచేయగలను తల్లీ! నీబాధ నుపశమింపజేయుటకు, నా శరీరమును బలిగా యిమ్మందువా? యిచ్చుటకు సిద్ధముగానున్నాను కాని, అంతకంటె నేనేమి జేయగలను రాకుమారీ!!

తుష్టాదేవి :

(విచారభారముతో కన్నులరమోడ్చి) అవును - అంతకంటె నీవుమాత్ర మేమిచేయగలదానవు (నిస్పృహ నభినయించును)

పార్వతి :

(నిట్టూర్పు విడచి) అప్పటికిని, నీ యీ స్థితిని మహారాణీవారికి దెలిపితిమి.

తుష్టాదేవి :

(రిచ్చవడి) అయ్యయ్యో! ఈ విషయమును మాతృ శ్రీవారికేల దెల్పితివే? పార్వతీ?

పార్వతి :

ఏమిజేతునమ్మా? నీ స్థితిజూచిన గుండెలు వ్రీలిపోవుచున్నవి. మీ రక్షణకై వారేదైన మార్గ మాలోచించగలరేమో యని మదిలో నూహించి యటుల జేసితిమి.

భానుమతి ;

(పూలబుట్టతో ప్రవేశించి) భర్తృదారిక కెటులున్న దే పార్వతీ'—

పార్వతి .

పూలుగోసికొనివచ్చుట కింత యాలస్యమేల జేసితివే! భానుమతీ?

తుష్ణాదేవి :

(తాపముచే నిటునటు కొట్టుకొనును)

భానుమతి :

(రాజపుత్రికను గాంచి, అయ్యో! నాతల్లి కెంత బాధగలిగినదమ్మా! నే బూలకేగుచుండ మహారాణీవారు నన్ను బిలువనంపి భర్తృదారిక కెటులున్నదని ప్రశ్నించినారు.

పార్వతి :

ఆ. తరువాత—

భానుమతి :

నేనిచటి వృత్తాంతమును సర్వము నివేదించితిని.

పార్వతి :

మహారాణీవారేమని సెలవిచ్చినారు?

భానుమతి :

కొంచెముసేపటిలో వీలైనచో ప్రభువులతో గలసిగాని-లేనిచో తామైనగాని వచ్చి చిరంజీవిని జూచిపోవుదుమనినారు.

తుష్ణాదేవి :

[విషణ్ణవదనముతో] ఏమిపని జేసితిరే? నేనిట్టిస్థితిలో వారి నెటుల దర్శింపగలను? ఏమని సమాధాన మొసగగలను? తండ్రిగారినిగూడ భిలుచుకొనివచ్చునా?

భానుమతి :

ఎవరు వచ్చిననేమి! నీవించుక యూరడిల్లి సేదదేరియున్నచో వారు వచ్చి మాటలాడిపోయెదరు.

తుష్ఖాదేవి :

(విచారభారముతో) (పరధ్యానముతో) అహో మందభాగ్యను మాన ప్రాణ సంరక్షకునికి దూరమై, మరణింపనుంటిని—

పార్వతి :

(వినజాలక చెవులు మూసికొని) అమంగళము ప్రతిహతమగుగాక. పరమాత్మా! మా రాజపుత్రిని రక్షింపుము. (పాఱజూచి) బాష్పవారిచే సిక్తమగుచున్నను మహభర్తృదారిక శోభ ద్విగుణముగ గన్పట్టుచున్నది.

జలకణ సిక్తమయ్యు జలజమ్ము మనోహరతన్వెలంగు - ను
జ్వలతరశోభచే వెలయు, వర్షకణమ్ములు నిండనార్ద్రమై
బొలిచెడు పూవుదీవ - యటులే - మనమందు నితాంతచింతనా
కులయగు రాజనందినికి గ్రొమ్మెఱుగిచ్చెడు బాష్పబిందువుల్॥

తుష్ఖాదేవి :

(మెల్లగా కనులువిచ్చి చెలికత్తెలను గాంచును)

పార్వతి :

(పైటచెరగుతో తుష్ఖాదేవి కన్నీటిని తుడుచును)

భానుమతి :

(దుఃఖముతో గద్గదకంఠయై). తల్లీ: నీ పాలిటి కెంత దుఃఖము ప్రాప్తించినదమ్మా?

తుఖ్కాదేవి :

ఈ మాటలకేమిగాని సఖీ! ఆ మహావీరుడు సంగర రంగమున, ముష్కర తురుష్కసైనికవధమును ముగింపబోవుచు, దన సైనికుల నుద్దేశించి, బిగ్గరగా పల్కిన వాక్యములు నీ కింకను మరపునకు వచ్చియుండవనుకొందును.

భానుమతి

(విచారముతో తనలో) ఆ రాజపుత్రుని మరపింప మే మెన్ని రీతుల బ్రయత్నింపుచున్నను మాటిమాటి కాతని స్మరణయే — ఎల్లప్పు డదే చింతతో వంత నందుచున్నది. (ప్రకాశముగ) వాటిని మరతుమన్నను మరువగలమా! తల్లీ!!

తుఖ్కాదేవి ·

(పరధ్యానముగా నాలోచింపుచుండి) ఆ వాటిని జెప్పుము.

భానుమతి :

"శరణనువాని గొట్టకుడు, శస్త్రవిహీనుల జంపబోకుడీ-
దురమున గాయముల్దగిలి ధూళిని బొర్లెడివారినెల్ల, నే
ర్పరచి చికిత్ససల్పుడు - శరంబులు పైబడ గ్రిందగూలియూ
పిరియును నాడక న్మొఱలబెట్టెడు దీనుల నుద్ధరింపుడీ"

తుఖ్కాదేవి :

(కన్నీరు విడచుచు) పగతురపై గూడ నింతటి దయావృష్టి గురిపించెడు నా ఘనునకు నామీద నింతటి నిర్దయ గలుగుటకు కారణము తెలియలేదు.

భానుమతి :

ఆయన యవస్థగూడ, నీ యవస్థకంటె దక్కువగా నున్నదని, నీ వెట్లూహించితివమ్మా తల్లీ!

పార్వతి :

అదియు నిజమే, మన మెవరమో యాయనమాత్ర మెటుల దెలసికొనగలుగును-

తుష్ఖాదేవి :

[ఆశ్చర్యముతో జూచి] అట్లాలగునంమాహా ?

పార్వతి :

తప్పకుండ, ప్రయాణవేళ నీవొసగిన ముక్తావళి దాల్చినప్పు డాత డాడిన మాటలు వింటిమిగదా ! కడకు గురుదేవునితో నీవనిన మాటలు వినినతర్వాత నెంతయో మురిసిపోయినాడుసుమా ! !

తుష్ఖాదేవి :

(దుఃఖపడి) అహో మందభాగ్యను, నా ప్రాణదాతకట్టి హృదయవేదనం గల్పించియు, నేనింకను జీవములతో నున్నదానను-

భానుమతి :

ఊరడిలు మూరడిలుము రాజపుత్రీ !

తుష్ఖాదేవి :

(దీర్ఘముగా నాలోచింపుచు దనలో) ఆ మహావీరుని మిత్రుడు తన శక్తియుక్తుల కొలది ప్రశ్నించినను - నా జాడ దెలుప నశక్తనైతిని. నా కిట్టిశిక్ష న్యాయమే తండ్రీ ! జగన్నాథదేవా ! ఈ వ్యథ యెట్టిదియో నే ననుభవింపుచుంటిని. నా ప్రాణరక్షకునకుమాత్ర మిట్టి వ్యథాభారమ్ము గూర్పకుము. వలయునేని నా ప్రాణముల బలిగొని యైన నా మహానుభావుని చల్లగా కాపాడుము ! !

[నమస్కరింపుచుండ తెర వ్రాలును.]

పంచమాంకము 1 రంగము

పంచమాంకము రంగము - ౨

(సింహాచలప్రాంతమున - శ్రీ విబోధానందాశ్రమ సమీపమునగల పూర్వ పరిచితారణ్యమునందు - శ్రీ విద్యానగర సార్వభౌముల స్కంధావారము, వివిధవర్ణ విరాజిత పటకుటీరములు బారులుతీర్చి వైవబడియుండును. గజఘీంకారములు హాయ హేషలు - సైనికులకోలాహలముతో - నాప్రాంతము శబ్దాయమానముగనుండును. సమయము సాయంకాలము అస్తమిత రవి కిరణప్రభావముచే పశ్చిమాకాశమత్యంత మనోజ్ఞముగ నొప్పారుచుండును. ప్రకృతశోభ సర్వజన హృదయముల నాకర్షింపు చుండును)

(సభామందిరమునకుగాను వేయబడిన పటకుటీరమునకు వెలుపల బారులుదీర్చి నిలువబడి - ప్రవేశము వందులు - మాగధులు - వైతాళికులు)

శ్రీ శ్రీ శ్రీ - ఆంధ్రకర్ణాటరాజ్య రమారమణా !! జయీభవ - విజయీభవ - దిగ్విజయీభవ - శ్రీ శ్రీ శ్రీ మూరురాయరగండా !! జయీభవ !!

శ్రీ శ్రీ శ్రీ - భాషాలంఘిత భూపాలభుజంగా జయీభవ ...

శ్రీ శ్రీ శ్రీ - తుళువవంశపయః పారావారరాకాసుధాకరా ! జయీభవ!-

శ్రీ శ్రీ శ్రీ - శత్రురాజ వదనరాజివిభాసిత, కేయూరకటకాది హాటకభూషణ విభాసురా !! జయీభవ !

శ్రీ శ్రీ శ్రీ - కారుణ్య రసపూరితాంతరంగా !! జయీభవ — జయీభవ !

శ్రీ శ్రీ శ్రీ - భీరుజనసంరక్షణౌచిత్య కటాక్ష వీక్షణా ! జయీభవ!

చక్కెర విలుకాని చక్కందనముగల్గి
చొక్కమౌ నార్వీటి బుక్కరాజు
సాకల్యముగ కీర్తి సర్వదిక్తటులందు
ప్రాకటస్థితి నిల్చునౌకువారు

కంటకరాజన్య గర్భంబుల గడంచి,
లీలచేమించు నందేలవారు
ధాటీ నిరాఘాట ఘోటీహత విరోధి
కోటులై వెల్గు వెల్గోటివారు

చండ తరశౌర్యులగు కురాసానివారు-
బూదహాలివారు మొదలగు భూమిపతులు,
కొలువ సింహాసనంబున గొలువుదీరు
రమ్యగుణపాళి శ్రీకృష్ణరాయమౌళి"

జయీభవ - విజయీభవ - దిగ్విజయీభవ !

"ఉదయాద్రి వేగ సత్యోద్ధతి సాధించె,
వినుకొండ మాటమాత్రన హరించె
గూటముల్చెదరంగ గొంపవీడగలించె
బెల్లముకొండ యచ్చెల్ల జెఱిచె
దేవరకొండ యుద్వృత్తి భంగముజేసె
జల్లిపల్లె సమగ్రశక్తిషులిసె
గినుకమీర ననంతగిరి క్రిందుపడజేసె
గంబంబుమెట్టు గ్రక్కున గదల్చె

"బలనికాయంబు గాలిమట్టులన యడచు
గటకమును నింకననుచు నుత్కలమహీశు
డనుదినమ్మును వెరచు నెవ్వనికి నతడు
రాజమాత్రుండె శ్రీకృష్ణరాయ విభుడు"

జయీభవా - విజయీభవా - దిగ్విజయీభవా -

"మునుకొనికొండవీటికడ మూఢతరుద్రుడు కృష్ణనందనున్
మనసిజునిన్దహించెనది మానుషమే ? నరసింహకృష్ణరా
యనృపతి, కొండవీటికడ నాహవభూమి, ప్రతాపరుద్రనం
దనుడగు వీరభద్రు గరుణామతిగాచె జగత్ప్రసిద్ధిగన్"

జయీభవ - విజయీభవ - దిగ్విజయీభవా -

"వర్ణనీయకీర్తి వైభవా ప్రభూతభూతి దృ
క్కర్ణకుండలావి తీర్ణ కర్ణ దీర్ణ హృద్భ్రమ
ద్దుర్ణయారి మానహారి దుర్భరాన కార్భటీ
ఘూర్ణమాన కొండపల్లి కొంతవీడు మండలా''

జయీభవ - విజయీభవ దిగ్విజయీభవా -

వందులు — మాగధులు — వైతాళికులు - ఓసరిల్లుదురు -

(తెరయెత్తుటతోడనే -పూర్వపరిచితములగు గండశిలలపై [జట్టడవిలోనివి] కూర్చుండి శ్రీ శ్రీ శ్రీ విద్యానగర సార్వభౌములు శ్రీ కృష్ణదేవరాయలు రామ కృష్ణకవితో సంభాషింపుచు ప్రవేశింపుచున్నారు)

శ్రీ సార్వభౌముడు

[నలువంకలబారజూచి, దీర్ఘముగ నిశ్వాసము వదలును]

రామకృష్ణకవి :

[ఉలికిపడి ప్రభువునుగాంచి] పూర్వస్మృతులు జాగరితములగు చున్నటులున్నవి. ప్రభువులకు

సార్వభౌముడు :

(కొంచెముసేపు మౌనముగానుండి విచారము జిప్పిలుచుండ) అవును సత్కవీంద్ర వచోమృతాస్వాదన పారవశ్యముతోడను - మణిమంజరీ మృదుమధుర సంగీత, హృదయంగమాభినయ - మనోజ్ఞకవితా చాతుర్య తన్మయత్వములతోడను పట్టుదలతో నిగ్రహించుకొనుచు వచ్చిన మనస్సు— భయంకరసంగర రంగస్థలముల, దురహంకారులై విజృంభించిన రిపువీరులతో, నిరుపమాన కౌశలమున దురంబొనరించుట తోడ మరపునకువచ్చి, యింతకాలమునుండి మానుకొనివచ్చుచున్న గాయము - ఈ చిరపరిచిత ప్రదేశములగాంచిన తోడనే సెలవైచి మరలబాధింపసాగినది.

రామకృష్ణకవి :

(భ్రూభంగ మొనర్చుచు) అట్లయిన నీస్కంధావారమును మరింత ముందునకు బోయి పైచినచో — బాగుగనుండెడి దేమో గదా!

సార్వభౌముడు :

(ఉద్రిక్తుడై) దీనివలన ప్రాణములేపోయినబోవుగాక — గురు పాదుల దర్శన మొనర్పకుండ ముందుల కెట్లు లేగగలము. చిరకాలాను భుక్తములగు నీ సుందరప్రదేశములు మాత్రము దర్శింపకుండ నెటు లుండగలము?

రామకృష్ణకవి :

కావున గురుపాదుల పాదసందర్శనమును వీడకుండ. నీరెండు దినములును వారిసాహచర్య భాగ్యమునే గలుగ జేసికొనుచుందము.

సార్వభౌముడు :

[అస్తిమితుడై] అది మరింత ప్రమాదకరమని భావింతును. నా హృదయము విదళనోన్ముఖమగు నగ్నిపర్వతమువలె నున్నది. ఈ స్థితిలో వారినంటిపెట్టుకొని యుండుటలో మహాపరాధము శుభ సూచనలున్నవి.

రామకృష్ణకవి :

(విచారమునిండినమనస్సుతో) అయిననిక కర్తవ్యమే లేదా? ఆ యగ్నిపర్వతమటుల ఫటాలున బ్రద్దలుగావలసిన దేనా?

సార్వభౌముడు :

(ఆమాటవినిపించుకొనకయే లేచిపోయి - మనోరంజనీ లతానికుంజమును సమీపించి, దానినించుకసేపు దడవుచు స్పర్శసుఖంబభినయించి, దానిపై ప్రవాలి

"ఇంచుకయైన మార్పుగనుపింపదు, నాటివిధమ్మె సొంపు గ
న్పించును, జందనద్రుమమునే తన తీవలు జుట్టుముట్టగా
నెంచగదగ్గ మార్పొకటియే - రమణీయత నా శకుంతలన్
గొంచెము సేయజాలునసుగుం జెలిలేదిట నెంతజూచినన్"

[నలువైపులబాఱజూచి] దీర్ఘముగా నిశ్వసించి]

"నాటి సౌందర్య వారాసి నాతలపున
దగిలినంతనె, హృదయమ్ము దావవహ్ని
పాలబడి, – మండి. మండి, తాభస్మమగును
ఎటులనీవ్యథ నకటా ! భరించువాడ"

(చింతాతిరేకమున - గనులలో బాష్పమునిండును)

రామకృష్ణకవి :

(నిర్విణ్ణుడై) తమయీాస్థితిగాంచిన నాచిత్తము తల్లడపడుచున్నది, మహామాత్యుల యోజనలకు విరుద్ధముగా దమ యీా స్థితి చైత్ర యాత్రాభంగకారి కాజాలదుగదా !

సార్వభౌములు :

(చింతదిగమ్రింగ బ్రయత్నమొనరించి పట్టుదలతో) అటులెన్నటికిని గాజాలదు మిత్రమా ? ఆరంభించిన నీ చైత్రయాత్రియిటుల సాగిపో వలసినదే – ఆంధ్రమహావీరుల పరాక్రమప్రకటన భీకరడిండిమధ్వాన ములతో నార్యావర్తమెల్ల బ్రతిధ్వనించిపోవలసినదే.

రామకృష్ణకవి

(సంతుష్టిలో) ధన్యులంసార్వభౌమా ధన్యులం మిము పతిగా బడసిన కర్ణాటాంధ్ర రాజ్యలక్ష్మి పరమధన్య–

సార్వభౌములు :

(ఆకాశములక్షించి వ్యథాభరముతో) కొలిమినుండి కాచి యిప్పుడే వెలికిదీయుచున్న యయోగోళమటుల బ్రాగ్దిక్కునందు చంద్రుడుద యించుచున్నాడు. పూర్ణిమ నేడేగదా !

రామకృష్ణకవి :

అవును. మిత్రమా ! పూర్ణిమ నేడే ! (ఆకాశముపలక్షించి)

"సాధుజనుల కాజన్మ విరోధులైన
మ్రుచ్చులకు దైవమితడు తమ్ములకువైరి
యందులకుగాదె ఛాయాగ్రహమ్ములతని
మీదికిందూకి రాకల గ్రమ్మంగుచుంట"

సార్వభౌముడు

(మిగులబాధనభినయించి) మిత్రమా ! ఇకనాపుము.

రామకృష్ణకవి :

[పశ్చాత్తాపమునభినయించి] ఈ స్థలమహిమయే యట్టిది. యేమి పల్కినను మా ప్రభువుల గష్టపెట్టుటకే యగుచున్నది. ఇక నేను మౌనమునే యుపాసింతునుగాక.

సార్వభౌముడు

(బాధతో తాపమునభినయించి) మన్మధుడనంగుడేల యయినాడు ! అంగములేనివాడీరీతిగ నన్ను బాధింపగలడా ? (ఆకాశముపలక్షించుచు నంజలిఘటించి) భగవాన్ మకరధ్వజ !! విరహిజనదర్పదళనద్విభుజ !

"గట్టిగ బుష్పబాణముల గర్ణములంటగలాగి, డెందము
న్గొట్టుము - దానికంటెనిక గొప్పపనుల్మరి యేమొనర్తువీ
పెట్టెడిబాధ గుండియలు గ్రీలగజేసిన జేయనిమ్ము యి
ప్పట్టున బ్రాణము ల్తనువుబాసిన బాయగనిమ్ము - దర్పకా

రామకృష్ణకవి :

(ఉలికిపడి రెండుచెవులు మూసికొని) అమంగళము ప్రతిహతమగుగాక - ప్రభూ ! యీదర్పకునిధాకకిటులైతిరా ! (తనలో)

'శతసహస్ర ధనుర్ధర పతుల, ద్రుటిని
గెల్చి చెండాడు మాప్రభుసింహ మకట !
చెఱకు విల్కానిచేతికి జిక్కియెటుల
దల్లడిల్లుచునున్నాడు ? దైవమాయ !!"

విబోధానందస్వామి :

(గండశిలమాటునుండి యాకస్మికముగ ప్రవేశించి నవ్వుచు) వత్సలారా ! జీవితములో నెప్పుడో యొకమారు ప్రతివారికనుభవములోనికి వచ్చున దేగదా యిది.

"ఒక పదార్థము రెండుగా నుత్తరించు
మనధనుర్ధరు లెందరో గలరు గాని
రెండినైక్యమ్ము బఱచెడు పృధులశక్తి
గల మహాత్ముండు మారుడొక్కరుడగాడె ?"

సార్వభౌముడు :

(గండశిలనుండి దుమికి గురుదేవులకు నమస్కరించును)

రామకృష్ణకవి :

(గండశిలనుండి దుమికి గురుదేవులకు నమస్కరించును)

విబోధానందస్వామి :

(వారిర్వురిశిరములపై చేతులుంచి సంతోషముతో) దీర్ఘాయుష్మంతులు గండు. అభీష్టసిద్ధి శీఘ్రముగనే యగునుగాక.

రామకృష్ణకవి :

ఈయసమయమున దామిటకు దయచేసితి రేల ?

విబోధానందస్వామి :

ఈ పర్వదినంబున సాధింపదగిన నొకయోషధికొఱకు చంద్రోదయ సమయమున వెదకుచు – నిటువచ్చి మీా సంభాషణమును కొంతకుకొంత వినుటతటస్థించినది. (రాయలనుగాంచి) వత్సా ! విజ్ఞాననిధివి సర్వవిద్యా రహస్యవేదివి – ధీరోదాత్త నాయకలక్షణ విలక్షితుడవు నీవుగూడ నిట్టులగుదువనియూహింపనైతివి సుమా !

సార్వభౌములు :

(లజ్జనొంది శిరమువాల్చి గురుదేవుని పాదములగాంచును)

విబోధానందస్వామి

వత్సా ! విజయుని యపరమూర్తివై విజృంభించి శతృరాజుల నిర్జించి, కవిపండితమండలి నాదరింపుచు కళాసర్వసముద్ధరింపుచు ధర్మముదప్పక ప్రజల బాలింపదగిననీవు బేలవై యిటులగుట **తగునా !**

కర్మవశంబున స్సగతి గల్గును సర్వము - విజ్ఞులెల్ల నా
మర్మము వెల్లడింప వినమా ? గతజన్మసహస్రలబ్ధమౌ
కర్మము జీవులన్నల జగత్తున కీడ్చుచు నేగుచుండు, దా
శర్మముగోరు జీవులకు శ్వాసయు బీల్ప స్వతంత్రమున్నదే ?

దట్టముగా హిమమాచ్ఛాదింపుచున్నది – ఆశ్రమములోని కేగుదుమురండు. ((శ్రీ) విబోధానందస్వామివుందును – వారిద్దరును వెనుకను ఆశ్రమముదిక్కుగా నడతురు)

[తెర వ్రాలును]

ఇ ది ప ం చ మా ం క ము

ఓమ్

ఆంధ్రభోజుడు

(నాటకము)

షష్ఠాంకము

రంగము ౧

(స్కంధావారముమధ్య సార్వభౌముని రహస్యాలోచనాపట కుటీరము రహస్యముగ సంభాషించుచు సార్వభౌములు తిమ్మరుసుమంత్రియు ప్రవేశింతురు)

తిమ్మరుసుమంత్రి :

వత్సా! ఈకార్యము నీవాలోచింపుచున్నంత సులభమైనదికాదు ఆ పాత్ర సామంతు లెంత శూరశిఖామణులో అంతట యుద్ధనీతి విశారదులు. ఇక ప్రభుభక్తి పరాయణతయందు వీరిని జెప్పి యితరులను జెప్పనలయును.

సార్వభౌములు :

దండోపాయము వీరియం దుపయోగింపడందురా!

తిమ్మరుసుమంత్రి :

(తల నడ్డముగద్రిప్పుచు) అవును వీరియందు దండోపాయము ఫలకారికాకపోగా మరింత విషమింపవచ్చును.

సార్వభౌములు ;

మన బలముతో వీరి దుర్గముల నెల్ల వరుసగా జయించుకొనుచు పోయినచో వీరు లోబడిపోరా ?

తిమ్మరుసుమంత్రి :

(నవ్వి) కటకముపై కెత్తివచ్చిన శత్రురాజులెల్ల జేయుపని యదియేయని వీరెరుగకపోలేదు అందుచే: నా రణ నీతిని సులభముగా నిరుపయోగ మొనర్తురు.

సార్వభౌముడు :

(ఆశ్చర్యము నభినయించి) ఆదెటులసేతురు ?

తిమ్మరుసుమంత్రి :

దానినే చెప్పబోవుచుంటిని. ఇదంతయు ఘోరారణ్యప్రదేశము దీనినెల్ల మన బలములతోగూడి చల్లగాదాటి యొక దుర్గమును ముట్టడింతుమనుకొనుము దుర్గములోనివారు మన కొలదిసేనతో యుద్ధమొనర్చుచునే రహస్యమార్గములగుండ వారి సంపదను - సేనను - దాటించి వారి ప్రభువులతో గలసి కుటుంబసమేతముగా నేగి సమీప భీకరారణ్య మధ్యమున దమ రక్షణకొఱకు నిర్మించుకొనియున్న నభేద్యములగు మండల దుర్గములలో జేరిపోవుదురు. వాటి యానుపానులెల్లను, వారికిదక్క మరెవ్వరెరుగజాలరు. మన సైన్యము లా దుర్గముపై ముట్టడిచేసిచేసి, విసిగి, నిర్నిద్ర పరాక్రమముతో లగ్గల కెగ బ్రాకి లోనికేగి ద్వారముల దెరచి సేననెల్ల లోనికి జేర్చుకొనువేళకు, ఆ మనతో పోరుచున్న కొలది సైన్యముగూడ రహస్యమార్గములంబడి పలాయితమగును. ఇంతపనిజేసి జయించిన మనకు కడకు లభించునదేది? ఏమియులేని శూన్యదుర్గము మాత్రమే వానిని స్వాధీనపరచుకొని, యందు మన సైన్యమును కొంత నిల్పి, వారికి భోజనాది పదార్థముల సమకూర్చి ముందునకు సాగుదుము. అటుల నాలుగైదు దుర్గముల స్వాధీన మొనర్చుకొనుసరికి మన సేనయు తరిగిపోవుచుండును. వస్తుసరఫరాలుగూడ తరిగిపోవుచుండును. పోవుకొలదిని శత్రుదేశము మన రాజ్యమాతకు దూరము. సరఫరాలందుట యెంతయో కష్టమగు

చుండును. మనము మన దేశమునుండి మరికొంత సైన్యమును బిలిపించు కొనవలసియుండును. ఆహారాదికము మరింత కావలసియుండును. శత్రు రాజ్యప్రజలు మన కేవస్తువులును లభింపనీయరు. ఒకవేళ లభించిన నవి విషలిప్తములైయుండును. తృణజలాదికమెల్ల విషమయమై గుఱ్ఱములు, యేనుగులు, సైన్యము బహుళముగ మరణింపసాగును మనముపోయి పోయి రాజధాని సమీపింపబోవుసరికి మండల దుర్గములలోని సామంతులు వారి సైన్యములతో వెడలి మనము జయించివచ్చిన వారి దుర్గములనెల్ల రహస్యమార్గములగుండ జొచ్చి యే యర్ధరాత్రముననో అందుంచివచ్చిన మన సేనలనెల్ల నాశనమొనర్చి మరల దుర్గముల స్వాధీనమొనర్చుకొని యందలి యాహారాదికమును, మారణాయుధములతోగూడ వశమొనరించుకొనుటయేగాక మనకు వచ్చుచుండు వస్తుసగధరాల నడ్డగించి కొల్లగొట్టసాగుదురు. మన సైన్యములు రాజధానిని ముట్టడించువేళకు ఆ సామంతుల సైన్యములెల్ల మన సైన్యముల ముట్టడించి, మనచుట్టును చక్రబంధనము గావించును. లోనుండి ప్రభుసైన్యములతో సమరము పైనుండి సామంత రాజ సైన్యములతో సంగరము. తిండిలేదు. క్షుత్పిపాసలతో సంతర్యుద్ధము ఆయుధములు తరిగిపోవును. ఆ ద్విముఖరణమునం దడక త్తెరలోని పోక గతి బట్టును. వత్సా! ఆలోచింపుచుంటివా? మనసునకు వచ్చుచున్నదా?

సార్వభౌములు :

(ఉద్విగ్నులై) అప్పాజీ! అటులైన కటక రాజును జయించుట మనకు సాధ్యముకాదందురు.

తిమ్మరుసుమంత్రి :

నేనటులనుటలేదు. కేవల బాహుబలమును నమ్ముకొని దండోపాయము మాత్ర మవలంబించువారిగతి యిటులగునని చెప్పుచున్నాను.

సార్వభౌముడు :

(ఆలోచింపుచు) సరి యీ విషయమై మీరనునదేమియో సెల
వుండు.

తిమ్మరుసుమంత్రి :

అందులకేగదా! పెద్దలు నాలుగుపాయముల నిర్దేశించినారు. సామ దాన భేదములు మూడును కార్యకారులు కానప్పుడే దండోపాయమును నమ్ముకొనవలయును.

సార్వభౌముడు :

(ఉద్రిక్తుడై) అప్పా! నేటితో నాంధ్ర కర్ణాట దేశములు పర రాజుల పాలనకు జిక్కి-పజిస్కు-గాక (శ్రీ) హరిహరరాయ బుక్క-రాయ సంపాదిత - (శ్రీ) విరూపాక్ష దేవకృపా కటాక్ష రక్షిత విద్యా నగర సామ్రాజ్యము విధ్వస్తమైపోవదగిన యోగమున్నచో బోనిండు-ఆంధ్ర మహావీరుల పౌరుషాగ్ని జ్వాలలు జల్లారిపోవలసియున్నచో నటులనే గానిండు. భగవదిచ్ఛ యెటులున్న నటులగాగలదు - కాని కటక రాజును జయింపకయే వెనుదిరుగుట నా యభిమతముగాదు-

తిమ్మరుసుమంత్రి :

అటులనే వత్సా! ఏమంత యుద్రేక మందెదవు నేను మాత్రము నీ యభిమతమునకు వ్యతిరేకినా? రాగల కష్టసుఖములం గూర్చి యాలోచించుకొను చున్నారము. నేను ముందే చెప్పియుంటినిగదా! నా నీతికి సాధ్యము గాకపోయినపుడు మాత్రమే నీ చేతికి బని తగులగలదని, నామాట కెదురుచూచుచుండుము. ఇప్పుడొక చక్కని యుపాయము స్ఫురించినది- "అహం హితత్కరిష్యామి - పరంపురుషకారతః - దైవం హీనమయాశక్యం"

సార్వభౌముడు :

(అంజలిబద్ధుడై) నా యెరిగినింతవరకు తమ ప్రయోగ కౌశలము వ్యర్థమగుట - జరుగని కార్యము. అప్పాజీ!!

"నాదు సంశయ ముడుపుకొనందలంచి
తమ్ము నింతటి లోతుగా దరచినాడ
చణకపుత్ర యుగంధరో శనుల మించు
ధీమహిమ మీద ననుమాన దృష్టిగాదు"

తిమ్మరుసుమంత్రి :

(స్థిమితతనంది) వత్సా! వృద్ధులగు మేము చిరకాలము జీవించి యుండ జాలము గదా! కావున సకల కళావిశారదుడవు - మహావీర శిరోమణివగు నీవు - రాజనీతియందు గూడ పరిపూర్ణతనొంది - సంధి విగ్రహాదుల మర్మముల మథించి - బుద్ధిబలముచే శత్రునాశ మొనర్చి- దుష్టశిక్షణయు శిష్టరక్షణయు, ధర్మసంస్థాపనయు నొనర్చుటకు కంక ణము ధరించి దేశమాతృ దుఃఖవిమోచన మొనర్చుచు నూరేండ్లు వర్థిల్లుము.

సార్వభౌముడు

(వినీతుడై) మీ యానతి శిరమునదాల్చు వాడను.

తిమ్మరుసుమంత్రి :

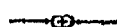
తక్షణ మిచటనుండి స్కంధావారము నెత్తివేసి, సామంత దుర్గ ముల జోలికేగక మనసైన్యములెల్లను, కటకపురిపైకి నడువ నాజ్ఞాపిం పుము- ముహూర్తకాలములో నీ యాజ్ఞ, పంచక్రోశ పరిమితముగా కుటీరములు వైచికొనియున్న సైన్యములకెల్లనంది - బయలుదేరవల యును - (తెరపడును)

ఇది షష్ఠాంకము.

ఓమ్

ఆంధ్రభోజుడు

(నాటకము)

శుద్ధవిష్కంభము

(కటకపురముకడకు సమీపమునందు - వేయబడియున్న శ్రీకృష్ణదేవరాయుని స్కందావారమునకు కొంచెము దూరముగానున్న యొకచెట్టుక్రింద గూర్చుండి రహస్యముగ మాటలాడుకొనుచూ సార్వభౌముని సేనానాయకుడొకడును - చారనాయకుడొకడును ప్రవేశింతురు.)

సేనానాయకుడు :

ఓఢ్రులతో మనకు భయంకరమగు సమరము జరుగగలదని మేమాస పడుచుంటిమి. కాని యీ జగపతి యేమియు సందడి చప్పిడి లేకుండ లొంగి రాజీకివచ్చినాడేల ?

చారానాయకుడు :

(రహస్యముగ) గోడలకు చెవులుండు నందురు. ఇచ్చట గోడలు లేకున్నను చెట్లున్నవిగదా ! చెట్లకు గూడ చెవులుండునేమో ? అది యంతయు నెట్లున్నను మహామాత్యులవారి బుద్ధి ప్రభావమును నుతింపక తప్పదు–

సేనానాయకుడు :

(రహస్యముగ) అదెట్లు జరిగినది ?

చారనాయకుడు :

(రహస్యముగ) అది దేవరహస్యము. మనమా మాటల నాడు కొనుట ప్రమాద కారణము.

సేనానాయకుడు :

(జనాంతికముగ) ఆ రహస్యము విన గుతూహలమగుచున్నది - దయతో నెరిగింపజాలవా ?

చారనాయకుడు :

మన మా ప్తమిత్రుల మనుమాట నిజమేకాని, శ్రీవారి సొమ్ము దిని బ్రతుకుచుంటిమి - ఇది రాజరహస్యము - ఇది వెల్లడించుటనాకు న్యాయమే యగునా ?

సేనానాయకుడు :

(చారనాయకుని రెండుచేతులంబట్టుకొని) ఏ రహస్యమైనను-ప్రయోగ కాలమున గూఢముగ నుండదగినదే, కాని, ప్రయోగించుటయు-శత్రు రాజు లొంగివచ్చుటయు నైనది. వియ్యమొందుట కాయత్తమగు చున్నాడు.

చారనాయకుడు ;

అట్టి యెడ నే మరింత గోప్యముగనుండుట యావశ్యకము. ఇది పరుల ప్రయోగ కౌశలమనియుచు - తాము మోసపోయి మూఢు లమైతిమనియును శత్రువునకు దెలిసినచో నెంతటి విపరీతఫలము గలుగునో తెలిసికొనుము !

సేనానాయకుడు :

మిత్రమా ! సావధానుడనయితిని - ఇది మహామాత్య శేఖరు లగు నప్పాజీ వారి ప్రయోగ కౌశలమని యెరిగియుండియు, నాకు

జెప్పుమని నిన్ను బాధించుట నా తెలివి లేమియే యగును. పోనిమ్ము చల్లగా మరికొన్నాళ్ళ కడయే తెలియునులే.

చారనాయకుడు :

ఆ మాత్రము నిదానము నీకుండినచో నన్నింత నిర్బంధింప జాలవు సుమా !

సేనానాయకుడు :

(చారనాయకుని యంగీ జేబులోనున్న యొక పత్రికను లాగుకొనును)

చారనాయకుడు :

(కొంతసేపు పెనగులాడి సేనానాయకునికి జిక్కకుండ జేయుటకు సాధ్యము గాక నిరాశ జెందును.)

సేనానాయకుడు :

(పత్రికను దీసికొని మడతవిప్పి యిటుల జదువును.)

"శ్రీమతు కర్ణాట సింహాసనాధ్యక్షు
డగు కృష్ణరాయ ధరాధినాధు
డల పదారుగురు పాత్రులకు సంప్రీతి బం
పిన సులేఖంబులు - మిమ్ము మునుపు
గజపతిరాష్ట్ర దుర్గవిశేషములనుండి
మెలుపుగా బలికిన పలుకుబడుల
తీరు వ్రాసితిరి, మీకోరినట్లనె ఘనా
భరణదుకూల ముల్పంపినార.

మట్లనే రేపు జగడాని కరుగుదెంచి
నట్ల జనుదెంచి మాచేతి కతని మీరు
పట్టియిచ్చిన యపుడ, మీపట్ల మేము
కొదువపడకుండ నడిపించుకొనెద మెపుడు"

(అని చదివి దీర్ఘముగా నాలోచింపుచుండును.)

చారనాయకుడు :

మిత్రమా! చదివితివిగదా! ఇక నిచ్చివేయు మా పత్రికను-

సేనానాయకుడు.

(తలద్రిప్పుచు) ఉహూ - ఈ పత్రిక నీకడనేల యున్నదో తెలియ చేసినచో-

చారనాయకుడు :

నేను నీకది తెలియజేసినచో - రాజరహస్యమెల్ల వెల్లడిజేసి నట్లే యగును ఇక నేను దాచిన దేముండును ?

సేనానాయకుడు

(బతిమాలుచు) సఖా ! మనమాబల్యమిత్రులముగదా! నా యొద్దను నీ వారహస్యమునుదాచుట భగవంతునకిష్టములేకయే నాకీ పత్రికను దొరకినట్లొనర్చినాడు.

చారనాయకుడు.

(నవ్వి) అటులేయనుకొమ్ము. నేను పదునారు పత్రికలే తయారు చేయవలసియుండ మరొకపత్రికగూడ పొరపాటున వ్రాసి దానిని నా యంగీజేబునందుంచినాను. అదినీకంటపడుట సంభవించినది.

సేనానాయకుడు.

(బ్రతిమాలుచు) మిత్రమా! నాకుమాత్రము తెలియదా ? రాజ రహస్యగోపనమును గూర్చి - నీవే ప్రమాణముగోరిన దానినొన ర్చెదను. నాకావిషయమును విశదపరుపుము.

చారనాయకుడు :

భద్రము :- ఏమాత్రమిది వెల్లడియైనను మన యిర్వురి ప్రాణ ములమీదికి వచ్చుననుమాట మదినుంచుకొనుము. ఇట్టివే పదునారు

వ్రాసి — పదునారు పేటికలలో నమూల్య వస్త్రాభరణాదికముంచి, పేటిక కొక్క పత్రిక చొప్పున పైనుంచి సీళ్లువేసి చారులకే రాజభటుల వేషములువైచి పదునార్గురు సామంతుల దర్శనమునకేగునాయకుల నటింపుచు కటకేశ్వరుని భటులకు దొరికిపోవునట్లొనర్చినారు. వారు మనభటులం దోడ్కొని తమ ప్రభువునకప్పగించినారు. కటకేశ్వరుఁడు ఆ పేటికల నెల్ల బగులగొట్టించి అందలి యమూల్యోపాయనములను పత్రికలను గాంచి వాటిం జదువు తోడనే — తనసామంతులెల్ల దన్నుబట్టి యొసంగ రాయలతోటి రాజీపడియున్నారని నమ్మి గుండెలలో నగ్ని పర్వతములు బ్రద్దలుకాగా — కంచెయె చేనుమేయదొడగినపుడిక నుపేక్షించుట ప్రమాదమని భీతిజెంది 'నాపుత్రికనొసగి వివాహమొనర్తుము. కాన నిక యుద్ధముతో బనిలేదని మన సార్వభౌములకడకు రాయబారమంపినాడు. తెలిసినదా ?

సేనానాయకుడు :

(విభ్రాంతుడై) తెలిసినది మిత్రమా! ఔరా! మహామాత్యశేఖరుల శేముషీ విశేషము ?

చారనాయకుడు

(అతనికడనుండి పత్రికంగొని దాచి) కడుంగడు జాగరూకతతో మెలగుము మిత్రమా! మనమందరము తెలివిగలవారమనియే దలంతుము గాని మనకంటె గోటిరెట్లు మించిన ధీమంతుల విషయమై యెటుల మెలగదగునో తెలిసి కేవలము జాగ్రత నుపాసింపక తప్పదు.

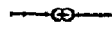
ఇది శుద్ధవిష్కంభము.

(నిష్క్రమింతురు)

ఓమ్

ఆంధ్రభోజుడు

(నాటకము)

సప్తమాంకము

రంగము ౧

(కలకేశ్వరుని యంతఃపురములో మహారాణి పద్మావతీదేవి సౌధమునందు చంద్రకాంత శిలానిర్మితాలంకారశాల. పార్వతియు భానుమతియు తుష్టాదేవి నలంకరింపుచుందురు. మహారాణి పద్మావతీదేవి, స్వర్ణపేటికలోనుండి, యమూల్య రత్నాభరణములను దీసి వారికిజూపుచు నచ్చినవాటి నొసగుచు, నచ్చనివాటిని మరల పేటికలలో జేర్చుచుండును. దూరముగ వృద్ధప్రతీహారిణి యొకతె నిలువబడి లోనికెవ్వరిని రానీయక కావలి గాయుచుండును)

పద్మావతీదేవి :

(విచారముతో) పూజ్యులగు మీతండ్రిగారి యాజ్ఞల నెప్పుడు దలదాల్చెడిదానవే — యిప్పుడీరీతిగా విముఖత జూపించుచుంటివేల తల్లీ?

తుష్టాదేవి

(మౌనముతో నేమియు మాటాడ కూరకుండును)

పద్మావతీదేవి ;

సకలకళావిశారదవు — సుక్షత్రియ ప్రసిద్ధవంశసంజాతవు — నీవే మన వంశగౌరవ రక్షణమునకు కంకణము దాల్పకున్నచో —

తుష్కా దేవి.

ఎవరు కోరి తెచ్చుకొనిన వ్యధాభరమును వారే యనుభవింప వలయునుగాని, వేరెవ్వరు పోగొట్టగలరమ్మా?

పద్మావతీ దేవి.

దీని నెవరు కోరి తెచ్చుకొనిరితల్లీ? పవిత్ర గాంగవంశసంజాతవు నీవొక దాసీపుత్రున కిల్లాలువు గావలసివచ్చెననిగదా!

తుష్కా దేవి

(చివాలునతిరిగి తల్లివైపు గాంచి కోపముతో) ఆ తప్పెవరిదమ్మా? ఇందులో మేమొనర్చిన యధర్మమేమున్నది? - మహావీరులకు దిగ్విజయయాత్ర యొనర్చుట దోషముగాదుగదా! వారిని శక్తియున్నచో జయింపదగును లేనిచో లొంగిపోవలయును - ఇదియును - లోక మర్యాదయే - మనకు యుద్ధము వలదు. మా బిడ్డనిచ్చి వివాహమొన ర్తుము. సంధి చేసుకొందమున నొప్పుకొనుట మాత్రము దోషమెట్లు గును, ఇందు వాని దోషములేదు. ఇక నావిషయమా తలిదండ్రులు తమ బిడ్డ కెవ్వరిని భర్తగా నిర్ణయించిరో వారిని వివాహమాడి సేవిం చుట ధర్మమేగాని దోషముగాదే? అట్టి భర్తను కపటోపాయముల జంపి విధవవుగమ్మని బోధించుట దైవ స్వరూపులగు తలిదండ్రులు చేయదగిన దేనా?

పద్మావతీదేవి

కాకేమి ప్రాణవిత్త మాన భంగాదులగు నాపద్ధర్మములలో జేర్చి విధిలేక మీ తండ్రిగారు నిన్నొక కత్తికొసగి పెండ్లిచేయగనే నీకాతడు భర్తయైనాడా?

తుఖ్యా దేవి.

అపద్ధర్మములన నిట్టివేనటమ్మా! వాచా మనోదత్తాదులగు సప్తవిధ కన్య కలుగును. నగ్నివలె కులమును దహింతురని ధర్మశాస్త్రములు ఘోషింపుచుండగా కత్తికొసగి పెండ్లి జేసినను ఖేటకమునకొసగి పెండ్లిచేసినను వానిపేరుతో నేగద పెండ్లి జరిగినది. ప్రతి గృహీత యాతడేగద. కన్యాదాన సంకల్పములో మా యుభయుల గోత్ర నామములు, మా యుభయుల పితృ పితామహ నామములు జెప్పుట జరుగ లేదా ?

పద్మావతీ దేవి.

అదేమోనమ్మా నాకేమి తెలియును. ధర్మాధర్మ నిర్ణయ మెనర్చుభారము మన యిర్వురిమీదను లేదుగదా! ఇది మీ తండ్రి గారి యాజ్ఞ, గావున చేయుమని చెప్పితిని.

తుఖ్యా దేవి.

(మొగము చిట్లించుకొని) వారిట్టి నీచములు, నింద్యములగు, నాజ్ఞల నొసగువారుకాదు. వారున్నతవంశ క్షత్రియవీరులు — శత్రువుతో పోరాటమున వారు విజయమో వీరస్వర్గమో - జెంద నభిలసించు వారేగాని, ఇట్టి షడ్యంత్రకార పద్ధతుల నామోదింపరని నే ననుకొనుచున్నాను.

పద్మావతీ దేవి.

ఏమిజేతుమమ్మా! పరిస్థితులటులవిషమించుటచే —— పరమ విశ్వాసమిత్రులని నమ్ముకొనిన పాత్రసామంతులెల్లరు మన పగవానితో చేతులుగలుపుటచే —— ఇటుల జేయవలసి వచ్చినది - (తుఖ్యా దేవి రెండుచేతులబట్టుకొని) మాతల్లివిగదా - తప్పక నీవీకార్య మాచరించి మనవంశ గౌరవము గాపాడక తప్పదు.

తుష్టా దేవి :

(విసువుతో) శత్రువుతో పోరుసలుపజాలకలొంగిపోయి వానికి కూతునిత్తుమని సంధియొనర్చుకొని, పెండిలియొనర్చి, యా కూతు నత్తవారింటికంపి, అల్లుడు నిద్రింపుసపు డసిగొని కుత్తుకను త్తరింపు మనియో ? పానీయాదులలో పాషాణము గల్పుమనియో జెప్పి, యావిధమగా జేయించుటలో వంశగౌరవ రక్షణమున్నదటమ్మా ?

పద్మావతీ దేవి :

నీ వెటులైనను ప్రాణత్యాగమునకు సిద్ధపడియే యుంటివిగావున నీకార్యము నీకసాధ్యముగాదుగదా !

తుష్టా దేవి :

(హేళనగా) నిజము నిజము. నేను ప్రేమించియున్న నా ప్రాణ దాతను మీరు వెతికించి తెచ్చినాపతిగా నొనర్పకుండుటచే నేను విరక్తనై ప్రాణత్యాగ మొనర్పసిద్ధపడితినిగాని మీరెవ్వరికోయోడి నన్నొసగి పెండ్లిచేసి యత్తవారింటికంపుచు - నటకేగి నీవెటులను జావనెంచినదాన వేగాన యెటులైనవానింజంపి నీవు జచ్చిపొమ్మనుట యెంతయనుగ్రహము ? వానియింటిలో వానింజంపి, వానిపరిచారకుల చేతిలో కుక్కకన్నహీనముగా ననుజావుమని చెప్పుటకు నీకు నోరెట్లు వచ్చినదమ్మా ?

పద్మావతీ దేవి :

(అయిష్టముతో) మరినీవు జేయదలచిన దేమిటి ?

తుష్టా దేవి :

మనము పౌరుషముగలవారమైనవానితో రణమొనర్చి గెలువ వలయును, లేదేనినాశనముగావలయును. గానిచో ధనకనకవస్తు వాహ

నముల నొసగి సంధిచేసుకొనవలయును - అంతేగాని కొమరితనిత్తు
మని పెండ్లిజేసి యల్లుని జేసుకొని జాటుగా జంపించుట క్షత్రియ
ధర్మముగాదమ్మా -

"పద్మినింగొనిపోవ, వాంఛించిన తురుష్క
సార్వభౌము నెదిర్చి సంగరమున
భీమసింహాదులౌ వీరులు రసపుత్రు
లస్రమ్ము ప్రవహించునంతవరకు
హరులనన్బోరాడి మరణింప - కాంతలు
జోహారొనర్చి, వివాహమునకు
బోవు పేరంటాండ్ర పోలుపున వహ్నిలో
బడి ప్రాణములు గడ్డిపరకలనగ"

గీ॥ వదలిపెట్టరె ?- క్షత్రియ పౌరుషం బ
నంగ నటులుండవలెగాని - యంగనలను
నడుమ నడ్డముబెట్టి, ప్రాణములుదోచు
కొనుట రాచకులానికి గూడునటవె ?"

మీరుజెప్పెడి యీ నీచవుబనిమాత్రము నేనొనరింపలేనమ్మా.

పద్మావతీదేవి ;

[దుఃఖించుచు పద్ధతిమార్చి] అయ్యయ్యో ! కుమారీ ! కడకు
దుర్విధి నీకెట్టివ్రాతనువ్రాసెనమ్మా ! తల్లీ !

ప్రాణములు మీదు గట్టి నిన్బడసినాము
ప్రేమ నల్లారుముద్దుగా బెంచినాము
సకల విద్యల జెప్పింప జాలినాము
కడకు మృత్యు గృహంబున, కడగిపోవ
నంపకాల్సేయుచున్నార మమ్మ, యిపుడు.

తెలిసి తెలసి మృత్యుదేవతయొడిలోకి
బంపినటుల ముద్దుపట్టి నకట!
బంపుచుంటి మిపుడు భర్తృగేహమ్మున
రేణము న్వ్రకాని కిచ్చినటుల.

నిన్నిటులంపకాలొనర్చి యిక నేనీ భూమిమీద నెటుల జీవింపగలనేతల్లీ!

తుష్ణాదేవి :

(అసహ్యముతో) కోరికావలయునను కొని, చేసినపనికింతటి దుఃఖ మందనేలనమ్మా? చావును దప్పించుకొనువారెవ్వరున్నారు? మన ధర్మశాస్త్రములెల్ల మరణము జీర్ణవస్త్రవిసర్జనముకంటె నితరము గాదని ఘోషింపుచున్నది. అందును సుక్షత్రియ వంశజనితలము.

వీరాధి వీరపత్నులు-
వీరుల మాతలును - స్వయము వీరాంగనలున్
భారతభూమి జనించిన
వారలు మరణింప దుఃఖపడుదురె? తల్లీ!!

భగభగమండెడు వహ్నికాహుతియయి
గడియలో ప్రాణముల్విడుచు వారు
బారెడుత్రాటితో బంధంబు గళమున
దవిలించుకొని మృతిగవయువారు
నాసికారంధ్రము ల్మూసి జలమ్ముల
దూకి జీవంబుల దొరఁగువారు
ఉపవాసములొనర్చియుం గ్రమ క్రమముగా
జీర్ణించి మరణముం జెందువారు

విసము మెసగియు గ్రుటిలోన గసిమసంగు
వారునై - సాహసము గలవారలెల్ల
గోరికలుదీరకయె - మరేకారణంబొ
జిటుకలో జచ్చుచుండంగ జింతయేల?

ఇక నీవగల జాలించి నాకించుకతడవు ప్రశాంతతనిమ్ముతల్లీ!

పద్మావతీదేవి :

విడుపివిగావున నీవు మరణమననింతసులభముగా బలుక గలిగి తివిగాని యిట్టిస్థితిలో నాకూరటయెట్లుగలుగగలదని తలంచితివమ్మా ?

అల్లారుముద్దుగా నలరు విధమ్ముగా
వింశతి వర్షముల్పెంచినాము
కోరిన గురువుల జేరిచి కళల స
ద్విద్యల నేర్వనంపించినాము
దేశ దేశముల సాధించి రత్నమ్ముల
గొని, కోరునగలెల్ల గూర్చినాము
ఉభయవంశమ్ముల కొప్పారు రత్నదీ
పిక వగుదంచు గర్వించినాము.

''కాని - కడకిట్లు నిను దాసికా సుతునకు
గట్టిపెట్టియు - వానిని మట్టుబెట్టి
నీదు కాపురమునకీవె నిప్పుబెట్టు
కొను మనుచు బంపవలసె .- నా గుండెలవిసె''

మహానుభావా ! ఈ కష్టములనుండి మమ్ము రక్షింపుము జగన్నాధదేవా !!

పార్వతి :

(పద్మావతిదేవితో జనాంతికముగా) మహారాణీ ! భర్తృ దారికకు సమయమెరిగి బోధించి సాధ్యమైనంతమట్టుకు మీా మనోభీష్టము నెరవేరునటుల మేమిరువురమును బ్రయత్నింతుము ఇక తమరు విచారింపకుడు - ఊరడిల్లుడు.

భానుమతి :

ఆ భారమును మాపైనుంచుడు మహారాణీ ! యధాశక్తి నా. కార్యమును సాధింపబ్రయత్నింతుము.

పద్మావతీదేవి :

(వారితో జనాంతికముగా) ప్రభునాజ్ఞకీమె వ్యతిరేకిణియైయున్నది. మీరు నాబిడ్డను కడుపులో బెట్టుకొని కాపాడుడు - వంశగౌరవ రక్షణము - శత్రునాశన సదుపాయము ఈ రెండుకార్యములు సాధ్యమైనంత నిరపాయముగా నొనర్పజేయు భారము మీపైనుంచుచున్నాను. భద్రము - జాగరూకులై యుండుడు. ఇకపోయిరండు.

ప్రతాపరుద్రగజపతి :

(ప్రవేశించి) ఏమిది ? ఇంకనుజాగుచేయుచున్నారా ? ముహూర్తకాలమాసన్నమైనదని వారు తొందరపడుచున్నారు. ఊ- త్వరపడుడు - త్వరపడుడు - (మహారాణింగాంచి జనాంతికముగా) దేవీ అన్నియు సిద్ధపరచితివా ?

పద్మావతీదేవి ;

(కన్నీరువిడుచుచు జనాంతికముగా) తమయాజ్ఞాప్రకారమన్నియు సిద్ధముచేయబడినవి - పార్వతీభానుమతులుగూడ తమ ప్రాణప్రదముగా నీకార్యము నెరవేర్తుమనినారు.

ప్రతాపరుద్రగజపతి :

(తుఖ్జాదేవితో గంభీరముగ) (ఆయుష్మతీ !!

"వసుధ గజపతి వంశంబు వన్నెకెక్క
క్షత్రియ కులమ్ములందు - మా పుత్రివీవు
బుద్ధిమతివి, విదుషివి, విశుద్ధ చరిత ! !
మచ్చరాకుండ జూడుమమ్మా ! కుమారి ! !"

తుఖ్జాదేవి :

(తండ్రికి నమస్కరించి - కన్నీటితో తలవంచికొనును)

ప్రతాపరుద్రగజపతి :

(గంభీరముగా) తండ్రియశక్తుడైనచోట, బిడ్డలు సమర్థతతో వ్యవహరించి కార్యసాధనమొనర్చుట గలదు.

తుఖ్ఖాదేవి :

(మరలనమస్కరించి కన్నీటితో) తండ్రీ! నన్నాశీర్వదింపుడు. ఇదియే మనకు తుదిసందర్శనముగదా!

ప్రతాపరుద్రగజపతి :

(శిరముపైదక్షిణహస్తమునుంచి) మహావీరాత్మజవు. విదుషివి. ఆచంద్రార్కము ధ్రువతారవలె ప్రకాశింపుచు, లోకమునకాదర్శప్రాయవు గమ్ము.

తుఖ్ఖాదేవి :

(తల్లిని పొదివి కౌగిలించుకొని) మాతా! నీఋణము దీర్చుకొననశక్తురాలను ఈజన్మమునకిదే తుదిసందర్శనము. (వంగిపాదములు కన్నుల కద్దికొనుచు) నీబిడ్డ నీకొసగజాలిన వివే శతసహస్ర ప్రణామములు. (కన్నీరువిడచును)

పద్మావతీదేవి :

(బిగ్గరగా నేడ్చుచు) ఇపుడు నేను నిన్నేమని యాశీర్వదింతునే, నాముద్దుబిడ్డా!!

పుడమి సమస్తమేలు నరపుంగవు దేవివి గమ్మటందునా?
కడుపెడు బిడ్డలంగని సుఖమ్ముగ గాపురమీదు మందునా?
కడుపతిగొల్చి సాధ్విగ నఖండయశమ్ము గడింపుమందునా?
మడియుగబంపు-పుత్రికకు మాతగ నేమనియిత్తు దీవనల్?

దినమునకు ముమ్మారు బలులొసగినీవు తృప్తిపరుచుచున్న మన గృహదేవతలే నిన్నురక్షింపుదురుగాత – ఓ గృహదేవతలారా!

"సర్వ విద్యావిశారద, సద్గుణఖని,
పరమ సౌందర్యరాశి, త్వద్భక్తి నిరత,
మా సుపుత్రిక జనుయమ మందిరమున
కంపకాలయి – మీర రక్షింపవలయు"

(ఏడ్చిఏడ్చి దుఃఖాతిరేకమున మూర్ఛిల్లిపడిపోవును)

పార్వతి – భానుమతి

(పడకుండబట్టుకొని – తల్పముపైబరుండబెట్టి శీతలోదకముదెచ్చి యామె మోమునుంజల్లి విసరుదురు.

ప్రతాపరుద్రగజపతి :

(గద్గదకంఠంతో – తెచ్చిపెట్టుకొన్న గాంభీర్యముతో) బిడ్డా!

"విధి యొక్కొకప్పుడ, యీ
పథమున నడిపించుచుండు, బ్రారబ్ధమునన్
మధురాను భూతులన్నతి –
పథమ్మను సరించునీకు బ్రళయముగలిగెన్"

రాచపుట్టువులిట్టిపట్టున నేగట్టిగాచెట్టలనెదుర్కొన గలుగుదురు వ్యక్తులప్రాణములకంటెను, వంశగౌరవమే యేబదివేల రెట్లెక్కువ యని పెద్దలందురు. విదుషీమణివగు నీకింతకంటె జెప్పవలసినదేమున్నది.

పద్మావతీదేవి :

(కనులువిప్పిలేచి కూరుచుండును)

[తెరలో]

ప్రభూ! ముహూర్తకాలము దాటుచున్నది. ఆలసింపకుడు.

ప్రతాపరుద్రగజపతి :

(ఆలకించితొందరగా) చిరంజీవిని త్వరగా దోడ్కొనిరండు (తెరవైపు గాంచుచు) యెవడురా అక్కడ? ఆయుష్మతి బయలుదేరుచున్నది. మంగళవాద్యములెల్ల మ్రోగింపుమని నాయాజ్ఞగా దెల్పుడు -

(అనుచు నిష్క్రమించును)

పద్మావతీదేవి :

[లేచివచ్చి తుక్కాదేవిమీద చెయివేసి నడిపించుచు) రా తల్లీ ! రా - మీ తండ్రిగారు త్వరపడుచున్నారు. (కన్నీరువిడచుచు మెల్లగా నడపించుకొనుచు నిష్క్రమించును) పార్వతి - భానుమతి - కన్నీటితో వెంటనడచుచు నిష్క్రమింతురు)

[య వ ని క డి గ జా రు ను]

ఇది సప్తమాంకము.

ఓమ్

ఆంధ్రభోజుడు

(నాటకము)

అష్టమాంకము

రంగము ౧

(కృష్ణాతీరమున శ్రీకాకుళనగరసమీపమున శ్రీకృష్ణదేవరాయ సార్వభౌముల స్కంధావారము. సమయము సాయంకాలము – శ్రీసార్వభౌములు కవిపండిత మండలితోఁగూడి స్కంధావారసమీపమున కృష్ణానదియొడ్డున సైకతపులినములపై గూరుచుండి సంభాషించుచుందురు)

శ్రీకృష్ణరాయసార్వభౌముడు ;

చాలచిత్రముగనున్నది – వేగుజామునవచ్చిన స్వప్నమది – కిరీటాంగదహారాది దివ్యమణిభూషణ విభూషితుడును – చతుర్భుజుడును – శంఖచక్రగదాశార్ఙ్గధారియు – పీతకౌశేయాలంకృత దేహుడును – వనమాలావిరాజితుడును – లక్ష్మీవిభాసిత వక్షస్థలుడును మందహాససుందరవదనారవిందుడగు నీ యాంధ్రవిష్ణువునాకు సాక్షాత్కరించి, "వత్సా నీయందు నేఁబ్రసన్నుడనైతిని, త్వద్విరచితమగు గోదాకల్యాణమును ఆంధ్రభాషయందంకితముగాఁన, నేనుత్సాహినై. యున్నవాడను – వైశంబయాకార్యమునొనర్చి నన్ను బ్రీతుని జేయుము. నీకు సర్వశ్రేయంబులౌనగూడుగాక యని యంతర్హితుడయ్యెను. వెంటనే లేచి కూరుచుంటిని. ప్రాభాతికమంగళవాద్యములు హృద్యముగ మ్రోగుచుండెను. తల్పముడిగ్గి శ్రీస్వామివారికి నమస్కరించి చూతునుగదా ! తెలతెలవారుచుండెను.

తాతాచార్యులు :

(పరమానందతన్మయుడై) అహో ! శ్రీకృష్ణదేవరాయసార్వభౌమస్యమహాద్భాగ్యమిదమ్.

"అహో శ్రీకృష్ణరాయస్య
భగవత్ప్రీతి పాత్ర తా
గృహీతు మిచ్ఛన్ సుకృతిం
వరదో - విష్టర శ్రవాః"

పెద్దనమహాకవి :

(పరమానంద కందళితహృదయుడై) ప్రభువరేణ్యుల జన్మమునకింత కన్నను సాఫల్యమేమున్నది ?

వర మౌనీంద్రులు, యోగిపుంగవులు, దివ్యర్షు, ల్మహాసిద్ధు
లుద్ధుర భక్తుల్నిరత ప్రపన్నులు మహాత్ముల్ శ్రద్ధగాంక్షించియున్
దొరకన్లేదిక జన్మమేల వృథయంచు న్నిస్పృహంగాంతురా
పరమాత్ముండిడె స్వప్నదర్శనము వాహ్యాకావ్య మర్థింపుచున్.

నందితిమ్మకవి :

శ్రీ సార్వభౌములొనర్చివచ్చిన సర్వదిగ్విజయ యాత్రయెల్ల నొకయెత్తును, సమంతతసంపత్సూచకమగు, నీశార్ఙ్గధరసందర్శనభాగ్యమొకయెత్తునై యున్నది.

ఎందరు బుట్టలేదు ధరణీశులు ? దిగ్విజయమ్ము సల్పలే
దెందరు రాజ్యముల్గెలిచి యేలగలేదు ? తదీయనామముల్
గందుమేనేడు ? దివ్యమగు కబ్బముఁవ్రాసి ప్రపత్తిమీర, గో
విందుని కంకితంబిడ రవీందులు తారకలుండ నుండదే ?

ఇహాపరసాధకమై శాశ్వతయశోదాయకంబగు నొక్క భగవదర్పణ బుద్ధితో రచించిన సుకృతికంటె వేరేదిగలదు ?

రామకృష్ణకవి :

(పరమసంతోషముతో) లోకోత్తర సంఘటనయిది. కృతిభర్త శ్రీకాకుళాంధ్రదేవుడు - శ్రీమహావిష్ణువు - కృతికర్త కర్ణాటాంధ్ర సార్వభౌముడు - శ్రీకృష్ణదేవుడు కావ్యము గోదాదేవీ శ్రీరమాదేవీ శ్రీ రఘూనాథ కళ్యాణము - ఆంధ్రభాషాభూషణము - ఇంతకంటె మహాభాగ్యమేమున్నది ?

కవితా ప్రవీణతన్భుజ
గవల్లభుడటన్న బిరుదుగాంచిన, శ్రీవా
రి వలన నంకితమందగ
కవిత్వసేవను మురారి కాంక్షించె ఖళీ॥

శ్రీకృష్ణరాయ సార్వభౌములు :

(హర్షముతో) భగవదాజ్ఞను శిరసావహించి, తదంకితముగ గ్రంధరచనమారంభింపక తప్పదు. గ్రంథనామమునుగూర్చి పెద్దలాలోచించి తెలుపగోరుచున్నాము.

తాతాచార్యులు :

భగవానుడే యాజ్ఞాపించుచున్నాడుగదా ! గోదాదేవీకల్యాణమని మరొకనామమును గోరుటెందులకు ?

పెద్దనమహాకవి :

కేవలము గోదాకల్యాణమనుటకంటె మహాభాగవత శేఖరుడగు విష్ణుచిత్తులకథయు నుండునుగాన 'విష్ణుచిత్తీయము'అని శ్రీవారి గ్రంథమునకు నామముంచవచ్చును.

రామకృష్ణకవి :

అవును - విష్ణుచిత్తభక్తాగ్రేసరుని కథయు నందుండుట చాల నవసరమైనను - మరికొన్ని యుపకథలుగూడ చేర్పదగుదురు - అది

గాక, ధరించిన మాల్యములను శ్రీస్వామివారికొసగినందున—ఆముక్త మాల్యద, యనునామము సార్వభౌములు రచింపబోవు గ్రంథరాజ మున కెంతయు దగియుండును.

శ్రీకృష్ణరాయసార్వభౌముడు :

(ఆలోచించి) పెద్దలు - ఆప్తులు నిర్ణయించిన యీనామత్రయ ముతో నాగ్రంథము వెలయుగాత -

పండితులు — కవులు

(పరమసంతసముప్పతిల్ల) అయంముహూర్తస్సుముహూర్తో అస్తు- స్వస్తిసమస్తసన్మంగళానిభవంతు.

శ్రీకృష్ణరాయ సార్వభౌముడు

పూజ్యులగు మీరెల్లరయాలోచన ననుసరించి, యీ సాయం కాలమే, శ్రీకాకుళాంధ్రమహావిష్ణుసన్నిధానమున. దేవాలయములో మీరెల్లర సమక్షమున కృత్యారంభమునొనర్ప నిశ్చయించితిని. వలయు నేర్పాటులెల్ల నప్పాజీవారొనర్పగలరు. మీరెల్లరును సాయం కాలాహ్నికములు నెరవేరినంతనే దేవాలయమునకే తేరవలయును.

పండితులు — కవులు

శ్రీవారియభీష్టము మేరకు తప్పకవచ్చెదము.

శ్రీకృష్ణరాయసార్వభౌముడు

(సంతసముట్టిపడ కొంతతడవాలోచింపుచుండి) భగవతి, కృష్ణవేణీ తరం గిణీ ప్రవాహశోభను గూర్చి కవికుంజరములెల్ల దలకొకపద్యము మాత్రము హృద్యముగానభివర్ణింప విన గుతూహలమగుచున్నది.

రామకృష్ణకవి :

ఆంధ్రకవితాపితామహులారంభింపదగుదురు.

పెద్దనమహాకవి :

(కొంచెమాలోచించి) అటులేయగుగాక

చరమ గిరిన్ధనించి, సరసమ్ముగ నృత్యమొనర్చు మేల్మివై
ఖరి, నుపలమ్ములం దుముకగా గని, యన్యనదీ సఖీగణం
బరమరలేక దన్గలయ, నంతయు, యింతయి. శ్రీవదేవతా
చరణములన్భజింపుచును, సాగరు గూడగ బర్వులెత్తెడిన్॥

రామకృష్ణకవి :

(మెప్పుతో) జననమాదిగా శ్వశురగృహ ప్రవేశపర్యంతమాంధ్ర కవిపితామహులు సరసముగా సాగిపోయినారు.(ముక్కుతిమ్మనంగాంచుచు) తిమ్మకవిచంద్రమా !

నందితిమ్మనకవి.

(రామకృష్ణకవింగాంచి) ఆ-కవిశేఖరా ! సిద్ధముగానున్నాడను-

జనముల పాపపుంజములు స్నానమొనర్చిన మాత్ర బోవగా
నొనరుచు శక్తిగల్గుట, మహోజ్జ్వలమైన తరంగ హస్తముల్
చనవున బిల్చుచుంట, గని, సన్నగనవ్వు నదీమతల్లి న
ర్తనములు, గాంచు ధన్యులకు దన్మయతన్గలిగింపకుండునే ?

రామకృష్ణకవి :

ముక్కుతిమ్మనార్యుముద్దుపల్కులు తన్మయతగలిగింపకుండునా! ఇకమీావంతు ధూర్జటికవిశేఖరా !

ధూర్జటికవి :

(నవ్వుచు) నేనును సిద్ధముగనేయుంటిని, మహానుభావా !

తానై జీవనదానమిచ్చుచును - కేదారమ్ములన్ హేమ మెం
తేనిం బండెడునట్లు సల్పుటయకా దేతత్త్రిలింగావనిన్
శ్రీ నిక్షేపము సస్యసంభరిత మున్సేయంగ నుత్సాహియై
ఈనారీమణి కృష్ణవేణి నడచు న్నింద్రాశకుం ధీరతన్॥

రామకృష్ణకవి :

శహబాష్ - శార్దూలము ధీరతతో నడచుచునేయున్నది సుమా ! మాధూర్జటికవిపుండరీకపుకవిత - మల్లనకవిచంద్రమా !

మాదయగారిమల్లన :

ఆ–ఇదెవచింపుచున్నాడను మహాకవీ !

నక్రభీకర - యగణిత వక్రగమన
నీలగంభీర - వితత శైవాలజాల
భీకరావర్త బహుళ - సంవీత పంక
కృష్ణవేణమ్మ ! భళిర ! వర్ణింపదరమె ?

రామకృష్ణుడు ;

అవును ! మల్లకవీ ! వర్ణింపదరమగునా ? ఇక నీవు కుమారభట్టూ !

కుమారభట్టుమూర్తికవి :

అన్నిటనుపిన్ననే నేను - అయినను మీయాజ్ఞదాటజాలను.

అర్చా జన కామ్యంబుల
దీర్చుట కేతెంచు కామధేనువుగతి, స
ర్వార్చిత పయః ప్రపూర్ణత
బేర్చి - తీర్చినడచు, కృష్ణవేణి నుతింతున్॥

రామకృష్ణకవి :

విచ్చుచునే - విరి పరిమళమును వెదజల్లుచున్నది.

(తాతాచార్యులగాంచి వినయము) గురుదేవులుగూడ ననుగ్రహింప ప్రార్థితులు.

తాతాచార్యులు.

(చిరునవ్వు నవ్వి)

శ్లో॥ ప్రవాహ స్రస్త కేశాంతామ్
వీచీకుటిల కుంతలామ్
ఆంధ్రమాధవ సేవార్థ
మాయాతామ్ నౌమి వాహినీమ్॥

రామకృష్ణకవి :

గురువర్యుల వాక్కు సత్యమును బ్రాకుచ్చుచున్నది.

ధూర్జటికవి.

రామకృష్ణకవీ! మాయందరిచే బద్యముల జెప్పించి మీరూర కుండుట మర్యాద గాదుగదా! మరి మీ పద్యమేది?

రామకృష్ణకవి :

అందరును దలకొకటిచొప్పున జెప్పుమనిగదా (శ్రీ) సార్వభౌమ కవీంద్రుని యానతి - ఇదిగో జెప్పుచున్నాడను.

ఊహాతీత మహత్తు - దేవతలతో నొప్పారు తీరమ్ము లు
త్సాహౌన్నత్యము జూపువేగము - మహోదారమ్ము గర్భమ్ము స
మ్మోహంబుం బొనరించునాట్యము - మనమ్ముల్దోచు సంగీతకం
బాహా కృష్ణనుబోలు వాహిని జగమ్మందేది ? వర్ణింపగన్॥

ధూర్జటికవి.

ఆహా! కృష్ణనుబోలు వాహినియులేదు. రామకృష్ణకవివరుని వాణిని బోలువాణియు జగమ్మునలేదు.

రామకృష్ణకవి :

అంతతొందరయేల ధూర్జటికవీంద్రా? సార్వభౌమ కవిచంద్రుని వాణిగూడ వినిన తరువాతగదా ! అభిప్రాయ ప్రదానాధికారము.

ధూర్జటికవి.

నేటినుండి శాశ్వతముగా కవుల పట్టికలో కెక్కిన శ్రీవారు మాత్రము, తమపద్యమును జెప్పకుండనుందురా ?

సార్వభౌముడు

(నవ్వుచు మాకుగూడ వంతువచ్చినదా ? అయిన వినుడు.

చిరవియోగార్తి దాజిక్కి సగంబయ్యె
మేను సౌందర్యంబు నీనుచుండ
వలిపెంపు కౌశేయ వసన నీలద్యుతు
ల్దమ జరీపూల యందమ్ముజూప
రమ్యమారుత కిశోరముల తాకిడిరేగు
చీరకుచ్చెళ్ళు వీచికలు దనర
వరుసగా నిష్టదైవముల జేరియు మ్రొక్కి
వచ్చు వైఖరి మనోవ్యథను దెలుప

దక్షిణుండైన పతిదైవతము - సమహోద
ధీశు - సాగరునింజేర నేగుచున్న
రాణి భాసిల్లు నీ కృష్ణవేణి, తమము
చల్లచల్లగ గ్రమ్ముచు లే సంజవేళ.

పండితులు కవు ...

(అందరును మహానందముతో దలలూపుదురు, 'వహవా ! భళీ ! శహబాస్ ! - ఇత్యాది బలుకుదురు.)

రామకృష్ణకవి :

కావుననే శ్రియఃపతిగూడ - శ్రీవారి కావ్యపుత్రికకు పతిగా నపేక్షించినాడు.

(తెరలో)

(వందులు - మాగధులు - వైతాళికులు - వరుసలుదీరి నిలిచి)

జయీభవ - విజయీభవ - దిగ్విజయీభవ !

"ప్రతివర్ష వసంతోత్సవ
కుతుకాగత సుకవి నికర గుంభితకావ్య
స్మృతిరోమాంచ విశంకిత
చతురాంతఃపుర వధూ ప్రసాధన రసికా !"

జయీభవ - విజయీభవ - దిగ్విజయీభవ !

''శ్రీ మహితగేహ ! యుత్కల
భూమిధవ గర్వహరణ భుజసార ! సుధా
ధామకుల జలధి కౌస్తుభ !
రామా పాంచాల ! కృష్ణరాయ నృపాలా॥''

జయీభవ - విజయీభవ - దిగ్విజయీభవ !

విదళిత కాళింగ ! మదా
స్పదసింధుర కుంభరత్న శర్కరిలారా
దుదయగిరి కొండవీటీ
పదవీస్థల మండలీక భాస్కర బిరుదా ! !.

జయీభవ - విజయీభవ - దిగ్విజయీభవ !

"చండతర మూరురాయర
గండమహాబిరుద! ధాటికారయ విచల
త్కొండపలి కొండవీటీ
మండల కటకేశ సింధుమంథర కుధరా!"

జయీాభవ - విజయీాభవ - దిగ్విజయీాభవ.

సార్వభౌములు :

(విని తొందరపాటుతో) అహో సంధ్యాకాల మాసన్నమైనది. ఇక లేచిపోయిన త్తముగాక - మీరందరును మీమీ యాహ్నికముల దీర్చుకొని వేగముగ విచ్చేయగలరని యాశింపుచున్నారము.

(అందరును)

(లేచి) శ్రీవారి యభీష్టమును శిరసావహించెదము.

రామకృష్ణకవి :

(నవ్వుచు) ప్రభువువారి కృత్యాద్యవస్థ దిలకింప జాగుచే యుదు రేమో - వేగముగ రండు.

సార్వభౌముడు

సర్వమున కాంధ్రవిష్ణువే గలడుగదా!

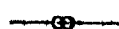
(అందరును నిష్క్రమించుచున్నారు)

ఇది అష్టమాంకము.

ఓమ్

ఆంధ్రభోజుడు

(నాటకము)

నవమాంకము

రంగము ౧

(విద్యానగరము - లోకోటలో - తల్పముపై) శ్రీకృష్ణదేవరాయ సార్వభౌముల రాజనగళ్ళులో - చంద్రకాంతశిలానిర్మిత అంతఃపుర దివ్యభవనములో - అత్యంతసుందరముగా నలంకరింపబడిన శయ్యాగృహము)

(సార్వభౌముల శయ్యాగృహమునకు దగినయంగుళెల్ల నంపుండియుండును. శ్రీకృష్ణరాయసార్వభౌములే ప్రాణములతో నున్నారని యెల్లరకుదోపజేయునదై శ్రీ సార్వభౌములతో నభేదముగా నిర్మింపబడినయొక విగ్రహము శయనించి యుండును- చేతిని తలక్రిందనుంచుకొని ఉచ్ఛ్వాసనిశ్వాసములచే వక్షోభాగముబునిచు తగ్గుచ నుండగా శిల్పచాతుర్యముచే నొకసజీవవ్యక్తి శయనించి యించుకకనుకదీయు చున్నటుల నా పాంచాలిక నిర్మింపబడి. దానినిండుగ రక్తవర్ణముగల ద్రవము పోయ బడియుండును. అందమర్పబడిన యంత్రములచే నా విగ్రహమునుండి శ్వాసముతో బాటు చిన్నగురకయు వినవచ్చుచుండెను. ఉన్నటులుండియేదోయొక చేయియో కాలో గదల్చుటగూడ జరుగుచుండెను. దూరముగా వెలుపల నెచ్చటనో మంగళ వాద్యములు మ్రోగుచు కర్ణరసాయనముగా వినవచ్చుచుండెను. శయ్యాగృహమంతయు వివిధవర్ణవిరాజితములగు కాచదీపకుంభములలోనుంచబడిన దీపమాలికా శతములచే శోభింపుచు పట్టపగటివలె దోపజేయుచుండును] ఆగృహమునకంటి రహస్యముగ నిర్మింపబడినయొక గదిలో శ్రీకృష్ణదేవరాయసార్వభౌములును తిమ్మరుసు మంత్రియు నుచితాసనముల గూరుచుండి రహస్యముగ సంభాషింపుచుందురు. శయ్యాగృహములో జరుగు సర్వమును వీరికిగనుపట్టుచుండునుగాని వీరిద్దరుమాత్రమెవ్వరికిని గానుపింపరు. ఆ రహస్యగృహ నిర్మాణ చాతుర్యమట్టిది. రాత్రి ద్వితీయ యామము ముగియ వచ్చుచున్నది. సమీపమున నలికిడియే లేదు)

సార్వభౌముడు :

(రహస్యముగ) అప్పాజీ ! గజపతిహృదయమున నిగూఢముగ దాగి, ప్రతిహింసజ్వాలయున్నటుల మీరు పసిగట్టితిరా ?

తిమ్మరుసుమంత్రి ;

(రహస్యముగనే) అవును వత్సా ! ఆతడెంతజాగరూకుడై దాచి పెట్టుకొనిమనకడ నెంతమెళుకువతో మెలగుచున్నను, వానిహృదయాంతర్గతక్రోధమును నేను నేర్పుగా పసిగట్టగలిగితిని. ఏరూపముననైన నాతడచట నే దానింబయటబెట్ట ప్రయత్నించునేమో చూతమని వేయిగన్నులతో యెన్నియో వ్యూహములబన్నుకొని కాచుకొని యుంటినిగాని, యాతడచట బైటబెట్టలేదు. అటులే జరిగియున్నచో వాని నెంత జేయవలయునో యంత జేసియుండెడివాడను, కాని యాతడు జాగ్రత్తపడినాడు.

సార్వభౌముడు :

(రహస్యముగనే) మనతో బంధుత్వము నెరపుకొనెనే, కేవలము వానికొమరితనిచ్చెగదా ! ఇట్టిచోనింకను ద్వేషమా ? మనలనాశన మొనర్చుకోరికయా ? సరే - అతడచట దానిని వెల్లడింపజాలక పోయెనను కొందము - ఇచట మా శయ్యాగృహములో నందులకు నిదర్శనమగుపడునందురా ?

తిమ్మరుసుమంత్రి :

(రహస్యముగనే నిబ్బరముగ) అగును వత్సా ! ఇదే ఆతనికిగల యవకాశములందెల్ల నంతిమావకాశము - మంత్రుల నీతిచాతుర్యమున కాతడు భీతిజెందిపోయినాడు, ఇక నెక్కడ బయటబడినను మట్టుబెట్టుదుమనియును-తాను నాశనమగుట దప్ప వేరేమియు లాభము లేదనియును గ్రహించినాడు, కడకుదీనిమీద తనయాశను కేంద్రీకరించి

నాడు. ఇది మంత్రులనీతికి అతీతమగు స్థానము ఈ ప్రదేశమున మంత్రుల హస్తక్షేపముండజాలదని వ్రాసియుంచాము. అందుచే నాతడీయవకాశమును దప్పక యుపయోగించుకొన నెంచినాడని నాయనుమానము లేదేని పోనిమ్ము మనము జాగ్రతతో నున్నందువలన నష్టమేమియును లేదుగదా!

శ్రీకృష్ణదేవరాయ సార్వభౌముడు.

(రహస్యముగనే) ఈ శయ్యాగృహమునందు దాతడు తన పుత్రికచే నేదైన ప్రతిహింసా కార్యమొనరంప నెంచెనందురా?

తిమ్మరుసుమంత్రి :

(రహస్యముగనే) ఊహూ - నేనట్టుల దలంపను. ఆయువతి విదుషీమణి భద్రచరిత - ఆ మహారాణి ఇట్టి నీచ కార్యమున కామోదింపజాలదు. తన సేమమాసించియు నాయమ యిట్టి నింద్యకృత్యము నొనర్చునది గాదు. కాని-ఆయమ వెంట నసంఖ్యాదాసదాసీజనమే తెంచియున్నది. ఏపుట్టలో నేపామున్నదో తెలిసికొనవలయునుగదా! పైగా నేటిదినమున స్త్రీసంఘమెల్ల నిచటికి బూర్తిగా ప్రవేశింపవచ్చును. ఎందరేతెంచిన నడ్డుచెప్పుటకు వీలులేదు. వారి ప్రభుపుత్రికకు పతితోటి ప్రథమ సమాగమసమయమిది. ఆటలు - పాటలు - వేడుకలు - అపహాసములు - నిషేధించుటకుగాని యడ్డుపెట్టుటకుగాని వీలుండదు. దివ్యానందానుభూతి నాలోచింపుచు ప్రభువు లేమరియుందురు. మంత్రులుగూడ నిట్టిదిజరుగునని యూహింప నేరక యుత్సవకార్యమున లీనులై యుందురు. ప్రభువులు నిరాయుధులై, మైమరచి, స్త్రీలచేతికిగూడ దొరకదగిన సమయము మీరోజునగాక మరి యీ జన్మమున లభించుటకు వీలులేదుగదా!

సార్వభౌముడు :

(అత్యుద్రేకముతో) అట్లైన లోనికివచ్చెడు వారినెల్ల బరీక్షించి విడుచునట్లుల నుత్తరు వొసంగవచ్చునుగదా?

తిమ్మరుసుమంత్రి.

(రహస్యముగనే) వలదువలదు— ఈ బాహ్యాపరీక్షవలన నిసుమంత ప్రయోజనము నుండబోదు. ఇప్పుడు వారి హృదయములనే పరీక్షకు బెట్టుచున్నారము. ఈ యాంతరిక పరీక్షలో నెల్లవిషయములును దేట పడగలవు.

సార్వభౌముడు :

(బడలిక నభినయించి) సరే! మీరు గమనింపుచుండుడు — నేనంత వరకించుక విశ్రాంతును.

తిమ్మరుసుమంత్రి.

(రహస్యముగ) అటులే వత్సా! ఆసోఫాపై శయనించియుండుము. (పాఱజూచి) అదిగో వారును బ్రవేశింపుచున్నారు — వేయికన్నులతో నేను కనిపెట్టి చూచుచుండెదను. (సార్వభౌముడు విశ్రమింప నేగును)

(ప్రవేశము — సర్వాభరణభూషితయై మేలిముసుగులోనున్న తుష్టాదేవిని, అయిష్టముగానున్నదానిని — బలవంతముగా నడిపించుకొనుచు పార్వతియు - భాను మతియు వెనుక దాసీగణము)

భానుమతి :

(బిగ్గరగా) రావమ్మా! భర్తృదారికా! రాతల్లీ! (లాగును)

తుష్టాదేవి.

[విదల్చుకొని చిరాకుతో] యాగపశువుంబోలి నన్ను బట్టుకొని లాగుకొని పోవుచున్నారిదేమి యాగడమే ?

పార్వతి ;

[బిగ్గరగా] ఆగడమా ? అదేమి రాజపుత్రీ! అట్లనెదవు — పురందరుని ధిక్కరించు నీ పతిదైవముతో — త్రివిష్టపరాజాంతఃపుర

మును తిరస్కరించు - నీయంతఃపురమునం, దమరి సౌఖ్యముల ననుభ
వమునకు దెచ్చుకొనుచు నానందింపదగిన యీ దినమున అఖండ
స్వర్గీయానందము ననుభవింపదగిన యీ శుభదినమున -

తుష్టాదేవి :

[అర్థోక్తిలో] అవునే. విఫలప్రేమ తపస్వినికి లభించునది-స్వర్గీయా
నందమేగాదటే.

తిమ్మరుసుమంత్రి :

(రహస్యముగానుండి, కడుజాగరూకతతో వారినందరిని దిలకింపుచు వారి
చర్యలు - మాటలు సర్వమును గమనింపుచు, వేయికన్నులతో పరిశీలింపుచుండును)

భానుమతి :

[అపవారించి] రాకుమారీ ! నీవైరాగ్యమెల్ల నిపుడు వెల్లడించి
కార్యభంగముగానీకుము.

పార్వతి :

(అపవారించి) కార్యభంగముతోనైనదా ? నిలువున ప్రాణ
ములు బోగొట్టుకొనుటయేగాక - తండ్రిగారికి తలవంపులు.

తుష్టాదేవి.

[అసహ్యముతో వారిని గాంచి] మీ దురాలోచనలేమాత్రమును
నేనామోదింపనని నూరవమారుగూడ మీకుదెల్పితిని.

పార్వతి :

[చేతినినోటికడ్డముపెట్టుకొని జనాంతికము] ఉస్ అరవబోకుము.
యెల్లపుడు నేను మరణింతును. నేను మరణింతునని వాపోవుచునే
యున్నావుగదా ! మాపని పూర్తిగానిమ్ము అప్పుడు సంతోషముతో
నందరమును మరణింతము.

తుఖ్ఖాదేవి

[కోపముతో] మీబుద్ధిమాలిన పను లేమాత్రము మీరుచేయుట కారంభించినను నేనామోదింపజాలను బిగ్గరగా కేకలువైచి యెల్లర నిటకుజేర్తును.

భానుమతి :

[పాఱజూచి అపవారించి] రాకుమారీ ! నిన్నాడించుటకు మేము నీతో జెప్పినవాక్యములెల్ల నిజములనితలంచితి వాయేమి ? ఏలనిట్లు కేకలువైతువు వారెవరైన విన్నచో నిన్ను బాగయనుకొందురు.

తుఖ్ఖాదేవి :

ఏమైననగానీ - మీరేయకృత్యమొనర్చినను నేనూరకుండుదాన గాను - మీరు సద్బుద్ధితోనున్నచో -

భానుమతి :

[పాఱజూచి అర్ధోక్తిలోనే పార్వతితో] సఖి ప్రభువాశయ్యాపై బవళించియున్నటులున్నారు. చల్లగా సమీపింతము. నీభూమికను నీవారంభింపుము.

పార్వతి :

[బిగ్గరగాపాడుచు నాట్యమొనర్చును]

"త్రిలింగ దేశ సార్వభౌముతో
కళింగ దేశరాజ పుత్రితో
చెలంగు జంపతీ మహత్తుతో
తులంగనంగ నెవ్వరీ యిలన్"

రెవ్వరీయిలన్ - మరెవ్వరీయిలన్ - మరెవ్వరీయిలన్ "

భానుమతి :

[వైతాళికులధోరణితో గొంతెత్తి బిగ్గరగా)

పండితుడెగాదు కవిసార్వ భౌముడితడు
విదుషియే గాదు కళలం బ్రవీణ, రాణి,
ఔర ! యీ దంపతులకు సామ్యంబుగలదె ?
వీరికిని వీరసాటి యీ విశ్వమందు॥

అహో ! ఈ జాయాపతీశోభనభివర్ణింప శేషుడేగావలయును.

పార్వతి :

(తుష్టాదేవిని గాంచి) భర్తృదారికా ! (అర్ధోక్తిలోనే – నాలుక గరచికొని) పొరపాటు – పొరపాటు – శ్రీఖండశీతనగమధ్యాఖండ క్షోణీ మండలాఖండలులైన శ్రీశ్రీశ్రీ కర్ణాటాంధ్ర సార్వభౌములకు భారతవర్ష నిఖిలశత్రురాజన్య విజేతకు – శ్రీశ్రీశ్రీ విద్యానగరవర పరిపాలనాదక్షులకు – పట్టపుదేవేరులై ప్రకాశింపుచున్న మహారాజ్ఞీ శిరోరత్నమును – పూర్వపుజనవుంబురస్కరించుకొని, భర్తృదారికా, అని తేలికగాబిలుచుట నానేరమేయగును. కాని, పసితనమునుండి కలిసి మెలిసి, యత్యంత స్వతంత్రముగా సంభాషించుకొనుచున్నవారమగుటచే దీనిని ప్రథమాపరాధముగా మన్నించి క్షమింపప్రార్థింపుచున్న దానను (నవ్వుచు) నాక్షమాపణమాత్రమున మహారాజ్ఞీవారికి సంతృప్తిగలుగక ఆగ్రహముశమింపక – దేహమందలిరక్తమంతయును తుకతుకనుడికిపోవుచున్న సర్వరసదివ్యానుభూతి కెదురుచూచుచున్న సమయముగావున నేడు తృప్తిగలుగకున్న తామొసగుశిక్షననుభవింప సిద్ధముగానున్న దానను.

(తెరలో)

[దూరమున నందులు మాగధులు వైతాళికులు గొంతెత్తి బిగ్గరగా జయ జయ ధ్వానములొనర్చి తరువాత పద్యములతోగూడ నత్యంతహృద్యముగా-స్తోత్ర పాఠముల బఠించుదురు]

శ్రీ శ్రీ శ్రీ ఆంధ్రకర్ణాటకువలయ రాజమూర్తీ ! జయీభవ విజయీభవ

శ్రీ శ్రీ శ్రీ కటకప్రభునందినీ - వైదుష్యవికసిత చిత్తసరోవర భాసిత పుండరీకవనప్రతిమానా !! జయీాభవ - విజయీాభవ - దిగ్విజయీాభవ !

ఉదయాచలేంద్రంబు మొదల నెవ్వని కుమా
రతకు క్రౌంచాచల రాజమయ్యె
నావాడపతి, శకంధర, సింధురాధ్యక్షు
లరిగాపు లెవ్వాని ఖరతరాసి,
కాపంచగౌడధాత్రీ పదంబెవ్వాని
కసివారుగా నేగునట్టి బయలు
సకలయాచక జనాశాపూర్తి కెవ్వాని
ఘనభుజాదండంబు కల్పశాఖి॥

యట్టి రాజాధిరాజ ! మహాప్రతాప
రాజపరమేశ బిరుద విరాజమాన !
మూరురాయగండ ! హంవీర ! బాస
దప్పు రాయరగండ ! ఆంధ్రనవభోజ ! !.

తొలుదొల్త నుదయాద్రి శిలదాకి తీండ్రించు
నసిలోహమున వెచ్చనై జనించె
మరి కొండవీడెక్కి మార్కొని నలియైన
యల కసవాపాత్రునంటి రాజె
నటసాగి జమ్మిలోయబడి వేగదహించె
గోన బిట్టేర్చె గొట్టాన దగిలె
కనకగిరి స్ఫూర్తిగరచె గౌతమి గ్రాచె
నవలనా పాట్నూర రవులు కొనియె.

మాడెములు ప్రేల్చె - నొడ్డాది మసియొనర్చె
కటకపురిగాల్చె గజరాజి కలగి పఱవ
దోకచుక్కనవౌర ! యుద్ధురత గృష్ణ
రాయ బాహుప్రతాప జాగ్రన్మహాగ్ని॥

జయీాభవ - విజయీాభవ - దిగ్విజయీాభవ !

"గంగాస్వచ్ఛ తరంగభంగిక యశోగాఢచ్ఛ విచ్ఛన్న సా
రంగాంకాంక ! నిరంకుశ ప్రతికళాప్రౌఢి ప్రియం భావుకా !
గాంగేయాచల చాపనూపుర వచోగాంభీర్య లీలాస్పదా !
బంగాళాంగ కళింగ భూప సుభటాభ్రశ్రేణి ఝంఝానిలా"

జయీభవ – విజయీభవ – దిగ్విజయీభవ !

"కవిరాజ విరాజితము"—

నలభృగురంతి భగీరథ భారత
నందన కల్ప యనల్పయశ
శ్చులుకితలోక విలోకి వధూజన
సూనశరాసన ! మానఖనీ !
ప్రళయ ఘనాఘన ఘోష భయానక
భాంకృతి భీమచపేట లుఠ
త్కల బరిగీ కటకక్షితి రక్షక !!
కన్నడరాజ్య రమారమణా !!

జయీభవ – విజయీభవ – దిగ్విజయీభవ !

(కైవారము లాగిపోవును)

భానుమతి :

[నలుమూలల జూచి, యెవ్వరు లేమిని, ప్రభువు నిదురించుటయు గమనించి తలయూపుచు హేళనగా] హు–హు–కన్నడరాజ్యరమారమణు లింతటి సందడి యగుచున్నను – విదుషీమణియు, కళానిలయ యగు, నర్ధాంగితో ప్రథమ సమాగమ మహోత్సవమున కుపొంగదగిన యీ రాత్రి– మహారాజకుమారియగు తన ప్రియకాంతాశ్యమంతకము రాకకు – కన్నులు కాయలుగాయ నెదురుచూచుచు కమ్మని యూలో చనలు తల దిమ్మెక్కింప – కర్పూరరజమువలె, కరిగి, కృంగి, కృశించు చున్న హృదయములో – కాచుకొని యుండదగిన యీ రాత్రి–

కట్టుబాటులేకుండ కల్లుద్రాగినవానివలె, కదలకుండ శయ్యపై బరుండి, కమ్మకమ్మని గురకలం బెట్టుచు - గాఢనిద్రాలహరికా కంరదఘ్న నిమగ్నులై యుండిరే యిదేమాశ్చర్యము ?

పార్వతి :

[నవ్వుచు] భూదారుల రసికతా పరిపాకమున కిది చరమపరిణామము-రసికత యన్న రసికతయా ?

భానుమతి :

(అపవారించి) ఆతని రసికతతో మన కేమిపనిగాని - (నలుదిక్కుల పాఱజూచి) మనము కోరుకొనిన యవకాశ మిప్పుడు లభించినది. అంతఃపుర రక్షిణులు-పరిచారికలు - ప్రతీహారిణులు కంచుకులు-సర్వులు, ఈ మందిరము చాయలకే రారైరి - ఈ శయ్యామందిరములో నున్నవారెల్లరును - కటకపురినుండి మన వెంట వచ్చిన స్త్రీజనము మాత్రమే! గమనించితివా ? అదృష్టలక్ష్మి మనల నెదుర్కొనుట లేదా ?

పార్వతి :

(నలువైపుల బాఱజూచి) నిజమే నీవు చెప్పినదెల్లయును.

భానుమతి :

(మరల పరిశీలనాపూర్వకముగా దాఱజూచి) అంగరక్షకులు గాని, మరొకరు మరొకరుగాని, యిట దాగియుండరుగద ?

పార్వతి :

(నవ్వుచు జనాంతికము) నీ వెంత పిరికిదాననైతివి భానుమతీ! గర్భాధానపు గదిగదా యిది ! ఇచటగూడ నట్టి వింతలు—

భానుమతి :

(అపవారించి-అర్థోక్తిలో) లోకములెల్ల విస్తారముగా జెప్పుకొను చున్న తిమ్మరుసుమంత్రి బుద్ధిబలమును మన మంత తేలికగా నూహింప గూడదు సుమా ! !

తిమ్మరుసుమంత్రి :

(రహస్యాగారమున నుండి వారి చేష్టలు మాటలు అభినయములు సర్వమును దిలకింపుచుండును.)

పార్వతి :

[అటునిటుజూచి] ఇది కడు చక్కని సమయము – ఇక మనకిట్టి యమూల్యావకాశము లభింపబోదు–

భానుమతి :

[నిశితముగా నలుపైపుల బాఅజూచుచు] ఎంత? నిముసములో నన్నియు బూర్తిగా గలవు. తుఖ్ఖాదేవిని బలవంతముగా నెట్టుకొనుచు సార్వభౌముల శయ్యను సమీపించి] దయచేయుడు మహారాణీ ! నిరంతర రాజ్యభార భరణ శ్రమచేత గాబోలు శ్రీ సార్వభౌము లించుక విశ్రాంతి నందు చున్నారు–రమ్మ ! సమీపించి వారి నారాధింతము. (లాగును)

తుఖ్ఖాదేవి :

(వెనుకకుబోవ బెనగులాడుచు కఠినముగా) పైశాచిక చిత్తవృత్తులు గల మీ కిర్వురకు నిక్కడ సార్వభౌమ సమీపమున బనియేమి ! నే నుందును. మీరావలకేగుడు–

భానుమతి :

(శరత్వములో) నూత్నవధూరత్నమవు – అందును గర్భాధానవు బెండ్లికొతురవు – తలకుమించిన లజ్జ నీ కాలుసేతు లాడనీయదు – కావున నీ వెంటవచ్చుచున్నారము. అంతమాత్రమున కాగ్రహింప

బసియేమి – ముగ్ధాత్వము దాటి మీరు మధ్యదశలోబడిన వెనుక మేమిచట నేల యుందుము – రండు ప్రభువుల సేవింతము (అనిపలుకుచు తల్పమును సమీపించి బంగరుసళ్ళెములోని పుష్పములను దీసి సార్వభౌముని పైని జల్లుమని తుష్టాదేవి చేతికందీయబోవునటుల నటింపుచు-నొడ్డాణములో దాచియున్న ఖడ్గమును లాగి సార్వభౌమ విగ్రహమును గుండెలో చివాలున బొడుచును).

పార్వతి :

(విద్యుద్వేగమున తన యొడ్డాణములోగూడ గుప్తముగ దాచబడియున్న ఖడ్గమును లాగి సార్వభౌమ విగ్రహము కంఠమును నరకును.)

(ఖడ్గములతో ఛేదింపబడుటతోడనే యీ విగ్రహమున-దు నింపబడియున్న కృత్రిమరక్తము చింది - వీ రిర్వురిమీదను తుష్టాదేవిమీదను నాలుగుదెసలను జిల్లుమని యెగిరిపడును. విగ్రహములోనుండి వచ్చు గురకయును - ఉచ్ఛ్వాసనిశ్వాసములును-నిలిచి పోవును).

తుష్టాదేవి :

[ఇదిగాంచి యావేశముతో] ఎంతపని జేసితిరే ? ఆ సార్వభౌముడు మీ కేమపకారమొనర్చినాడే? దానవకాంతలారా! ఇంతఘోరముగా హత్య యొనర్చితిరేలనే !

భానుమతి ;

(వికటముగా నవ్వి) మే మేమి చేసితిమమ్మా ? యీనిశాముహూర్తసమయమున బావగారితో వసంతోత్సవము జరిపితిమి. మరలనవ్వును.

పార్వతి :

(భానుమతి ననుసరింపుచు అట్టహాసముగా నవ్వుచుండును.)

(లోపలినుండి విచ్చుకత్తులతో-ప్రతీహారిణీబృందమేతెంచి యా గృహమునందున్నవారినెల్ల జుట్టుముట్టి యదుపులోనికి దీసికొందురు)

(శ్రీకృష్ణదేవరాయ సార్వభౌముడును తిమ్మరుసుమంత్రియు ప్రవేశించి - వారి కెదురుగా నిలతురు)

పార్వతి _ భానుమతి :

(వారిని గాంచుటతోడనే - తమచేతులలోని ఖడ్గములను నేలపై జారవిడిచి, ప్రాన్పాటు నందెదరు!)

తిమ్మరుసుమంత్రి :

బాలికలారా ! మీ యాగ్రహము లింతటితో నుపశమించిన దనియే భావింతును.

పార్వతి - భానుమతి

(గడగడ వణకిపోవుచుందురు.)

శ్రీకృష్ణరాయసార్వభౌముడు

(తుఖ్ఖాదేవిని సమీపించి శాంతముగా) మహారాజనందినీ ! మీ హస్త మందిట్టి కరవాలము గానుపింప దేమి ?

తుఖ్ఖాదేవి:

(విభ్రమాతిరేకమున తలయెత్తిచూచి సార్వభౌముని తన జీవితేశ్వరుడే యీతడని స్మరించి మేలిముసుగుదీసివైచి దిగ్భ్రాంతితో) ఇదేమి ! తమరా విద్యానగరసార్వభౌములు ? నా యుపాసకదైవమే కన్నడరాజ్య రమారమణుడగునా ?

శ్రీకృష్ణరాయ సార్వభౌములు :

[పరిశీలించిచూచి గుర్తించి యాశ్చర్యముతో] ఏమిది ? అన్నపూర్ణా దేవియా? నా హృదయాధి దేవత, కటకేశ్వరుని పుత్రికయేనా ! ఏమాశ్చర్యము!

తుఖ్ఖాదేవి :

[దుఃఖాతిరేకమున కన్నీరుగార్చుచు] అహో మందభాగ్యను - తమ కొఱకహోరాత్రములు తపించి తపించి - వేగుల నెందరనంపి జాడదీయ

ప్రయత్నించియు, సాధ్యపడక - తలిదండ్రుల కెరిగించియు, లాభము లేక తమపైగల యాశచే ప్రాణము లింతదనుక నీ శరీరములో నిల్పు కొని యున్నదానను - ఉపాశించిన ఫలమందియు గురుతింపనేరక వగల బొగులుచున్న దురదృష్టవంతురాలను - మిమ్ము దెలిసికొననేరక యెంతటి దురవస్థకు బాలుపడుచుంటిని ? (దుఃఖ సంతోషములు మిళిత మైన యా యావేశమును భరింపజాలక మూర్ఛిల్లును)

తిమ్మరుసుమంత్రి.

[తెరవైపు జూచి] ఎవరక్కడ? త్వరగా రండు. ఈయమను తల్ప మున జేర్చి శీతలోపచారము లొనర్పుడు.

దాసీలు నలువురు.

[పరుగిడుచు వచ్చి తుక్కాదేవి నెత్తుకొని తల్పముపై జేర్చి శీతలోపచారము లొనర్పుదురు)

శ్రీకృష్ణరాయ సార్వభౌముడు

(స్తంభించిపోయి అంతలో తేరుకొని తనలో) విచిత్రవిధి చేష్టలెంతటి దురవగాహములు. అహో! విచిత్రము - ఏ నా ప్రాణాధికప్రియావియో గవేదన భరింపజాలక, యిన్నిదినములుగా నింతటి దుర్భర యాతనంగుందుచుంటనో? ఏ నా మనోహారిణిం దర్శింప నన్న పానీయ ములుగూడ వర్జించి - కర్తవ్యకార్యములగూడ నిర్వహింపజాలక, దేశ దేశముల వేగులచే గాలింపజేసి, యుపయోగము లేకపోగా, నహో రాత్రములు పరితపించుచుంటినో? - ఆ నా ప్రణయాధిదేవత, చిరకాల వియోగబాధానుభవానంతరము- ఆకటా! తలవని తలంపుగా నేసన్ని వేశమున, నెట్టిస్థితిలో, దర్శనమొసగినది ?

ఈ నవలాశిరోమణి, మదీప్సిత కల్పక భూరుహమ్మటం
చేను జపించు నాదుహృదయేశ్వరి, నన్గురుతింప కెవ్వరో
మానవనాథుడీతడని, మారణముం బొనరింప గత్తులం
బూనిన చెల్మికత్తెల యపూర్వత కచ్చెరువొంది మ్రాన్పడెన్॥

వారిచేష్టలెల్ల వారించు వైఖరి
గాంచినాడ ! నాతి కలుషరహిత
నన్నుబోల్చుకొనియు నావంక జూచిన
చూపుగాంచినాడ ! శుద్ధహృదయ॥

అశిథిలానంద పారవశ్యంబు మీర
గలియదగు నేటి యీ సమాగమము, నిప్పు
డెంత భీభత్సమయము గావించినాడ
వౌర పరమేశ !! ఏమిసేయంగలాడ॥

(దుఃఖముతో] పరస్పరమాత్మబలిదానమునకైన నాయత్తమగు స్థితిలోనున్న ప్రాణాధికలమగు మమ్ము - గురుతెరుగనిస్థితిలోనుంచి. కుమిలికుమిలి దుఃఖపడజేసి, కడకింతటి నిగూఢముగా-నిట్టిచోట, యీ రీతిగా సమావేశపరతువా? భగవన్ నీసంకల్పము దురూహ్యముగదా! (దిగ్భ్రమనభినయింపుచు నలుదిక్కు(గాంచి విభ్రాంతితో) నాకేలనో భూమి యంతయును గిరగిరదిరుగుచున్నది.

హృదయమ్ము త్కంఠకు నా
స్పద మయ్యెను - దనువు వడక సాగెన్డుంటిలో
మది గగ్గోల్పడియెను, దో
చదయింతయు - మూర్ఛవచ్చు చందముదోచెన్॥

హా ప్రాణప్రియా ! మన్మనోరథసంజీవనౌషధీలతా ! హా అన్నపూర్ణా దేవీ ! (అనియరచి తూలుచు కనులుమూసుకొని కూరుచుండి నేల కొరిగి మూర్ఛిలును)

తిమ్మరుసుమంత్రి :

(తెరవైపుగాంచుచు) ఎవడురా అక్కడ ?

(అంగరక్షకులు నలువురు ప్రవేశించి) జయము జయము మహామాత్యులవారికి, యేమాజ్ఞ ?

తిమ్మరుసుమంత్రి :

నిముసములో నాస్థానవైద్యులను మేము చూడవలయును. శ్రీ శ్రీ శ్రీ సార్వభౌముల నిచటినుండి చల్లగగొని గుప్తమందిరమున గల శయ్యపై జేర్చి వైద్యులేతెంచువరకు శైత్యోపచారములసల్పుడు.

అంగరక్షకులు.

మహామాత్యుల యాజ్ఞానుసారము.

(సార్వభౌముల దేహమును మెల్లగా నెత్తుకొని నిష్క్రమింతురు)

తిమ్మరుసుమంత్రి.

(పార్వతీ భానుమతులగాంచి) బాలికలారా! శ్రీసార్వభౌములపయి మీ రాజనుతకు లేనికోపము మీకు గలుగనేల ?

పార్వతి - భానుమతి

(గడగడవడకుచు మాటలాడక మౌనముగనుందురు)

తిమ్మరుసుమంత్రి.

[చూచి] మౌనము మంచిదేగాని ఒక గడియకాలములో మీరు తగిన సమాధానమీయనిచో మీ నోళ్లు విప్పునటులజేయు నుపాయ మును మే మెరుగుదుము.

పార్వతి - భానుమతి :

(గడగడవడకుచు పలుకకుందురు)

తిమ్మరుసుమంత్రి :

(తెరవైపుజూచి బిగ్గరగా) ఎవడురా అక్కడ ?

(ప్రతీహారిణులిద్దరు ప్రవేశించి వంగినమస్కరించి) జయము — జయము మహామాత్యులవారికి యేమాజ్ఞ ?

తిమ్మరుసుమంత్రి :

వీరిద్దరినిదోడ్కొని పోయి - చిరుతపులిబోనులోనికి త్రోసివైవు డని మామృగశాలాధ్యక్షునికప్పజెప్పిరండు.

(ప్రతీహారిణులువంగి నమస్కరించి) చిత్తము. ఆజ్ఞాప్రకారమే.

పార్వతి - భానుమతి.

(గడగడ వడకుచునే నమస్కరించి) తమరడిగిన వాటికన్నిటికిని మే మెరిగియున్న జబాబులిత్తుము.

తిమ్మరుసుమంత్రి.

అటుల దారిలోనికిరండు - మా ప్రభుశేఖరుని జంపవలయునన్న ద్వేషము మీకేలగలిగినది ?

పార్వతి.

ఈ సార్వభౌమునిపై మాకీ షణ్మాత్రమును ద్వేషమే లేదు.

తిమ్మరుసుమంత్రి.

లేనిచో మీరు గుప్తఖడ్గములు ధరించి యేలవచ్చితిరి?

భానుమతి.

ఈ సార్వభౌముడు మా ప్రాణ మానముల రక్షించినారు. మా రాజపుత్రిక నెంతయో యాపదనుండి యుద్ధరించినారు, వీరే విద్యానగర సార్వభౌములని మాకు ముందే తెలిసియున్నచో కథ వేరొక విధముగా నుండెడిది.

తిమ్మరుసుమంత్రి.

(ఆలోచన నభినయించి) అబద్ధములాడక ఆకథయేమో నాకెరిగింపగోరుచున్నాడను.

పార్వతి.

మహామాత్య శేఖరుల యాజ్ఞాప్రకారమే – వినుడు. సింహాచల ప్రాంతమున నాశ్రమము వైచుకొనియున్న విబోధానందస్వామివారు, మాభర్తృదారికకు విద్యాదాన మొసగినగురువు, మారాజపుత్రిక అప్పు డప్పుడు వారిని దర్శింపవచ్చుచుండెడిది. వెంట మేమును వచ్చెడి వారము. ఒకనాడటులే మేము – కొంతసైన్యముతో గూడ, వారి సందర్శనార్థమే తెంచి ఆశ్రమప్రాంతమందలి చిట్టడవిలో డేరాలువైచి కొని నివసింపసాగితిమి, ఒక సాయంకాలమున సేవకు లెవ్వరును వెంట లేకయే మేము ముగ్గురమును శ్రీ స్వామివారి దర్శనమొనర్చి వచ్చు చుంటిమి. మా డేరాలింకను కొంతదూరమున నున్నవి. మధ్య నొక చోట నొక చందనద్రుమమున కల్లుకొని మనోరంజనీలత యొండు పుష్పించి, యాసుమసౌరభము మమ్మాకర్షించినది. ముగ్గుర మచటి కేగి పుష్పముల వెదకుచుండ, భయంకరమగు నారణ్యక నాగ మొకటి మా భర్తృదారికపై దుముకనుండెను. ఇంతలో నెటనుండియో ఈ మహామహుడు విద్యుద్వేగమున దుమికి యాసర్పశిరము నొడిసిపట్టు కొని రాసుతను రక్షించినారు.

తిమ్మరుసుమంత్రి,

(ఆలోచింపుచు) 'అటులనా ? తరువాత.

భానుమతి,

నాడే – పరస్పర దర్శనమున వీరిద్దరకును, మదులలో ప్రేమో దయమై వర్ధిల్లసాగినది.

తిమ్మరుసుమంత్రి :

(ఆలోచన నభినయించి, ఆ తరువాత ?

పార్వతీ :

మరి నాల్గురోజుల కొక తురుష్కసైన్యమే తెంచి, మా సంర క్షణకై యున్న సైన్యమును సేనాపతి నోడించి, మా సేనాపతిని

బంధించి మా రాజపుత్రికతో గూడ మమ్ము చెఱబట్టినారు. అప్పుడీ వీరుడు తన యంగరక్షకదళముతో వచ్చి తలపడి, యీ ముష్కర తురుష్కుల జిన్నాభిన్నము గావించి, మహాఘోరముగాబోరి వారినెల్ల మడియించి, మమ్ము చెర విడిపించి మమ్మాయాపదనుండి గట్టెక్కించినారు-కాని-యీ వీరచూడామణి కా యుద్ధములో బెద్ద గాయమైనది. ఆ రణరంగములో నీ శూరశిఖామణి ప్రకటించిన యమానుష పరాక్రమము గాంచిన యీ రాజపుత్రిక కీ వీరశిరోరత్నముపై నెక్కడ లేని మక్కువ జనించి, యాతని నారాధింప సాగినది. నాటినుండి యాహార నిద్రలు మాని రేబవళ్ళు విడువక యీమహారాజసన్నిధినే సేవింపుచుండి యుపచారము లొనర్చినది.

తిమ్మరుసుమంత్రి :

(ఆశ్చర్యము నభినయించి) ఆ తరువాత ?

భానుమతి :

ఆ సమయముననే యీప్రభుపుత్రుని గొనిపోవుటకొఱకు చతురంగబల సమేతమగు మహాసైన్య మేతెంచి, ప్రయాణము వీలుపడమిచే నచ్చటనే స్కంధావార మేర్పరచుకొని కొన్నినాళ్ళాగినది. మాభర్తృదారిక యీ మహావీరు డేదేశపాలకుడో జాడలు దీయుమని మమ్మిరువుర నియోగించినది. కాని మే మెంత ప్రయత్న మొనర్చియు వీరి నిజమగు వృత్తాంత మెరుగజాలకయే పోతిమి. మా రాజసుత కీ మహానుభావునిపై ప్రేమ మితిమీరిపోసాగినది. గురుదేవుల చికిత్సా ప్రాబల్యముననో మా చెలి సేవామహిమనో వీరాగాయముమాని జీవించినారు.

తిమ్మరుసుమంత్రి :

(పండ్లుబిగబట్టి ఆలోచింపుచు) ఆ తరువాత ?

పార్వతి :

సరిగా నాసమయముననే మాప్రభువర్యులకడనుండి "తక్షణమే బయలుదేరి రావలసినదనునాజ్ఞయు, వచ్చినది. ఇకవిధిలేక - వదలి

పోజాలక మా రాజపుత్రి యీ మహావీరుని యనుమతి బడయవచ్చి తన మెడలోని ముక్తాహారమును కృతజ్ఞతారూపముగా నొసగి, వెడలి పోవుటకనుమతినర్థింప, సేవాఫలముగా నీమహారాజు తనమెడలోని రత్నహార మొసగినారు పరస్పర మెరుగజాలకయున్న వీరిరువురు కన్నీళ్లతో విడిపోయినారు. ఇంటికేగినది మొదలు మా భర్తృదారికయన్నపానీయముల విసర్జించి విరహబాధితయై సర్వదా యీ మహావీరునిగూర్చియే ప్రలాపించుట కారంభించినది. మేము శైత్యోపచారము లెన్నిసల్పియు ఫలముగానక మామహారాణివారికి జెప్పి ప్రభువుల కెఱుకపరచితిమి – వారీవిషయమునంతగా బట్టించుకొనలేదు. మే మెంత ప్రయత్నించియు వీరిజాడ నెరుగలేకపోయితిమి. ఇటులుండగా నాంధ్రకర్ణాట సార్వభౌముడు మహాసైన్యముతో నెత్తివచ్చెననియు, మాప్రభువాతనితో సంధిజేసికొనక తప్పనిసరియాయెననియు ఆతడు మారాజపుత్రి నా శత్రురాజునకొసగి వివాహమొనర్పవలయుననియు ఆతడు కులహీనుడనియు, ఈసంబంధముచేదనవంశగౌరవహానియగునని యును మా ప్రభువు మమ్ములబిల్చిచెప్పి – తన పుత్రిక నెట్లైన నంగీకరింపజేసి అత్తవారింటికేగినతోడనే ప్రథమ సమాగమ రాత్రియే యుపాయముననైన నాతనిగడతేర్చి పరువునిలుపు నుపాయమాలోచింపకదప్పదనిమమ్ము శాసించినాడు.

తిమ్మరుసుమంత్రి :

(దీర్ఘముగనాలోచింపుచు) తరువాత తరువాత ?

భానుమతి :

మేమావిషయమును మాచెలికి దెల్పగా నామెఛీత్కారమొనర్చి తానాపనిని జేయనని ఖండితముగా జెప్పినది.

తిమ్మరుసుమంత్రి :

(యోజింపుచునే తలయూచి) ఆహా ? తరువాత ?

పార్వతి :

తరువాత నికనేమున్నది ? తల్లిగారెంతజెప్పియు - మేమెంత బోధించియునామె చిత్తముమారలేదు. కావున నా కార్యభారమును మాప్రభునాజ్ఞచే మేమేశిరములపై చుకొంటిమి చిక్కు‌వడితిమి. ఇక మాకెట్టిశిక్షమీరు విధించినను మేమనుభవింప సిద్ధముగానున్నారము. కర్ణాటాంధ్రసార్వభౌములే మాప్రాణదాతయను వృత్తాంతము దెలిసి యున్నచో నిట్లుగా నేరదు.

తిమ్మరుసుమంత్రి :

(తెరపైపుగాంచి) ఎవడురా అక్కడ ?

అంగరక్షకదళాధిపతి :

(ప్రవేశించి) జయము జయము మహామాత్యులకు ఏమాజ్ఞ ?

తిమ్మరుసుమంత్రి ;

మహారాణీవారివెంట కటకపురినుండి వచ్చియున్న దాసదాసీ జనులందఱను రథ, గజ తురగాది పరివారముతో - వారివెంట దెచ్చి యున్న సర్వసంపత్తితోగూడ ప్రయాణమునకు సిద్ధముగానుండ మాయాజ్ఞగా దెలిపి మనసేనానినయ్యపరాజును బిలిచిరమ్ము.

అంగరక్షకదళాధిపతి :

మహామాత్యుల యాజ్ఞాప్రకారమే. (నమస్కరించి నిష్క్రమించును)

తుక్కాదేవి :

(ప్రకృతిస్థయై) మీరెవ్వరు ? నేనెచటనున్నాను.

ప్రతీహారిణులు :

మహారాణీ ! తమరు రాజాంతఃపురముననేయున్నారు, తమ యారోగ్యము బాగుగలేదు. ఇంచుకవిశ్రమింపుడు.

తిమ్మరుసుమంత్రి :

(మహారాణిని సమీపించి) మహారాజనందనీ ! మీప్రయాణవేళ సమీపించుచున్నది.

తుఖ్ఖాదేవి :

(ఏమియునర్థముగాక లేచి కూర్చుండి)తమరేమనుచున్నారు? నాకు బోధ పడుటలేదు.

తిమ్మరుసుమంత్రి :

మీరిక్కడ నికనుండజాలరు. మీ యిచ్చవచ్చినచోటికేగ వచ్చును. కటకమునుండి మీవెంటవచ్చినపరివారముతో – వస్తు వాహనాది సంపత్తితోగూడ –

తుఖ్ఖాదేవి

నాకు ప్రవాసశిక్ష విధించితిరా ? (విచారించును)

తిమ్మరుసుమంత్రి;

ప్రవాసశిక్షయన నేమి గాని – మీ యిచ్చవచ్చినచోటి కేగక తప్పదు.

తుఖ్ఖాదేవి :

మాకీ శిక్షను శ్రీ సార్వభౌములేవిధించినారా ?

తిమ్మరుసుమంత్రి.

విదుషీవి-నీకెక్కుడుగా జెప్పనక్కరలేదు-రాజనీతి కడు నిష్ఠుర మైనది.

తుఖ్ఖాదేవి :

(దుఃఖించుచు) తండ్రీ ! నేను నిరపరాధనుగదా! ఏదోషమునకు నాకీశిక్ష?

తిమ్మరుసుమంత్రి :

(నిబ్బరముగా) అమ్మా ! ఎల్లరమును కర్తవ్యమునకు దాసులము.

తుక్కాదేవి :

నేను (శ్రీ) సార్వభౌముల దర్శనమొనర్ప ప్రార్థించుచున్నాను. నా కనుజ్ఞ నొసగుడు.

తిమ్మరుసుమంత్రి :

ప్రభువు లింకను మూర్ఛనుండి తేరుకున్నట్లు లేదు.

తుక్కాదేవి :

అయిన నిది మహామాత్యులవారొనగిన శిక్షయా ? నేను మీ యానతి శిరసా వహింతును. కాని ప్రభువుల సందర్శింపక యీచోటి నుండి కదలజాలను.

తిమ్మరుసుమంత్రి :

(రక్తసిక్తమైయున్న తల్పమును - ఛేదింపబడియున్న సార్వభౌముల ప్రతిమను జూపించుచు) తల్లీ ! అటుగాంచితివిగదా ! ఆగ్రహింపకుము - అది సాలభంజికగాక నిజమగు సార్వభౌముడే యైన నేమిగావలసినది ? ఇట్టి యేర్పాటు లిక నెన్నిగలవో !

తుక్కాదేవి .

అందులకు సమాధానము (శ్రీ) సార్వభౌములతో నేను మనవి జేసికొందును - ఆమాత్ర మవకాశ మొసగరా ? తండ్రీ ! !

తిమ్మరుసుమంత్రి :

అటులవీలులేదమ్మా! మీరు తక్షణమే బయలుదేరిపోవలయును- లేకున్నచో మీ వెంటవచ్చినవారిలో నెవ్వరెవ్వరేయే కార్యముల

నియుక్తులై వచ్చినారో! ఈ పన్నుగడలనెల్ల భగ్నపరచుట కెన్ని దినములు బట్టునో ఎంతటి శక్తియుక్తులం బ్రదర్శింపవలసివచ్చునో ?—

తుఖ్బాదేవి :

(ఆలోచింపుచు దుఃఖముతో) తమ యాజ్ఞానుసారమే గానిండు - పరమాత్మసంకల్ప మెటులుండ నేనేమిచేయగలను ? [చేతులు జోడించి యాకాశము పరీక్షింపుచు] తండ్రీ! దీనజనావనా!! ఇంకను నాపై నీకు కరుణ గలుగలేదా ? జగన్నాథా ??

తిమ్మరుసుమంత్రి :

(తెరవైపు గాంచి) ఎవడురా అక్కడ ?

వృద్ధకంచుకి :

[ప్రవేశించి] జయము జయము మహామాత్యశేఖరులకు-

తిమ్మరుసుమంత్రి :

సేనాపతి వచ్చియున్నాడా ?

వృద్ధకంచుకి :

అంతఃపురద్వారముకడ వేచియున్నారు

తిమ్మరుసుమంత్రి :

నీవేగి వానిని మా యాలోచనామందిరమునకు దోడుకొని రమ్ము - శీఘ్రముగా నేగుము.

కంచుకి :

(వేగముగా నిష్క్రమించును)

తిమ్మరుసుమంత్రి :

[తుక్కాదేవికి పరిచర్య యొనర్చు ప్రతీహారిణులతో] ఈ మహారాణీవారిని చాల జాగరూకతతో దోడుకొనిపోయి సువర్ణద్వారముకడనున్న మేనాలో గూర్చుండబెట్టవలయును. ఈ చెలికత్తెలిర్వురు నాయమ వెంట నేగగలరు—

ప్రతీహారిణులు :

(వినయముతో నమస్కరించి)మహామంత్రుల వారియాజ్ఞప్రకారమే—

(తుక్కాదేవిని భద్రముగా బట్టుకొని మెల్లగా నడిపించుకొనుచు వెలుపలికి గొనిపోవుదురు)

(పార్వతి-భానుమతులవెంట విచ్చుకత్తులతోనున్న కొందరు ప్రతీహారిణులు-చుట్టుముట్టి వెలుపలికి దోడ్కొనిపోవుదురు.)

తిమ్మరుసుమంత్రి :

దేనికైన మంచిది కొన్నిదినము లీయమ ప్రవాసమందుడుటయే వాంఛనీయము—

సేనాధిపతి :

[ప్రవేశించి వీరనమస్కార మొనరించి] జయము జయము మహామాత్యులవారికి – తమ యాజ్ఞ కెదురుచూచుచున్నాడను.

తిమ్మరుసుమంత్రి :

సేనాధిపా ! మీచేతిక్రిందగల సేన నెల్ల వెంటగొని తక్షణమే వెడలి – మీరు మహారాణీవారి వెంట వారిపరివారమునకు దోడుగా మన రాజ్యపుటెల్లల వరకును బ్రయాణమొనరించి, యామీద మహారాణీవారెచట కేగుట కిష్టపడిన నచట విడిచిరమ్ము—

సేనాధిపతి :

(వినయముతో చేతులు జోడించి) మహామాత్యుల యాజ్ఞాప్రకారమే

తిమ్మరుసుమంత్రి :

మరొకమాట ! మహారాణివారొసగెడు యాజ్ఞలనెల్లను సైన్య సమేతుడవైన నీవు శిరసావహించి నెరవేర్చుచుండవలయును. సార్వభౌముల యాజ్ఞకును మహారాణీవారియాజ్ఞకును భేదముండరాదు. ఒక నిముసములో నేగి వారిని గలిసికొనిపొమ్ము-

సేనాపతి :

(వినయముతో వీరనమస్కార మొనర్చి నిష్క్రమించును)

తిమ్మరుసుమంత్రి :

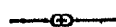
(ఆలోచనతో దనలో) నా మహారాజిప్పటికైనను, మూర్ఛనుండి తేరుకొనియుండునా ? వారి నిర్బంధం గలుగునిచ్చినచో నీ ప్రవాసశిక్ష కంగీకారము లభింపబోదు. నాయమ పరివారములోనివారియెల్ల రయభిప్రాయములను గురుతెరుగుటకు సాధ్యము గాదు. కాని- పాపము చిరకాల వియోగానంతర పరస్పరసందర్శనమహాభాగ్యమొంది తోడనే పరస్పరము గుర్తించుకొన్న తక్షణమే ఒకరితోనొకరు తనివిదీర సంభాషించుకొను వ్యవధిగూడ లేకుండ నంతలోనే ప్రవాసమున కంపబడుట బలవత్తరమగు శిక్షయే గాని అంతకంటె మార్గాంతమగుపడుటలేదు. ఈ శిక్షానంతరపునస్సమాగమ మిర్వురకును శతసహస్ర గుణాధికానందమును గల్పింపగలదు- ఇక నేనేగి తదనంతర కర్తవ్యము నిశ్చయింతునుగాక— (తెరవ్రాలును.)

ఇది నవమాంకము.

ఓమ్

ఆంధ్రభోజుడు

(నాటకము)

దశమాంకము

రంగము ౧

(అరుణోదయవేళ - కందనోలిసీమలో నొక చిట్టడవిలో - గజపతి పుత్రిక యగు తుఖ్ఖాదేవి వెంటనున్న పరివారమున్నూ - శ్రీకృష్ణదేవరాయ సార్వభౌముల సైన్యమున్నూ ఒక నదీ తీరమున నిలిచియుందురు - మేనాలన్నియును ఆ నదీ పార్శ్వమున దింపబడియుండును. ఎల్లరును కాల్యకృత్యముల నెరవేర్చుకొను చుందురు. తుఖ్ఖాదేవి పరదామాటున దాసీలతో గూడ నేగినదియందు కాల్యకృత్యములనొనర్చి ధౌతవసనములదాల్చి ప్రాగ్దిశ గాంచునప్పటికి సూర్యోదయమగుచుండును. ఉదయ భానుగాంచి భక్తితో చేతులుజోడించి)

తుఖ్ఖాదేవి.

అహో! ఉదయసమయ భానుమండలశోభ యెంత పవిత్ర మనోహారముగా భాసింపుచున్నది. (నమస్కార మొనర్చుచు) నమోనమస్తే - సర్వజగదాధారమూర్తయే - సప్తాశ్వాయ -

ఒప్పు శుకతుండ కాంతితో నుదయవేళ
బుండరీకవ నాప్తమ్ము! చండతరము-!
ఈర్చు నా ఖండలాశకుం గుండలమ్ము!
మాన్యముదయించునదె భానుమండలమ్ము!!

అగ్ని గర్భుండు - శంఖుండు - నదితి పుత్రు
డంశు మంతుండు, త్వష్ట, మార్తాండుడు, రవి
ఖగత నక్షత్ర గ్రహతారకల కధిపతి
కవియునగు భానునకు నమస్కార శతము॥

తండ్రీ ! ప్రభాకరా ! మదీయజీవితేశ్వరుని నేటికైన నా కంటి కగుపరచితివి. ఆ మహనీయు నమేయపరాక్రమశాలినిగా - భారతవర్ష విజేతగా - సార్వభౌముడిగా - కవిపండితమండలీ మండనాయమాను నిగా - మహాకవిగా - అపరపురందరునిగా - నగుపింపజేసితివి. అంతే గాని - నోరార మాటాడుటకుగాని, మనసార ప్రణామాదులాచరించు టకుగాని, వీలులేకుండగనే యీపాడుమూర్ఛమాకేల సంప్రాప్తింప వలయును. ఎట్టకేలకు మూర్ఛనుండి తేరుకొంటినో లేదో ? అంతలోనే నాకీప్రవాసశిక్షయా ? ఆ పరమోదారుడే జాగ్రదవస్థయందున్న నాకిట్టి దుర్గతి గల్పింపనిచ్చునా ?

ఇంతకునుమరొకరిననుకొనిన నేమి లాభము. మదీయపురాకృత, దుష్కృత పరిపాక మహిమగాక -

మ్రింగిన యట్టి పెద్దదగు మీనము నోటను జారి చిక్కకుం
డంగ దొలంగి మత్స్యమకటా ! యొక జాలరివాని, చేవలన్
జెంగునదూకి, పట్టుబడి, చిన్నగ వాని కరాంగుళాంతరం
బుంగని, జారి నీటబడ, ముక్కున నొక్క బకమ్ము మ్రింగెహా॥

పార్వతి - భానుమతి

(తుష్ణాదేవిని పమీపించి యేడ్చుచు) మహారాణీ ! మీమాట వినక, చినటి చేష్టలొనర్చి, మీకు మహాపదం గొనితెచ్చిన యీపిశాచముల శిక్షింపుము.

తుష్ఖాదేవి

[ఆలోచనాభంగమునొంది గంభీరముగా వారినిగాంచి] గతమును త్రవ్వి నన్ను మరింత బాధింపకుడు. అవలకు బొండు.

పార్వతి - భానుమతి.

[పెద్దగా ఏడ్చుచు] మిమ్ము వదలి మేమెక్కడికి పోగలము తల్లీ! ఇంక నేశిక్షయైన విధింపుడుగాని యాశిక్షవలదు

[సార్వభౌముల సేనాని ప్రవేశించి] జయము జయము మహారాజ్ఞీ వారికి. ఇక తమ యాజ్ఞయేమో?

తుష్ఖాదేవి.

మీరు విద్యానగర సార్వభౌముల సేనాపతులనుకొందుము.

సేనాధిపతి.

[వినయముతో దోయిలొగ్గి] చిత్తము మహారాణీ! తమరూహించినది సత్యము.

తుష్ఖాదేవి.

మీకొసగబడిన యాజ్ఞ యెట్టిది?

సేనాధిపతి.

విద్యానగర రాజ్యపు సరిహద్దు దాటువరకు నేను నాసైన్యముతో తమకు సాయముగ నేగుమనియును తమరేమి యాజ్ఞ లొసగినను మేమా యాజ్ఞల నెల్లను శిరసావహించి యాచరింప వలయుననియును.

తుష్ఖాదేవి.

మేము సీమాతిక్రమణ మొనర్చునెడల ?

సేనాధిపతి.

ఈ రహదారి చీటిని తను సేనానికొసగి వెనుదిరిగిరావలయునని

తుఖ్ఖాదేవి-

మే మెచటికేగినను దానింగూర్చిన యేర్పాటేమేమైనగలదా?

సేనాధిపతి

లేదు - తమచిత్తమువచ్చిన యెచ్చటికైన నేగవచ్చును.

తుఖ్ఖాదేవి.

మీకీ యాజ్ఞల నొసగిన వారెవ్వరు?

సేనాధిపతి.

శ్రీమహామాత్యులవారు.

తుఖ్ఖాదేవి.

ఇపుడు మనమున్న ప్రాంతమెవరి పాలనలోనిది?

సేనాధిపతి :

శ్రీశ్రీశ్రీ విద్యానగర సార్వభౌములవారి పరిపాలన లోనిది - కంద నోలిసీమకుజెందినది.

తుఖ్ఖాదేవి :

ఈరాజ్యపు సరిహద్దులింకెంత దూరమువరకున్నవి ?

సేనాధిపతి :

ఇంకను (ఆలోచించి) ఇంచుమించు ఐదుక్రోశముల దూరము వరకున్నవి.

తుఖ్షా దేవి:

ఇచటికి సమీపమునగల గ్రామము పేరేమి ?

సేనాధిపతి :

దగ్గరలో కంభమను పేరిటి పల్లెయొకటి గలదు.

తుఖ్షా దేవి :

మూదళవాయి యెక్కడ ?

కటకేశ్వరుని సేనాని :

(ప్రవేశించి నమస్కరించి) ఏమాజ్ఞ మహారాణీ ?

తుఖ్షా దేవి :

మేమిచటనే నివసింపగోరుచున్నాము. విద్యానగరసార్వభౌముల పాలితప్రాంతము దాటిపోవుట మాకిష్టముగాదు. దగ్గరలో తృణకాష్ఠ జలసమృద్ధమగు ప్రదేశమునుజూచి మనకెల్లరకును దగిన నివేశనములనిర్మింపించుడు – ఆపని పూర్తియగువరకును విద్యానగరసేనాని తనసేనతో మనకు సాయపడగలడు.

కటకేశసేనాని :

(వినయముతో) మహారాణీ వారి యాజ్ఞాప్రకారమే కాని నివేశనముల నిర్మించుటకు చాలకాలము బట్టగలదు. అంతవరకు తమరీ యడవిలో -

తుఖ్షా దేవి :

(ఆర్ద్రోక్తిలోనే) అంతవరకును పటకుటీరముల నిర్మింపుడు – మనమందు నివసించియుండి నివేశనముల నిర్మాణమునసల్పుకొనవచ్చును.

సేనానులిద్దరు

తమయాజ్ఞాప్రకారమే — (నమస్కరించి నిష్క్రమింతురు)

తుఖ్జా దేవి :

(తనదాసీలనెల్ల పిలిపించి వారితో) మేమిక్కడనే ఈ యడవిలోనే యిండ్లుగట్టుకొని — యొకగ్రామమును నిర్మించుకొని యిందునివసింప దలచితిమి, దీనిపేరు కృష్ణరాయప్రోలు మీలోనెవరైన మనరాజధానికి గాని మరొకచోటికిగాని పోదలచినవారు నిర్భయముగా నావిషయము నెరిగింపవచ్చును. దానికి దగిన యేర్పాటులొనరింపబడును.

అందరు

మహారాణీ ! మీరెచటనుండిన నదియే మాకు స్వర్గము మిమ్మిచట వదలిపెట్టి మేమేగి యెచటగాని చేయుకార్యమేమియును లేదు. మీతోడనేయుండి మీకు జేతనైన సేవసల్పుచుండుటయే మా యభీష్టము.

తుఖ్జా దేవి :

సరే అటులైననుండుడు. మీ భోజనాదులనెల్ల నేనే సమకూర్పజేతును.

[తెర వ్రాలును]

దశమాంకము - రంగము ౨

శ్రీకృష్ణరాయ సార్వభౌముడు

సర్వవిద్యా విశారద - సర్వమేది
నీ విమోహన సౌందర్య - నిరుపమాన
నిత్యలావణ్యగుణ మహనీయ - కటక
ధరణి పతిపుత్రి నెట్లు నేమరవగలను ?॥

రామకృష్ణకవి :

ఊరటజెందవలయును. సార్వభౌము లూరటజెందవలయును—

సార్వభౌముడు

మిత్రమా! ఎటుల నూరటజెందగలను? నాకీ జీవితములో నింకను నూరటయా?

(నడచుచునే యోగి) అశయనగృహములో నా ప్రియతమనన్ను గురుతించిన నిముషములో మూర్ఛిల్లుటకు ముందా కోమలాంగి వదనదర్పణములో ప్రతిఫలించిన భావతరంగములు నా హృదయఫలకమును బ్రద్దలు జేయుచున్నవి. హతవిధీ!

ఆ లలితాంగి, హృద్గతమునంతయు నప్పుడ జూపులందు, ను
ద్వేలములైన భావముల పెంపున జూపుచు-ఝుంఝుయందు, గ
ల్లోలితవార్థిమాడ్కి, గళలుందొలగంధరగూలె, మూర్ఛనిం
కేల మదీయజన్మ? హృదయేశ్వరి దుర్వ్యథ పాలొనర్చితిన్॥

ఈ దుఃఖావేశముతో నేనింకను జీవింపగలనా? సఖా!

రామకృష్ణకవి :

(ఓదార్పుగా శ్రీ సార్వభౌముల ననునయింపుచు) వార్ధిగంభీరులగు శ్రీవారింత జింతింపుచు బ్రాకృతుని పోలిక దుఃఖమగ్నులైనచో- నిక సామాన్యుల విషయ మేమని జెప్పనగును-

సార్వభౌముడు :

నాకిట్టిజింత యుండుటయే నేరమందువా? మహాకవీ!

రామకృష్ణకవి :

నేనటులనగలనా సార్వభౌమా! మిన్నువిరిగి మీ-దబడినను చలింపని మీరలే- ధీరోత్తమహానాయకులగు మీరలే- యింతటి వంత నొందుచుండుటంత బాగుగా నుండలేదని మనవి యొనర్చుకొను చున్నాడను.

సార్వభౌములు :

అయిన నన్నిందుల కేమిచేయమందురు ?

రామకృష్ణకవి :

(ఆలోచింపుచు) అన్నియును బూర్తి జేయుట కా మహామహుడు తిమ్మరుసుమంత్రిశేఖరు డున్నాడుగదా ! భారమెల్ల వారిపై నుంచుడు చాలును.

సార్వభౌముడు :

(దీర్ఘముగా నిశ్వసించి) అటులే- అదియు జూచుదమని యోర్పు వహింపుచున్నాడను గాని-దుఃఖసముద్ర మప్పుడప్పుడు నెత్తుగా బొంగి, నన్ను ముంచివేయుచున్నది.

రామకృష్ణకవి :

(చింతతో) ఇటువంటి పట్టులనే మన యోర్పు మిగుల నవసర మగుచున్నది - యించుకయూఱడిల్లుడు - ప్రభూ - కొద్దికాలమూఱట గాంచుడు.

సార్వభౌముడు :

(విసువుతో) యేమి యూరటయో- మరల మూర్ఛవచ్చునటు లున్నది- (సోఫాపై శయనించి కన్నులు మూసుకొనును) —తెరవ్రాలును.

[ప్రవేశకము]

(మారువేషమున నొక చారనాయకుడు ప్రవేశించుచున్నాడు)

చారనాయకుడు :

(తనలో) మా ప్రధానామాత్యులు నన్ను పిలిపించి, యాజ్ఞాపించినారుగదా ! "నీవు కటకేశ్వరపుత్రిక యున్న యెడకేగి, నీవు కటకేశ్వరుని దివాణములోని నమ్మకమైన యుద్యోగివలె - నీ వేషభాషలయందెల్లను నుత్కలదేశస్థుడే యీతడను నమ్మకము పూర్తిగా గలుగునటుల నటింప వలయును. మన మహారాణీవారి తల్లిగారు తన కొమరితకొక లేఖ వ్రాసి నీ చేతికిచ్చి యంపినటుల వారి కెల్లరికిని, పూర్తిగా నమ్మకముబుట్ట నటించి, మన మహారాణీవారిని దర్శించి, వారికీ లేఖ నొసగి, వారిచ్చిన ప్రత్యుత్తరమును గొని శీఘ్రముగ రావలసినది - మేమీ సమీపమున చిట్టడవిలో శ్రీ సార్వభౌములతో గలిసియే నీకొఱకెదురుజూచుచుండగలము అని నా కాజ్ఞాపించినారు. వారి యానతి ననుసరించి, నేను శ్రీ శ్రీ మా మహారాణీవారికడకేగి నిజముగు నుత్కలునివలె నటించి వారి దర్శన మొనర్చుకొని యీ లేఖ నొసగినాను. దానికి జవాబు నొసగుటకే మొట్టమొదట మా మహారాణీవారు నిరాకరించి నన్ను కోపించినారు- కాని కడకు చెలికత్తెల విశేషానురోధమున నిదె యీ లేఖ లిఖించి యిచ్చినారు- యా చిట్టడవిలో శ్రీ శ్రీ సార్వభౌములవారితో గూఢి మహామాత్యులెచ్చట నుందురో వెదకి వారికీ లేఖ నందీయ వలయును. పొద్దు చాలదు. వేగముగ వారిని వెదకుదుగాక-

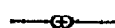
(వెదకుచు నిష్క్రమించును)

—ఇది ప్రవేశకము.

ఓమ్

ఆంధ్రభోజుడు

(నాటకము)

ఏకాదశాంకము

రంగము ౧

(ఆ చిట్టడవిలో నొక చెట్టుక్రింద గూరుచుండి తిమ్మరుసుమంత్రియు, శ్రీ కృష్ణదేవరాయ సార్వభౌములును రహస్యముగ సంభాషించుకొనుచుందురు)

(కొంచెము దూరములో సార్వభౌముని స్కంధావారముండును)

తిమ్మరుసుమంత్రి

వత్సా! మహారాణివారంపిన లేఖను పరికించిచూచితివిగదా!

శ్రీకృష్ణరాయ సార్వభౌములు :

లేదామె లేఖను జదువజాలక పోయితిని.

తిమ్మరుసుమంత్రి.

ఇది తమతల్లి వ్రాసియంపిన లేఖకు జవాబు – అనగా – నాయమ తల్లి వ్రాసినటుల మనము వ్రాసి పంపిన లేఖకన్న మాట "మాతృశ్రీ పూజ్యమహాదేవి, పద్మావతీ మహారాణివారి పాదపద్మముల సన్నిధికి – మీపాలిటకు మరణించినదగు మీతనయ తుక్కాదేవి శతసహస్ర ప్రణామ పూర్వకముగా వ్రాసికొనిన విజ్ఞాపనలు. తల్లిగారూ – నేనిచట నడవులబట్టి యవస్థలనందుచుండుట లేదు. మీరు

భావించు కష్టము లేవియును నేనొందుటలేదు. నాపతి రాజ్యములో ప్రశాంతపరిస్థితిలో మేమిచట నివసించుచున్నాము. ఇప్పటికైన మాటి మాటికి మీరెవ్వరు నాజోలికిరాక - నన్ను నా యిచ్ఛవచ్చినటుల బ్రతుకనిచ్చుటయే నాకు మీరుచేయగల మహోపకారము. మీకనేక ప్రణామములు. నేనొక మహారాజపుత్రుని పరమోపకారిని, ప్రాణరక్షకుని మనఃపూర్తిగా ప్రేమించియుంటిని. ఆ రాజపుత్రుని వెదకించి నన్నాతనికిచ్చి వివాహమొనర్పుడని మీపాదములపాలి ప్రార్థించినపుడు మీకు నాపై గలుగనిజాలి యీనాడు మీకు గలిగినదా? నా యభీష్టమును దీర్పలేకపోగా - బలవంతుడగు శత్రురాజొకడెత్తి వచ్చినపుడాతనిధాటికి భీతిజెంది, నన్నాతనికిచ్చి వివాహమొనర్చినారు. నేనేమైన మాటాడితినా? మీరు నన్నెఱగాజేసి యొక శత్రువిమానము గబళించు నూహ ప్రవర్తించినపుడు మాత్రమే సేనాపని యొనర్పజాలనని నిష్కర్షగా జెప్పితిని, అతడు నీచవంశజాతుడగు దాసీపుత్రుడనియును - వానికి భార్యగా బ్రతికియుండుటకంటెను-వానింజంపి నేను జచ్చుటయే మీసుక్షత్రియ వంశగౌరవమునకు మచ్చుతునక యనియు. పితృపాదులును మీరునుగూడ నన్నెన్ని విధములుగనో నిర్బంధించినారు. నేనేమాత్రమును వినక నెదురుతిరుగుటతో, నా చెలికత్తెలను లోబరచుకొని వారికావిషమును దలకెక్కించి, నావెంటనంపించి, మీపట్టుదల నెరవేర్చుకొనినారు. కాని తిమ్మరుసుమంత్రియొక్క బుద్ధిబలముచే బరిరక్షితుడగు నీరాజసింహుడు మీ వెఱ్ఱిమొఱ్ఱి కుతంత్రములకు లోబడి చచ్చిపోవుట సాధ్యమేనా? అని యేమాత్రమును యోజింపరైతిరి. శయ్యాగృహమున నా రాజకుమారునివలెనే శయనింపజేసియున్న సాలభంజికను గురుతింపజాలక మీరంపినవారు భ్రమపడి యాతడే రాజకుమారుడనుకొని కత్తులులాగి పొడిచిచంపితిమని సంతసపడిరిగాని, యింతలో రహస్యముగ దాగియున్న రాజ మంత్రులేతెంచుటతో, వారి శరీరములు వడకసాగినవి. నిజము బయటపడినది.

పరరాజును యుద్ధములో జయింపజాలక, తమ పుత్రికనిచ్చి పెండ్లి జేసి యా పుత్రికచేతనో నామె యామోదింపకున్న చెలిమికత్తెల చేతనో నాయల్లుని జంపింపనెంచిన మీ సుక్షత్రియ వంశగౌరవము గొప్పదా ? తాననుకొని తన ప్రతిమపై కత్తులుదూసి నరికినవారిని గూడ క్షమించి, సిగపూవునలగకుండ, సగౌరవముగా నావలకంపించిన యుదారమూర్తులగు వీరి, సుక్షత్రియవంశగౌరము గొప్పదా ? ఆలోచించితిరా ? ఇష్టములేనివారిని, విరోధమున్నవారిని నీచకులజులని యారోపించి నిందించుట ప్రాకృతజనముల యలవాటు - మీరేయుద్దేశముతో నన్నీమహారాజునకొసగినను, నా ప్రాణసంరక్షకుడే నాకు పతిగాలభించినాడు - కాని గుఱుతించుటలో కొంచెమాలస్యమైనది. మహామంత్రుల యాజ్ఞచే నిప్పుడీ దీక్షనుబూని యున్నాను. ఆ మహారాజ చూడామణి యనుగ్రహ మేనాటికైన గలిగినచో నావంటి ధన్యురాలీ జగత్తున నుండదు. పరమేశ్వరుడున్నాడు. ఆ మహనీయుని యనుగ్రహము పరిపూర్ణముగ నాపై బ్రసరించినది. కాలితో దన్నిన బూలపాన్పుపై బడినటుల మీరెంతకపటబుద్ధితో నావివాహమొనర్చినను - నా జీవితేశ్వరునికే - నాపతిదైవమునకే నన్ను గట్టబెట్టినారు. మీకివే నాహృదయపూర్వక నమస్కారములు, నేను నా భర్తృదేవుని రాజ్యముననే నివసింపుచున్నాను. వారి నీరే త్రావుచున్నాను. వారిగాలియే పీల్చుకొనుచున్నాను. నాకంతమాత్రముచాలును. మీకు జన్మించిన నాకంతకంటె నెక్కుడాశపడుట కధికారములేదు. ప్రత్యక్ష పతిసేవ నాకులభింపకున్నమానె. నా భావనాపతిని మృత్యువుదప్ప నానుండి వేరుపరుపగల శక్తి యీ భూమండలమునలేదు. ఈనా దేహమున బ్రాణములుండగా - నాపతిదేవుని రాజ్యపుటెల్లనుదాటి రాజాలను. నాప్రాణములీగడ్డపై బోవలయునేగాని వేరొండువిధముగా రాజాలదు. నన్నేలుకొనుగాక, పరిత్యజించుగాక, ఎట్లైనను నేను నాహృదయ నాథుని పాదదాసిని మాత్రమే -

ఇక నెట్టిలేఖలుగాని, మీరునాకిరువబని లేదు - నన్నునాయిచ్చ వచ్చినరీతిగా బ్రదుకనిచ్చుటకుగాను - మీకివే నా శతసహస్ర సాష్టాంగ నమస్కారములు.

ఇట్లు తుఖ్ఖాదేవి-

కాదుకాదు-నాప్రాణేశుని యన్నపూర్ణ,

శ్రీకృష్ణరాయసార్వభౌముడు

(విని దుఃఖవ్యగ్రుడై) అప్పాజీ! ఇపుడేనుందురు?

తిమ్మరుసుమంత్రి :

వత్సా! అనునదేమున్నది? మహారాణీవారి దర్శనమున కేగుచునే యుంటిమిగదా!

సార్వభౌముడు :

నేను మూర్ఛనుండి తేరుకొనులోపలనే మీరాసుకుమారికీశిక్ష రొసగి పంపించివేయకుండిన బాగుండెడిదేమో?

తిమ్మరుసుమంత్రి :

నిన్నావిషయ మిన్నిదినములుగా హృదయమున బీడించుచున్న సంగతినేను గురుతింపకపోలేదు. సింహాచలమున మీకిరువురకును ఘటిల్లిన పరిచయమాదినేనన్నిటిని దెలిసికొనుచునే యున్నాడను - కావుననే కటకప్రభువున కాలేఖ వ్రాసినది.

సార్వభౌముడు :

కటకేశు సుతయే అన్నపూర్ణాదేవియని దెలిసియున్నచో నాకేల తెలియపరుపరైతిరి-అటుల దెలియజేసియున్నచో.

తిమ్మరుసుమంత్రి :

అటుల తెలియజేసియున్నచో - కటకముపయి దండయాత్ర జరుగకయే యుండెడిది - వత్సా నిజముజెప్పుము - నీప్రాణప్రియ ప్రతాపరుద్రగజపతి పుత్రికయని ముందుగానీకు తెలిసియున్నచో నీవుత్కళముపై దండెత్తిపోవ నంగీకరించియుండెడివాడవేనా ?

సార్వభౌముడు :

ఏమో ? కటకముపై యుద్ధమునకు నేనుత్సహించి యుండెడి వాడనుగాననుకొందును.

తిమ్మరుసుమంత్రి :

అంతదూరమెందులకు - నీవూహించినటుల నాకు మహారాణీ వారికిప్రవాసశిక్ష విధింపవలయునను దురుద్దేశములేదు - కాని, నా సార్వభౌముని గాపాడుకొనదలచినచో నాపనిజేయక తప్పినదిగాదు.

సార్వభౌముడు :

అప్పాజీ ! మీరట్లేలదలచుచున్నారు ?

తిమ్మరుసుమంత్రి :

నాకు మహారాణివారిపై నవనమ్మకమెంతమాత్రమును లేదు. ప్రతాపరుద్రుడు నిన్ను పరిమార్పవలయునను కక్షబూనినాడు. ఆతడు చేయనెంచిన పని నంతంతమాత్రమున వదలిపెట్టువాడుగాదు- చెలికత్తె లిర్వురుమాత్రము బయటపడినారు. మహారాణివారివెంట కటకము నుండి యసంఖ్యాకదాసదాసీ జనమేతెంచియున్నది - దాసుల గూర్చి భయములేదుగాని, దాసీజనమెప్పుడును మహారాణీవారివెంట నంతః పురమునందు చరించుచుండుగదా ! వారెట్టివ్యూహముల బన్నుకొని యుండిరో - కటకేశుడు వారిలో నెవరికెట్టి యేర్పాటులొనర్చి పంపి

యుండెనో ? మనమెరుగజాలముగదా ? నేను బహిఃపురమునందెల్ల బ్రతిక్రియల నొనర్పగలనుగాని, అంతఃపురమునందు నేనేమి జేయుటకును వీలుండదు - అందుచే నాయమను కొన్నిదినములు ప్రవాసమంపి, మన వేగులనచటికి మారువేసములచే బంపించిన నెవరెవరిమనసులో నేమేమి దాగియున్నదిగూడ బయల్పడును - అట్టియుద్దేశ్యముతోడనే నేనా మహాదేవిని ప్రవాసమునకంపుటకు బాధ్యుడనైతిని. ఆయమను నా సార్వభౌమునికి స్మృతిగల్గునందాక నచ్చటనుండ నిచ్చినచో - ప్రవాసమునకంపుటయే సాధ్యమయ్యెడిదిగాదు. నిజమని యొప్పుకొందువా ?

సార్వభౌముడు :

అప్పాజీ ! ఒప్పుకొనుచున్నాను-నిజమే

తిమ్మరుసుమంత్రి :

ప్రొద్దుగ్రుంకవచ్చుచున్నది. ఇకబయలుదేరి గ్రామములోనికి పోవుదము ?

సార్వభౌముడు :

అటులేకానిండు - (లేచియిద్దరు నిష్క్రమింతురు.)

ఓమ్

ఆంధ్రభోజుడు

(నాటకము)

ఏకాదశాంకము

రంగము ౧

(శ్రీకృష్ణరాయ సార్వభౌములు : ప్రవేశము

ప్రవేశము (అతిధిశాలకెదురుగా సేవకులిద్దరు)

[అటునిటునడయాడుచున్న సార్వభౌముని గాంచి) ఎవరయ్యా మీరు ?

సార్వభౌముడు :

ఈవూరివాడనుగాను మార్గస్థుడను ఇచ్చటికి వచ్చుసరికి చీకటి పడినది. ఈరాత్రికి నివసించుటకిచట వసతులేమైన గలవేమోయని పరిశీలింపుచున్నాను,

సేవకులు ;

(ఒకరితోనొకరు) యెవరోగొప్ప మహారాజులాగున్నాడు. (సార్వభౌమునితో) ఇది అతిధిశాల – ఈరాత్రికిచటనుండవచ్చును. భోజనము పెట్టెదరు. పండుకొనుటకుగూడ చోటున్నది. పెత్తనదారు నడిగిన మంచముగూడ దొరకవచ్చును. మీరుండదలచుకొంటే మూడు రోజులదాకా పొమ్మని చెప్పరు, లోనికిబొండు.

సార్వభౌముడు :

ఈయూరిపేరేమి ? ఈయతిథిశాల నెవ్వరు నిర్మాణ మొనర్చి నారు ? పెత్తనదారెవరు ? ఆయన యెక్కడనుందురు ?

సేవకులు :

అయ్యా ! ఈ వూరిపేరు కృష్ణరాయప్రోలు అంటారు-దీనిని మా మహారాణీవారు నిర్మించుకొని ఇచటనే కాపురముంటున్నారు-ఈ అతిథి శాలగూడా వారి ధర్మమే దీనిమీద పెత్తనదారు - అమ్మగారి పురోహితులు అయ్యవార్లె- వారి దగ్గరలోనే వుంటారు - వారిదగ్గరికి తమరిని తీసుకొనిపోయి చూపించమంటారా ?

సార్వభౌములు :

వలదు-కాని మీ మహారాణీవారి నివాస మెక్కడ ?-

సేవకులు :

మా మహారాణీవారు మగవారి కెవ్వరికిని దర్శనమియ్యరు - మగ వారి లో ఆ పురోహితులయ్యవారికిన్ని - సింహాచలమునుంచి వస్తుంటాడులే స్వాములవారు గురుదేవులు ఆ అయ్యవారికిన్ని మాత్రమే ఆ యమ్మ దర్శనం చెయ్యడానికి వీలవుతుంది- మరే మగపురుగుగాని లోపలికి వెళ్ళడం మే- మెరగం బాబూ !

సార్వభౌములు :

వారి దర్శనం చేయడం సాధ్యం కాదన్నమాట?-

సేవకులు :

తమ కేదైనా పనులుంటే ఆ పురోహితులయ్యవార్లతో గాని లేకపోతే ఆ యమ్మగారిదగ్గర వుంటుండే దాసీవాళ్ళతోగాని చెప్పి పంపిస్తే తమ కా వెంబడే జవాబు దొరుకుతుంది-

సార్వభౌముడు :

అటుల నిప్పు డేమియు నవసరము లేదు—

కటకేశుని పురోహితుడు :

(ప్రవేశించి సార్వభౌముని గురుతుబట్టి) దయచేయుడు దయచేయుడు— ఎంతసేపై నది తమరేతెంచి ? ఇటుల నిలువబడియే యున్నారేమి ! మహారాణీవారి భవనమునకు దయచేయుడు— ఇంచుక విశ్రమింతురు గాక— (వినయముతో - రాణిగారి సౌధమునకు దోడ్కొని పోవును)

సార్వభౌముడు :

మహారాణీవా రెచ్చట నున్నారు ?

క॥ పురోహితులు ;

వారిప్పుడా శ్రమములో జపనిష్ఠతో నుండెదరు. ఈ నడుమ వా రాయాశ్రమమును వదలి యెచ్చటకును వచ్చుటయే లేదు - దమరీ సౌధ మున నించుక విశ్రమించి యుండుడు - నేను వెళ్ళిపరిచారికలతో జెప్పి స్నానభోజనాదికముల కేర్పాటులు చేసి వచ్చెదను.

సార్వభౌముడు :

అట చావిడిలో గోడలకు వ్రేలాడదీయబడియున్న చిత్రములను దిలకించి (తనలో) ఈచిత్తరువులెల్ల నా యన్నపూర్ణాదేవిచే లిఖింపబడినవని భావించుచున్నాడను— (విచారముతో)

ఈ మొదటి చిత్రముపేరు "ఈశ్వరాజ్ఞ" దీనిక్రింద వ్రాయబడిన

"చరన్వనాంతే నవమంజరీషు
నషట్పదోగంధ ఫలీమజిఘ్రత్
సాకింనరమ్యాసచకిం నరంతా
బలీయసీకేవల "మీశ్వరాజ్ఞా"

ఇక రెండవచిత్రముపేరు "నిష్ఫలము."

"నిరర్థకం జన్మఫలం నళిన్యాః
యయాన దృష్టస్తు హిమాంశు బింబః
ఉత్పత్తి రిందోరపి "నిష్ఫలాహి"
దృష్టావిని ద్రానళినీ నయేన"

ఇందలి పుంలింగస్వారస్యముచేత ఆ నిష్ఫలత నాదేయగుచున్నది.

(మరల పరికించి) ఈ మూడవ చిత్రముపేరు. "విధిచేష్ట" అహో దీనిక్రింద నీశ్లోకమున్నది —

"విభ్రమ్య కానన మసౌదివ సావసానే-
త్వయ్యేవ షట్పదయువా హృదయంబ బంధ
త్వం చాపిచే న్నళిని మానమురీ కరోషి
కస్స్యాదహో మధులిహో హ్యధునావలంబః"

(మరల నొకమారా చిత్తరువులను వాటిక్రింది యాశ్లోకములను చదువుచుబోయి)

ఇక నాప్రాణప్రియాదర్శన మొనర్పక నిముసమేని జీవింపజాలను.

(యున్మత్తునివలె బర్ణశాలలోనికేగి యన్నపూర్ణాదేవిని సమీపించును - మండు చున్న నెగడు సమీపమున కృష్ణాజినమున గూరుచుండి, కాషాయవసనధారిణి, అసంస్కృతకేశకలాప, ఏకవేణీధర, కృశశరీర, అన్నపూర్ణాదేవి, నిమీలితలోచనములతో సమాధి నిష్ఠయందుండి ప్రవేశింపుచున్నది)

సార్వభౌముడు.

(పరికించిచూచి దిగులుతో తనలో) ఈ సుకుమారి కీస్థితి గలుగుటకు కారణము మేమేగదా! నా పదధ్వనికిగూడ నీ రాజపుత్రికి బాహ్యస్మృతి కలుగకున్నది. సమాధినిష్ఠలో నున్నది. శ్రీ గురుదేవులవారి శిష్యత్వమును వారిదగ్గర నొందిన యుపదేశమును వ్యర్థముగాలేదు బాహ్యస్మృతి గల్గునంతదాక వేచియుండెదగాక. (పరిశీలనగాజూచి నిట్టూర్చి) అకటా! నా హృదయరాజ్ఞి! అన్నపూర్ణాదేవి! గురుతింప

వీలుకానిరీతిగా మారిపోయినదిగదా! శుష్కించిన తనువల్లితో - జడలుగట్టుకొనిపోయిన. కేశసంపదతో - కాషాయవస్త్ర కమనీయతతో - మూర్తీభవించిన కరుణరసమో యన దర్శనమిచ్చుచున్నది.

ప్రచ్ఛన్నంబుగ బండుటాకు మెయిగప్పన్గాంతి గోల్పోయి, గా
ఢచ్ఛన్నాంబు హిమంబు ముంప, వసినాడన్వాహ్ని దీప్తిచ్ఛటన్
స్వచ్ఛందంబుగ రాల సిద్ధమగు పుష్పంబట్టులన్ దైన్యమి
ట్లాచ్ఛాదించిన మూర్తి, దేవి, మది కాయాసమ్ము గల్గించెడున్॥

సుందరీమణుల విషయమున నీస్థితియు నొకవిలక్షణమగు శోభా రమణీయతనే సమకూర్చుచున్నయది.

నాచుచే గప్పబడియు - కాంతము సరోజ
ముజ్జ్వలము పండుటాకులందున్న సుమము
జలదమునడాగి శోభనొసంగు శశియు-
కావి గుడ్డల, బ్రియ మోదకారిణియగు ॥

వాడి కృశించియు న్వదనపంకజ మెంతయు శోభనిచ్చు, బూ
బోడి శరీరవల్లి పరిపుష్టముగాక కృశించి, వేదనం
బోడిమి దప్పియున్న నతిమోదము గొల్పెడు, గావిపుట్టమీ
చేడియగట్టి, యెంతయు విచిత్రముగా నొకసొంపు నింపెడిన్॥

(ఆయమ స్థితిగాంచినంత నుబుకుకొని వచ్చుచున్న గుండెను అదిమిపట్టి దుఃఖముతో)
అహో! విధి యెంత బలవత్తరము

పసిడి క్రొంబట్టు వల్వాల నెప్పుడున్దాల్చు
చాన ! కాషాయ వస్త్రంబుగట్టె
శశికాంత హర్మ్యవాస మొనర్చు రారాజు-
కూతురు తాటాకు గుడిసెనుండె
దాసీసహస్ర సంతత సేవ్యమాన యీ
సుకుమారి, తాడపన్సున మెలివడె
రాజాధిరాజ సామ్రాజ్ఞీ శ్యమంతక
మడవిపల్లెలలోన యిడుములొందె.

జగతినెత్తావు లన్వేదజల్లి వెలయు
నందనోద్యాన ఫుల్లమందార కుసుమ
మగ్నిలో ప్రేల్చినటుల - క్రూరాత్మకుండ
నీ సతిని, గష్టవహ్ని పాల్జేసి నాడ॥

అన్నపూర్ణాదేవి.

విస్మృతావస్థలోనే - అంతరంగికమైన వేదనతో గడగడ వడకి - హాయని యుచ్చరించుచు దూలి ముందరనున్న నెగడుపై బడిపోవును)

సార్వభౌముడు.

(వేగముగనేగి, నిప్పంటుకొని మండుచున్న యామెచెరగును, చేతితో నలిపి చల్లార్పి, యామె నీవలకులాగి పైయుత్తరీయపు కొంగుతో విసరదొడగును)

అన్నపూర్ణాదేవి :

(బాహ్యస్మృతిగలిగి, కనులు తెరచిచూచి, పురుషుడొకడు తనచెంతనుండుటను సహింపజాలక, విద్యుద్వేగమున లేచి కూరుచుండి) ఎవడవు నీవు ?

సార్వభౌముడు :

దేవీ ! నీదాసుడను ?

అన్నపూర్ణాదేవి :

(గురుతించి) తమరా ? విద్యానగరసార్వభౌములా ? (శాంతించును)

సార్వభౌముడు

(ఖిన్నుడై) ఆ యధికారంభారమునిప్పుడు మోయుచుండియు నిరపరాధులకు శిక్షవడకుండజూడజాలని యసమర్థుడను, అభాగ్యుడను.

అన్నపూర్ణాదేవి :

తమరిచ్చటికెప్పుడు వేంచేసితిరి.

సార్వభౌముడు :

దేవీ ! నన్నిప్పటికైన క్షమింపజాలవా ? (దోయిలొగ్గును)

అన్నపూర్ణాదేవి :

(సార్వభౌముల పాదములపైబడి యేడ్చుచు) శ్రీవారు మమ్ములను క్షమింపదగుదురుకాని, తమరిని క్షమింపనేనెంతదానను – అపరాధము జరిగినది. మావైపుననని నేనెరుగుదునుగదా !

సార్వభౌముడు :

(నిట్టూర్చి) ఎవరపరాధులో ? ఎవరెవరిని క్షమింపదగినవారో ఆ పరమాత్మ యెరుగును నీవు దేవీస్వరూపవు, నా యందను గ్రహింపుము.

అన్నపూర్ణాదేవి :

నే ననుగ్రహించుటయా ? సార్వభౌమా ! నే నెప్పటికిని మీ పాదదాసినేగదా ! నా హృదయపీఠమునం దెల్లప్పటికిని, దమ మూర్తిని బ్రతిష్ఠించుకొని యర్చన సేయుచున్నానే ? ఈ నాహృదయ మును జీల్చిచూడుడు, మరొక్కరి ఛాయమైన నిందగుపడుసేమో పరి శీలింపుడు. నే నొనర్చు నీ తపస్సుగూడ ప్రత్యక్ష దైవస్వరూపులగు- మిమ్ములనుగూర్చియేగాని వేరుగాదే- అయినను నాదొక్క మనవి గలదు-

కోరి చిరవాంచితమ్ము శృంగార రసము.
బట్టుదలమీఱ దొలగించివైచి, హృదయ
మందు వైరాగ్యమును నింపినట్టి నాకు
మరల దమసేవ నెటుసేతు ? మది గలంతు॥

సార్వభౌముడు :

(దుఃఖావేగము నణచుకొని) కాదేని పోనిమ్ము – మాకుమాత్ర మీ బహువిధ దుఃఖనిలయమగు రాజ్యపాలనాదికముతో నేమిపని –

మేమును ఆ భారమెల్ల నప్పాజీ కప్పజెప్పి, మీతోపాటీ యాశ్రమ మునసే దపమొనర్చుకొనుచుండగలము-

అన్నపూర్ణాదేవి :

(రిచ్చవడి నిట్టూర్పుతో నేదియో యాలోచించుచుండును)

తిమ్మరుసుమంత్రి :

(వేగముగా నా ప్రదేశమున కేతెంచను)

సార్వభౌముడు అన్నపూర్ణాదేవియు :

(ఇర్వురులేచి నిలువబడి- గౌరవపూర్వకముగా నమస్కరింతురు)

తిమ్మరుసుమంత్రి :

(ఆశీర్వాదపూర్వకముగా దగకుడిచేతిని పైకెత్తి) భారతవర్ష సర్వసర్వం సహా చక్రవర్తి కాగల పుత్రిరత్నమును బడయుదురుగాక (అన్నపూర్ణాదేవినిగాంచుచు) తల్లీ ! తమప్రయాణమున కన్నియును సిద్ధపరుపబడినవి. సుముహూర్తముగూడ సమీపింపనున్నది. వేగముగ దక్షుదాసదాసీజనముల కెల్లను సర్దుబాటులొనర్చుకొని సిద్ధమగుట కాజ్ఞనొసగుడు.

అన్నపూర్ణాదేవి :

(దుఃఖముతో నశ్రువులు జాలువార) తండ్రీ ! పరిత్యక్తనగు నేనా పట్టణమునకు మరలనేముఖము బెట్టుకొనిరాగలుగుదును ?

తిమ్మరుసుమంత్రి.

(ఆశ్చర్యముతో) మీరెట్లు పరిత్యక్తలైతిరమ్మా ? మీరాజ్యమునసే నివసింపుచు - మీ ప్రజల కష్టసుఖముల కాదుకొనుచు - కన్నబిడ్డలకన్న మిన్నగా - వారిబాధల నివారింపుచు వారింబరిపాలించుకొనుచున్న మీరు పరిత్యక్తలెట్లైతిరి ?

సార్వభౌములు :

అప్పాజీ ! మహారాణి తప మొనర్పవాంఛింపుచున్నయది - నేనును సర్వవ్యాసంగము లవిడిచి. యిచటనే తప మొనర్చుకొనుచుండ నిశ్చయించుకొనినాడను. రాజ్యపాలనాది సర్వభారములను నేటినుండి మీరేవహింతురుగాక -

తిమ్మరుసుమంత్రి.

(మొగమున విచారముదోపకేయుచు - దైన్యముట్టిపడుచుండ)

అపరాధము చేసినవారొకరై శిక్ష మరొకరికి లభించుటయా? నేర మొనర్చినవాడను నేనును-దానికి శిక్ష ననుభవించునది యేపాప మెరుగని మీ రిర్వురునా ?

అదియేమి న్యాయము ! (అన్నపూర్ణాదేవివైపు దిరిగి యంజలి ఘటించి) తల్లీ ! కుపుత్రుడుండునుగాని లోకములో కుమాతయుండజాలదు - ఈ నీబిడ్డ యొనర్చిన నేరమును మన్నింపుము. మా సార్వభౌముని సంతోష పరుపుము. నిన్ను విద్యానగరమునుండి పంపించివైచిన ఘడియనుండియు మా ప్రభువదనమునందు త్సాహమే గాంచలేకపోయితిని, ఆవదనమండల మున మందహాస జ్యోత్స్న యొకనాడును గనలేక దుఃఖించితిని, నా మాట మన్నించి - మమ్ములను కృతార్థుల నొనర్పుము ? ఈ ప్రభుని యర్థాంగివై, త్రిలింగ కర్ణాట సామ్రాజ్యమును, ఈ మా సార్వభౌ ముని హృదయ సామ్రాజ్యమును సర్వదా పరిపాలించుకొనుచుండుము. నా ప్రార్థనను నీవు నిరాకరించితివేని, మరల నీ యనుగ్రహము గల్గు నందాక, నీ యాశ్రమ ద్వారమున బ్రాహ్మోపవేశదీక్షబూని పడియుం దును.

అన్నపూర్ణాదేవి :

(ఆతురతతో) తండ్రీ ! అంతమాటనవలదు - మీ యానతి కెదు రాడగలనా ? మీ యిష్టాను సారమేగానిండు-

తిమ్మరుసుమంత్రి ;

(సంతసమొంది) నే నెరుగుదును - ఈ దుందుడుకు బిడ్డను నాతల్లి కరుణించినది. మీ యంగీకారము తప్పక బడయగలనను ధైర్యము తోడనే వచ్చియున్నాను - నానమ్మకము వ్యర్థముగాలేదు-

అన్నపూర్ణాదేవి :

మన ప్రయాణము విషయమై, శ్రీ గురుదేవుల యాశీర్వచ నము గూడ బడయుట, ప్రధానకర్తవ్య మనుకొందును-

తిమ్మరుసుమంత్రి :

తల్లీ ! గురుదేవులే సార్వభౌములకడకు సందేశమంపియున్నారు వారి యాశీర్వాదము నిపుడు ప్రత్యేకముగా బడయనక్కఱలేదు.

అన్నపూర్ణాదేవి :

(ఆనందముతో) ధన్యనైతిని - నా జీవితమునందిది మధురాతి మధురమగు నమృత క్షణము-

సార్వభౌముడు :

(పరమానందముతో) మేము ధన్యులమైతిమి. అన్నపూర్ణాదేవి యనుగ్రహ లాభముగలుగుటచే మే మత్యంత ధన్యులము రేపు జరుగ బోవు మహోత్సవమునకు, గురుదేవులు గూడ తప్పక వత్తుమని కబు రంపి యున్నారు-

తిమ్మరుసుమంత్రి :

(అన్నపూర్ణాదేవితో) తల్లీ! నా మనవి నొకదాని నామోదింపగోరు చున్నాను-

అన్నపూర్ణాదేవి :

మీరు మనవిజేయుట యేల ? ఆజ్ఞాపింపుడు,

తిమ్మరుసుమంత్రి :

మాతృదేవి యెడనంతటి యపచార మొనర్పజాలను. ఇంతకును నేజెప్పున దేమన మీకు మా తాపితసలచే నుంపబడిన తుఖ్ఖాదేవీ నామముగాని, అన్యులెరుగకుండుటకై స్వయముగా మీరుంచుకొనిన యన్నపూర్ణాదేవీ నామముగాని - యచ్చిరాలేదని నా నమ్మకము. కావున నేటినుండి మా మహారాణివారికి, "చిన్నాదేవి" యని నామ కరణముసేయ ననుజ్ఞ దయచేయుడు-

అన్నపూర్ణాదేవి :

(ఆలోచించి) మీ యిష్టానుసారమేగానిండు. నష్టమేమున్నది?

సార్వభౌముడు :

అప్పాజీ! ప్రయాణలగ్నమునకిక నెంత తడవున్నది?

తిమ్మరుసుమంత్రి.

ఇంకనుతడవా? మనప్రధానసేనానాయకుడు- పెమ్మసాని రామ లింగనృపాలుడు, చతురంగబలసమేతముగా శ్రీశ్రీ చిన్నాదేవీమహా రాణీవారిని దోడుకొనిపోవుటకై యేతెంచి సమీపముననే తన మహా సైన్యముతో సిద్ధముగనున్నాడు, ఇక్కడ శ్రీవారే వారినాహ్వా నింప సన్నద్ధతతోనుంటిరాయెను. (వినుటనభినయించి) అవెమంగళ వాద్యములు మ్రోగనారంభించినవి. త్వరలో మనము బయలుదేరి వెళ్లవలయును:

పురోహితుడు :

(ప్రవేశించి) తదేవలగ్నం సుదినం తదేవ-తారాబలం చంద్రబలం తదేవ-విద్యాబలం దైవబలంతదేవ-లక్ష్మీపతే తేంఘ్రియుగం స్మరామి" అయంముహూర్తస్సుముహూర్తోస్తు, ఇకనాలస్యమునకు వీలులేదు బయలుదేరవలయును.

(యవనికదిగజారును)

ఇది ఏకాదశాంకము

ఓమ్

ఆంధ్రభోజుడు

(నాటకము)

పట్టాభిషేకరంగము

(విద్యానగరములోని దుర్గమధ్యస్థమగు సభామండపములో నద్భుతముగా నలంకరింపబడిన భువనవిజయమను సభా మంటపము. చతుర్థాంకమునందున్న విధమున నెల్లరును వారివారి యాసనములపై నాసీనులైయుందురు, దైవికాంశయందు నిర్మింపబడియున్న చంద్రకాంతమణి నిర్మిత వేదికపైని రత్నఖచితములగు స్వర్ణసింహాసనములు మూడమర్పబడి సభనెల్ల ప్రకాశింపజేయుచుండును. అందు మధ్యనున్న సింహాసనమునందు శ్రీశ్రీశ్రీ కృష్ణదేవరాయ సార్వభౌము లాసీనులైయుందురు ఇరువైపులగల యమూల్య రత్నాసనములమీద, చిన్నాదేవియు, తిరుమలదేవియు నాసీనులైయుందురు. ఛత్రధారిణులు చామరధారిణులగు పరిచారికా రత్నములును - స్వర్ణదండధారిణులును - తాంబూల కరండవాహినులగు ప్రతీహారిణులు సార్వభౌమ గౌరవముల బ్రదర్శింపుచుందురు. ఉన్నతసోపానములపై వైచియున్న స్వర్ణాసనములమీద నెదురుగా శ్రీ విభోధానందస్వామి గురుపాదులును - తిమ్మరుసుమంత్రివరేణ్యులును ఆసీనులైయుందురు. అరోహాసనములపై - సామ్రాజ్యమునందలి సామంతమండలేశ్వరులు. ఇతర రాజులయొక్క రాయబారులు - రాజబంధువులు - తదితర శాఖామంత్రులు, దండనాయకులు, సేనాధ్యక్షులు, ఉన్నత రాజోద్యోగులు, రాజ్యమునందలి సరదార్లు. గొప్పగొప్ప శ్రీమంతులు తీరికూరుచుండియుందురు. వారివారి శుద్ధాంతకాంతలు - స్త్రీలకుగాను ప్రత్యేకముగా నేర్పరుపబడిన గదులలో గూరుచుండి, తోరణగండ్లనుండి సర్వమును దిలకింపుచుందురు - సింహాసనమున కెదురుగా బారులుదీర్చివైవబడిన యాసనములపై, మహాపండితులు, కవులు, అష్టదిగ్గజములు, తదితరకళాకుశలురు నాసీనులైయుందురు. వందులు - మాగధులు, వైతాళికులు - భట్టులు - బారులుతీరి నిలువబడియుందురు. దౌవారికులు - వేత్రహస్తులగు సేవకులు సభలో నటనట నిలువబడియుండి సద్దుబాటు లొనర్చుచుందురు. సభాభవన సింహద్వారమున కెదురుగా వెలుపల బారులుదీర్చి, చక్కగా నలంకరింపబడిన గందగజములు, పార

సీక సైంధవములు మహావీరులగు రౌతులచే నధిష్ఠింపబడి యటునిటు గదలుచు ఘీంకారములును - హేషారవములును సలుపుచుండును. మహావీరులగు సైనికులు ధగధగ మెరియుచున్న యాయుధములదాల్చి బారులుదీరి నిలువబడియుందురు. సభకు వెలుపల దూరముగా మంగళవాద్యములు హృద్యముగా మ్రోగుచుండును. కొంతసేపు మంగళ వాద్యములెల్ల మ్రోగి యాగినంతనే వందులు, మాగధులు, వైతాళికులు సార్వభౌముల కభిముఖులై కైవారములొనర్ప నారంభింతురు.)

జయీభవ - విజయీభవ - దిగ్విజయీభవ.

శ్రీశ్రీశ్రీ విద్యానగర రాజధానీ, విభాసుర, భువనవిజయ మహాసభామంటపాంతర విరాజమాన, నవరత్నసింహాసనోపర్యుదయాచలవిలసిత భానుబింబ ప్రభా భాసమాన ప్రతిమాన, వైభవాసీనా!!

జయీభవ - విజయీభవ - దిగ్విజయీభవ.

శ్రీశ్రీశ్రీ అక్షీణదక్షిణాపథాఖండ సామ్రాజ్య పూజ్యసార్వభౌమా!!
జయీభవ —

శ్రీశ్రీశ్రీ ఆంధ్రకర్ణాట రాజ్యధరాలక్ష్మీమనోహరా !
జయీభవ —

శ్రీశ్రీశ్రీ ద్రవిడ కేరళ విషయ వేశ్యాభుజంగా ! జయీభవ !

శ్రీశ్రీశ్రీ కవిపండితబృంద, సకలకళా కుశలసమూహామండనాయమానాభినవాంధ్రభోజ ! జయీభవ ...

శ్రీశ్రీశ్రీ కళింగవంగగౌడ, మాగధయవనప్రముఖ సామంత ప్రభు మస్తక మకుటఘుటితామూల్యమణి రత్నప్రభాదీపిత పాదపీఠా ! జయీభవ ...

శ్రీశ్రీశ్రీ తుళువవంశపయః పారావారరాకాసుధాకరా !
జయీభవ ...

శ్రీశ్రీశ్రీ నాగాంబికానరసింహరాజ జాయాపతీభాగ్యనిధానా !
జయీభవ....

శ్రీశ్రీశ్రీ శత్రురాజేంద్రలతాలవిత్ర మూరురాయరగండ బిరుద విరాజమానా ! జయీభవ ...

శ్రీశ్రీశ్రీ భాషాలంఘిత భూపాలభుజంగా ! జయీభవ – విజయీభవ – దిగ్విజయీభవా ...

శ్రీశ్రీశ్రీ విమతరాజన్య సమస్త ప్రాణి హరగండ శైఘ్రగమనావతారా ! జయీభవ ...

శ్రీశ్రీశ్రీ సకలమూర్ధన్యాభినందిత, మాణిక్యఖచితదివ్యపాదుకాయుగళా! జయీభవ ...

శ్రీశ్రీశ్రీ హైందవ పరమధర్మసంస్థాపనావతారా ! జయీభవ ...

శ్రీశ్రీశ్రీ శ్రీకృష్ణదేవరాయ సార్వభౌమా !
జయీభవ !

శ్రీశ్రీశ్రీ తిమ్మరుసుమహామంత్రిసత్తమ నీతిప్రభావపరిరక్షితాసేతు శీతాచల మధ్య సమస్త రాజ్య విజయధ్వజస్థాపకా ! జయీభవ ...

శ్రీశ్రీశ్రీ వైదర్భీసత్యభామాసమేత, శ్రీకృష్ణదేవస్వరూప, కటక కర్ణాట రాజపుత్రీయుగళ సతీసమేత, సంభావితదివ్యతేజో విరాజమానా ! జయీభవ ...

"ఈ విజయవేళ, భరతధ
రావలయముదాల్చి, కృష్ణరాయలు, చిన్నా
దేవియు, శుభమతి, తిరుమల
దేవియునుం దనకు దగిన దేవేరులుగాన్॥"

"కరుణాకర ! వేంకట విభు
చరణ స్మరణ ప్రసంగ సంగతమతి ! యీ
శ్వర నరసింహ మహీశ్వ
ద్వర నందన ! కృష్ణరాయ ధరణీనాథా ! !"

జయీాభవ......................భవ

"సుధీమధుర వాక్సుధా సుముఖ నాగమాంబాసుతా !
మధు ప్రసవ సాయకస్మయ విరామ రమ్యాకృతీ !
దధివి విధుకామధుగ్ఘనద, దుగ్ధసింధు ప్రథా
వధీరణ పరాయణోజ్జ్వలవదాన్యతా లంకృతా !॥"

జయీాభవ......................భవ

అతులక్షాంతిగభీర ! ధీరహిత చిత్తాంభోజ ! భోజక్షమా
పతి విద్యాపరిపాక ! పాకరి పుళుంభద్భోగ ! భోగాధిప
ప్రతితర స్ఫూర్త్యనుభావ ! భావభరిత శ్రీకాంత ! కాంతార
పాతిత కాళింగ కులేశ ! లేశతర వృత్తిక్షీణవైరి ప్రజా ! !

జయీాభవ..................భవా

జయీాభవ – విజయీాభవ – దిగ్విజయీాభవా.

(వందులు, మాగధులు, వైతాళికులు, భట్టులు చల్లగా వెనుకకు వెనుకకు నడచుచు ఓసరిల్లుదురు)

(రాజకుల పురోహితుడు లేచి, మంగళాశీర్దివ్యపూర్ణమగు పళ్ళెరమును చేతులతో దాల్చి సార్వభౌములు మహారాణులిద్దరు నధిష్ఠించియున్న వేదికను మెల్లగా నధిష్ఠించి మేఘగంభీరస్వరమున వేదమంత్రముల నాశీర్వదింతురు)

"సౌజ్ఞానం విజ్ఞానం ప్రజ్ఞానం – జానదభి
జానత్ సంకల్ప మానం ప్రకల్పమానము పకల్పమా
న ముపక్లుప్తం క్లుప్తం, శ్రేయోవశీయ అయుత్సంభూ
తం భూతం – చిత్రఃకేతు ప్రభానాభాన్ త్సంభాన్.

జ్యోతిష్మాగ్నస్తే జన్వ, నాతపగ్గుస్త పన్నభి తపన్
రోచనోరోచ మానశ్శోభ నశ్శోభ మానః కల్యా
ణః" - శతంజీవ శరదోవర్ధమాన ఇత్యభినిగమో
భవతి - శతమితి శతందీర్ఘమాయుః-మరుత ఏనా
వర్ధయంతే - శతమాత్మా సంభవతి - శతమనంతం
భవతి - శతమైశ్వర్యం భవతి - శతమితి శతం దీర్ఘ

మాయుః శతమానంభవతి - ప్రతితిష్ఠతి — (సార్వభౌముల దంపతులపై నక్షతలనుజల్లి వెడలిపోవును.)

[సార్వభౌములవారి గురువు. శ్రీ తాతాచార్యులవారు లేచి, వేదికనధిష్ఠించి అక్షతలు పుష్పములు లాజలు ఆశీర్వచన మంగళద్రవ్యములు దోయిలితో గైకొని, సార్వభౌమ దంపతుల సమీపించి]

పాతువో వాసుదేవస్య
మందహాసో నిరంతరం
రుక్మిణ్యా పాంగాన్ దృష్ట్వాతు
సత్యా వక్ర కటాక్షకాన్॥

శ్రీకృష్ణదేవ స్సాక్షాత్, శ్రీ
కృష్ణరాయ మహీపతిః
చిన్నాదేవీచ వైదర్భీ
సత్యా తిరుమలాంబికా॥

శ్రీ పతిర నిశం పాయాత్
తుళువాన్వయ వార్ధితు హిమధామానమ్
కృష్ణ(దేవ, నామానమ్
భారత సార్వభౌమ - మహిమానమ్॥

[ఆశీర్వాద, ద్రవ్యములు శ్రీ సార్వభౌములు వారి ఇరువురు దేవులు ముప్పురి శిరములపై జల్లి యాశీర్వదించి చల్లగా దిగివచ్చును].

అల్లసానిపెద్దనమహాకవి :

[లేచి – ఆశీర్ద్రవ్యముల నంజలియందుకొని, వేదికనెక్కి సార్వభౌమ దంపతులను నమిూపించి]

శ్రీ ఖండ శీ తనగమ
ధ్యాఖండ క్షోణిమండలా ఖండల ! వి
ద్యాఖేలన భోజ ! సుధీ
లేఖ ద్రుమ ! కృష్ణరాయ లీలామదనా ! !

"వరగుణ చిన్నాదేవీ
తిరుమలదేవీ సమేత ! దివ్య విభవ ! సా
గర వలయి తభూపాలక
భరత ధరావలయకీర్తి ! పావనమూర్తీ ! !"

రక్షణ సేయును మిమ్ముల
నక్షీణ ప్రాభవుండు హరి, శ్రీ దేవీ
వక్షుడు, వసుధార మణుం
డక్షయ సామ్రాజ్యమిడి శతాయు వొసగుచున్

[ఆశీర్వచన ద్రవ్యముల నా సార్వభౌముని శిరముపైనను - మహారాజ్ఞీ మణులిద్దరి శిరములపైననుంచి-- సగౌరవముగా చల్లిచల్లగ దిగ్గిపోవును-]

(నంది) ముక్కుతిమ్మనకవి :

[లేచి ఆశీర్వచన ద్రవ్యముల నంజలియందు గొని, గౌరవపూర్వకముగా - వేదిక దగ్గరి, సార్వభౌమ దంపతుల నమిూపించి]

శ్రీ వేంకటగిరి వల్లభ
సేవాపరతంత్ర హృదయ ! చిన్నమదేవీ
జీవిత నాయక ! కవితా
ప్రావీణ్య [illegible] ! కృష్ణరాయ మహీశా!!

శ్రీ వర్ణనీయ తిరుమల
దేవీ హృదయేశ ! యమృతధీధితికుల పా
రావార పారిజాత ! ! ధ
రావలయ శరణ్య ! ! కృష్ణరాయ వరేణ్యా ! !॥

పరిపాలన సేయుత, నా
కరి వరదుడు, మాధవుండు, కాంతాద్వయ సం
భరితుని, నీశుభచరితుని
నరసింహుని కృష్ణరాయ నాయకమణినిన్॥

[ఆశీర్వచన ద్రవ్యములు నా సార్వభౌముని శిరముపైనను, మహారాజ్ఞీ మణులిద్దరి శిరములపైనను జల్లి, యాశీర్వదించి, సగౌరవముగా, తన స్థానమున కువచ్చి కూరుచుండును.]

తిమ్మరుసుమంత్రి :

(మణిమంజరివైపు సాభిప్రాయముగ గాంచును)

మణిమంజరి :

(లేచినిలువబడి, ప్రక్క-వాద్యములవారికి సన్నసేచ్చి శ్రీ విబోధానంద స్వాములకును - తిమ్మరుసుమంత్రికిని శ్రీకృష్ణదేవరాయసార్వభౌములకును, సభకును, నమస్కార మొనర్చి, రంగవేదికనధిరోహించి తగినహంసలో - ప్రక్క-వాద్యములు మ్రోగుచుండగా)

తోడిరాగం - జంపెతాళం

ప॥ విజయోస్తు - విజయోస్తు - వీరచూడామణే
శ్రీకృష్ణ రాట్సార్వభౌమా ॥విజ॥

అ॥ ప॥ సుజనావనా ! విబుధ సుకవి జనపోషణా !
గజపతి సుతాహృదయ కంజ పరితోషణా ! ॥విజ॥

చర॥ నరసింహ రాజేంద్రనందనా ! వరకరుణా
కరా భక్తచందనా ! ! శ్రీ తిరుమలదేవీ మనోహరా ! !
చతుర సరస కవిత్వ సమాదరా ! ! ॥విజ॥

(అద్భుతముగా పాడుచు నాట్యమొనరించును)

విబోధానందస్వామి :

(సంతసముతో) బ్రహ్మానందయమళి సహోదరియసనోవు హృద్యయంగమమగుగానము - హావభావభరితమగు నాట్యము - తన్మయత నొందజేసినవి.

తిమ్మరుసుమంత్రి :

(మణిమంజరివైపు గాంచి) మంగళముగూడ నీవంతున కేవచ్చినది.

మణిమంజరి :

[ఆకాశమువైపు చేతులు దోయిలించి ఖేచరీముద్రతో]
మంగళమహాశ్రీ

"చిత్తజభి దంఘ్రియుగ, చింతన కళాధిగత
జిష్ణు సమవైభవ విశేషా !
విత్తరమణామర గవీతరణి భూజలద,
విశ్రుత కరాంబురుహగోష్టి
నృత్త మణిరంగతల నీతిమమ రాజనిభ
నిర్ఝరదయారస పయోధీ
మత్త గజయూధ మదమగ్న సుఖితాళిరవ
మాన్యగృహ మంగళమహా శ్రీ॥

(తగ్వాత - తెరలో మంగళవాద్యములారంభమై కొంతతడవు మ్రోగి మ్రోగి నిలచిపోవును.) (వేశ్యలుకొందరు దీపములతోడి పళ్లెరములంగొనివచ్చి మండలాకార నృత్యము సల్పివెడలిపోదురు.)

తిమ్మరుసుమంత్రి.

(శ్రీ విబోధానందస్వామి వారికి నమస్కరించి) భగవదనుగ్రహముచేతను గురుపాదుల యాశీర్వాద ప్రభావమునను, నా సంకల్ప మొకవిధముగా నెరవేరినది. ఈ కలుగుచున్న కళ్యాణ పరంపరలు, మన గురుదేవుల సంకల్పసిద్ధికి నిదర్శనములు. మన గురుదేవుల యాజ్ఞకు శ్రీ విరూపాక్ష

దేవుని యనుగ్రహముగూడ దొరైనది. తత్ఫలితమే యిదియెల్లనని సంపూర్ణమగు నమ్మకముతో నున్నాడను, ఇక గావలసిన దేమియో తమరు సెలవీయవలయును. (అని సాష్టాంగనమస్కార మొనర్చును)

శ్రీ విబోధానందస్వామి.

[నవ్వి] దృఢమగు నీపట్టుదలగూడ నా కారణములలో నొకటి యని నీవు జెప్పుచున్నను మేమెల్లరమును భావింపక తప్పదు, మనమూహించినదానికంటె నెక్కుడుగానే సర్వమును సంపాదితమైనది. ఇక నేమిగావలయును ? అయినను ఇటులగుగాక.

కాలమందున వర్షించుగాత ఘనుడు
సస్య సంపూర్ణ యగుత భూసతి సతమ్ము
క్షోభలేకుండ భారతక్షోణియెల్ల
నీతిబాధల మరచిపోయెడును గాక॥

ప్రథిత నరసింహ శ్రీకృష్ణరాయ సార్వ
భౌములు చిరాయువుగ - భోగభాగ్యములను
గొల్లలాడుచు - సతియుగ ముల్లసిల్ల
నుర్వియంతయు దానేలుచుండుగాత॥

అందరు

తథాస్తు తథాస్తు తథాస్తు అందురు -

శ్రీకృష్ణరాయ సార్వభౌముడు

[పత్నులతో బాటు లేచినిలువబడి శ్రీ స్వామివారికి నమస్కరించుచుండగా యవనిక దిగజారును]

ఇది - ఆంధ్రభోజుడు అను నాటకమున సర్వమును

ఏ కా ద శా ం క ము

సంపూర్ణము.

జూపిటర్ ప్రింటింగ్ ప్రెస్, అరండల్ పేట 7-వ లైను, గుంటూరు.